

MEDZINARODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS



Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne
a právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural
and legal relations

Ročník XH V. / Ius et R.

4/2016

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:



Medzinárodné vzťahy 4/2016, ročník XIV.
Journal of International Relations 4/2016, Volume XIV.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:



Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:



Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR University of Malaya, Malaysia



Doreen BEKKER Rhodes University, South Africa



Alexandru BURIAN Moldavian Association of International Law, Moldova



Eva CIHELKOVÁ Pan-European University, Slovakia



Alan V. DEARDORFF University of Michigan-Ann Arbor, USA



Attila FÁBIÁN University of West Hungary, Hungary



Tatiana FILOSOFOVA NRU Higher School of Economics, Russia



François GEMENNE Sciences Po, France



Otmar HÖLL University of Vienna, Austria



Edward H. HUIJBENS University of Akureyri, Iceland



María Teresa INFANTE Caffi University of Chile, Chile



Siti Rohaini Binti KASSIM University of Malaya, Malaysia



LI Hsi-Mei Chinese Culture University, Taiwan



Klavdij LOGOŽAR University of Maribor, Slovenia



Stanislav MRÁZ College Danubius, Slovakia



Julija NESTERENKO Russian State University for the Humanities, Russia



Rebecca NEUMANN University of Wisconsin-Milwaukee, USA



Jan OSTOJ Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland



Hakan G. SICAKKAN University of Bergen, Norway



Karol SORBY University of Economics in Bratislava, Slovakia



František ŠKVRNDA University of Economics in Bratislava, Slovakia



Pavel ŠTURMA Charles University in Prague, Czech Republic



Chong-Ko Peter TZOU Tamkang University, Taiwan



Harun UÇAK Mugla Sitki Kocman University, Turkey



Jolita VVEINHARDT Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:



Samuel GODA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Jazyková redaktorka / Language editor:

Slovenský jazyk / Slovak:

Katarína STRELKOVÁ

Iné jazyky / other languages:

bez korektúry / no language editing

Vydavateľ / Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM, EU v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13


ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

Pôvodné vedecké články

 **RUSKÉ ZÁUJMY A MILITAIZÁCIA ARKTÍDY**
PHDR. IVAN JÁGERSKÝ 328

 **JAPONSKÁ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE V AFRICE**
PHDR. LINDA PIKNEROVÁ, PhD. – MGR. KRISTÝNA ŠVÉDOVÁ 341

 **PROMĚNY HABITU ALŽIRSKÝCH MIGRANTU**
PHDR. TEREZA HYÁNKOVÁ, PhD. 370

 **VPLYV POLITICKÉHO LEADERSHIPU NA VZOSTUPY A PÁDY
REPUBLICÁNSKEJ STRANY**
PHDR. VERONIKA DŽATKOVÁ, PhD. 391

Recenzia

 **GOMBÁR, EDUARD: DÉJINY LIBYE**
PROF. PHDR. KAROL SORBY, DRSC 406

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Content

Original scientific papers

 **RUSSIA'S INTERESTS AND MILITARIZATION OF THE ARCTIC**
PHDR. IVAN JÁGERSKÝ _____ 328

 **JAPAN'S DEVELOPMENT COOPERATION IN AFRICA**
PHDR. LINDA PIKNEROVÁ, PHD. – MGR. KRISTÝNA ŠVÉDOVÁ _____ 341

 **HABITUS CHANGES OF ALGERIAN MIGRANTS**
PHDR. TEREZA HYÁNKOVÁ, PHD. _____ 370

 **THE INFLUENCE OF POLITICAL LEADERSHIP TO UPS
AND DOWNS IN THE REPUBLICAN PARTY**
PHDR. VERONIKA DŽATKOVÁ, PHD. _____ 391

Review

 **GOMBÁR, EDUARD: HISTORY OF LIBYA**
PROF. PHDR. KAROL SORBY, DRSC _____ 406

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
GUIDE FOR AUTHORS



RUSKÉ ZÁUJMY A MILITARIZÁCIA ARKTÍDY RUSSIA'S INTERESTS AND MILITARIZATION OF THE ARCTIC

*Ivan Jágerský*¹

Rusko na medzinárodných fórach intenzívne tlačí svoju agendu ekonomických a územných nárokov na odôvodnenie svojej rastúcej vojenskej prítomnosti v Arktíde. Arktické ambície a ich napĺňanie sú založené predovšetkým na ruských ekonomických záujmoch v tomto regióne a vzrastajúcich bezpečnostných obavách. Ruské plány na militarizáciu Arktídy stavajú na posilnení odstrašujúcich spôsobilostí (deterrence) nedávno zriadeného Arktického veliteľstva a na rekonštrukcii alebo modernizácii bývalých sovietskych vojenských základní. V krátkodobom horizonte je v regióne možné očakávať vykonávanie rozsiahlych vojenských cvičení a nasadenie moderných ruských vojenských prostriedkov ako súčasť štátneho naratívu na podporu Arktickej stratégie.

Kľúčové slová: Rusko, Arktída, militarizácia, bezpečnosť, hrozby.

Russia is intensively pushing its economic and territorial claims agenda in international fora in order to justify its increasing military presence in the Arctic. The Arctic ambitions and actions are based primarily on Russia's economic interests in the region and the security concerns to which they give rise. Russian militarization plans for the Arctic are founded on enhancing the deterrence capabilities of the recently established Arctic Command and on the reconstruction or upgrading of former Soviet military bases. Large-scale military exercises and the deployment of advanced Russian military assets in the North are expected in the short term as part of the state narrative in support of the Kremlin's Arctic strategy.

Key words: Russia, Arctic, militarisation, security, threats.

JEL: Z00, Z19

1 INTRODUCTION

Russia's "Arctic strategy" confirms previous declarations of Russian politicians in terms of defining the Arctic as a key area for future economic, social and political development of the country. Primarily, it should be the expected incomes from

¹ PhDr. Ivan Jágerský. Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Kuzmányho 1, Banská Bystrica, e-mail: ivan.jagersky@gmail.com. Autor je externým študentom doktorandského štúdia.

natural resources and Arctic maritime transport development that will reinstall and then maintain Russia's superpower status. In this perception, the Arctic is perceived not only as a state's treasury, but mainly as an area of Russia's power projection. The aim of Russia is, therefore, at first maximizing the efficient use of natural resources and strengthening its position in the area, thus confirming the status of a leading power.

The fundamental problem of Russia's approach to the Arctic is its ambiguity. On one hand, Russian leaders claim to respect the existing international law principles and regimes and the interest to deepen the existing international cooperation. On the other hand, we can often victimize Russia's one-sided actions that rather imply conflict-oriented approach.

Moscow has repeatedly stated that the reconstruction and build-up of military installations in the Arctic are not aimed against any external adversary and are supposed to secure the country internally, helping to fight illegal migration and terrorism. At the same time, Russia has renewed its strategic bombers' flights over the region, regular submarines patrols and other provocative actions that negate those statements.

In strong statements we cannot only see the calculus of politicians. In Russia still persists strongly negative "cold war" perception of other actors in the Arctic region. For a large part of the Russian political, military and academic elite is therefore still characteristic a sceptical view of the world that builds on the premise of mutually exclusive and divergent interests and which highlights the issue of power and "hard security".

This results in a significant distrust on any activity of the remaining actors in the region, insecurity and the perception of "Western countries'" interests as an attempt to limit Russia's interests and rights. Assertive rhetoric and efforts to restore Russia's military potentials is then not a purely rational calculus but also a projection of existing concerns and sustaining sense of vulnerability.

Russia consistently acts as a "schizophrenic" actor whose next step is difficult to estimate. Its approach in the Arctic is clearly pragmatic and envisages the development of cooperation and the stabilization of the region. The Arctic also serves as a tool for building national awareness and international prestige. It must not be forgotten that Russia is currently the most important actor in the Arctic region. It has the longest polar frontier, the most powerful economy (in terms of volume), with the most numerous population living behind the Arctic Circle, with the most developed Arctic infrastructure, etc. Russia also has the most significant concentration of military units in the area and the most numerous fleet of icebreakers. Therefore, Russia's political-driven and military activities regarding the Arctic can be seen as a crucial for further development in the region. (Chrástanský 2011, p.12)

2 RUSSIA'S NATIONAL INTERESTS

Russia has the largest civil and military presence in the Arctic. The region occupies a significant place in political and public debate in Russia. This reflects the fact that the Russians do not perceive their country only as a great power, but also as an Arctic superpower. This self-knowledge has a broad base in public and in the political and military leadership and is an essential part of national identity. It helps Russia's leadership give high priority to Arctic issues.

The Russian government adopted an Arctic policy document in September 2008. The document, entitled "The fundamentals of state policy of the Russian Federation in the Arctic in the period up to 2020 and beyond", was published in the end of March 2009. The fundamentals of Russia's Arctic policy were designed under the auspices of the influential Security Council of the Russian Federation. The importance of the Arctic to Russia lies primarily in its rich energy deposits and strategically important metals and minerals. The strategy clearly emphasizes the region's importance to the national economy as a major source of revenue, mainly from energy production and profitable maritime transport; the ultimate objective of the state policy is to transform the Arctic into "Russia's foremost strategic base for natural resources" by 2020. One of the main goals of the Arctic policy is to increase extraction of the natural resources in the region. In the long-term perspective, the policy aims at preserving Russia's role as a "leading Arctic power". (Zysk 2009)

Of particular importance are the defence of the riches of the Exclusive Economic Zone and the continental shelf, ensuring free access of the Russian fleet to the Arctic, the decisive role of the Northern fleet for defence, as well as the increasing significance of the Northern Sea Route (NSR) for sustainable development of the Russian Federation. (Padrtova 2012)

To meet the requirements of increased economic activity and ensure restructuring of the volume of maritime freight, Russia recognises the need to develop modern infrastructure and a system of management of communications for the NSR to secure the transit. (Zysk 2009)

The Arctic is vital from a military perspective because the area is essential for Russia's missile defence and some strategic submarines are based there. This creates an inner contradiction as Russia on the one hand wishes to open up the region in order to realise its potential, but on the other hand wants to keep it under close control due to its military importance. (Granholtm-Carlsson 2013, p.4)

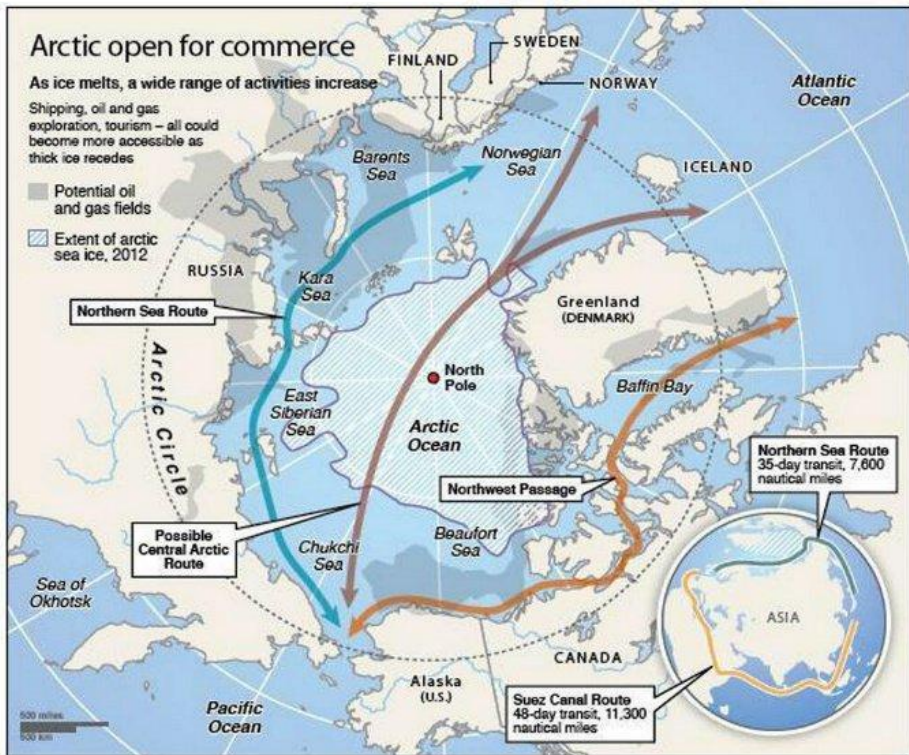
Russian President Putin used to proudly proclaim Russia's abiding interest in Arctic cooperation, but even the most pro-engagement Arctic partners cannot fail to see that Russia's interest is clearly slackening. This is partly due to the disappearing attractiveness of exploration of the Arctic resources, since the estimated production costs of the off-shore platforms go far beyond the expected returns on the current level of oil prices. A further reason is Russia's recognition that the much trumpeted (and still

not submitted) claim for expanding its “ownership” over the Arctic shelf cannot be legally approved. (Baev 2015)

3 ECONOMIC INTERESTS AND CONSTRAINTS

The US Geological Survey report estimates that 30% of the world’s undiscovered natural gas and 13% of undiscovered oil reserves could lie under the Arctic Ocean. Regarding Russian territories in the Arctic, it is estimated that 90% of its gas and 60% of its oil can be found there. The Russian leadership clearly emphasises the strategic importance of the Arctic as a major source of revenue, mainly in energy

Picture 1: Arctic open for commerce



Source: Bender 2015

production. Russian legislation allows the government to allocate strategic oil and gas deposits on the continental shelf without auctions. Thereby the law enables participation only of companies with five years of experience and in which the government owns at least a 50% stake – thus effectively allowing only state-controlled Gazprom and Rosneft to participate. (Padrtova 2012)

Many of the Siberian oil and gas fields operated by Russia are approaching the end of their natural life, and Arctic resources will form a key part of future extraction strategy. The political ambition is to increase the extraction of oil and gas and to make the NSR an international shipping channel. Natural resources are seen as the foundation for Russia's future economic and social development.

However, the exploitation of the continental shelf involves high risks and will require major investment, and Russia lacks the necessary technology and is dependent on international cooperation. The absence of infrastructure constitutes a challenge to the development of the Arctic. The NSR and the improvement of infrastructure on land – for example, deep-sea ports – are two essential components to overcome this. In order to open the Route for extensive shipping, Russia needs a modernised ice-breaker fleet and border and rescue stations. But the construction of ports and border stations has encountered problems and it is an open question whether or not the ice-breaker fleet is being renewed at such a pace that Russia can promote economic activity in the area after 2020 when the majority of the ice-breakers will be decommissioned. (Granholm-Carlsson 2013, p.4)

Regardless of any agreement or, more likely, lack of agreement on the ownership of the Arctic's resources, Russia will be unable to meet its long-term goal of extraction of natural resources from the Arctic without a normalisation of relations with the West, which will re-open access to Western technology.

The current Western sanctions framework closes off access to this technology, and the policy of import substitution is unlikely to provide Russia with the know-how or technology required. Western sanctions on Russia are restricting the Arctic shipping route along its north coast to domestic cargoes and energy exports, with many foreign firms staying away.

4 THE ARCTIC AND THE CHANGING RUSSIAN THREAT PERCEPTION

The Soviet Union during the Cold War had built up a chain of military installations in the Arctic region and maintained there a formidable presence, basically composed of airbases for long-range aviation (strategic bombers), radar stations as part of the early warning system and also other air defence assets, such as batteries dedicated to countering a potential US/NATO air incursion from the North.

The end of the Cold War and the internal economic difficulties forced Russia to moderate its previous Arctic ambitions, reduce its military presence and close numerous bases there, leaving tons of scrap metal, a polluted environment and abandoned military facilities. Several closed cities of the region were largely abandoned and the once robust strategic submarine fleet of the Northern Fleet fell to current 8 operational strategic nuclear-powered and 18 general-purpose nuclear-powered submarines. (IHS 2016)

The relative economic prosperity due to the high oil prices in the first decade of the 21st century, together with a growing frustration produced by the “colour” revolutions in its perceived traditional sphere of influence led Russia to rethink its security policy that includes the Arctic.

The Arctic is set to become a geopolitical battleground in the future. The worsening political situation with the West, the expected increase of economic value of the NSR and the fact that control of the Arctic regions may also give control over 30% of the world’s undiscovered natural gas and 13% of its undiscovered oil led Russia to elaborate its plan of actions to enhance its presence there. (Wilson Center [no date], p.3) This included reopening the closed or abandoned military bases, upgrading the obsolete surface vessels and submarines of the Northern Fleet and deploying up-to-date weapons capable of defending Russian political and economic interests in the region.

On 18 September 2008 President Medvedev approved “The realization of the Russian Federation’s State Policy in the Arctic until 2020 and beyond” (Osnovy 2009) as a basic document concerning the Arctic and part of subsequently released strategic documents, such as the Military Doctrine from December 2014 (Military Doctrine 2014), Maritime Doctrine from July 2015 (Maritime Doctrine [no date]), or National Security Strategy from December 2015 (National Security Strategy [no date]) and reflected in the Energy Strategy adopted in 2009. (Energy Strategy 2010)

Each strategic document articulates Russia’s ambition to take a leading role in exploring the Arctic, an ambition driven by economic assumptions. They also mention re-establishing military infrastructures there as a tool for ensuring the defence of national interests.

In March 2015 Prime Minister Medvedev signed a decree establishing a state commission on Arctic development and appointed Deputy Prime Minister Rogozin as its head. The Commission coordinates the Arctic activity of the ministries and the Security Council of the Russian Federation. (Eilertsen 2015)

In the Commission there are delegates from the oil and gas industry, the Federal Security Service, the Ministry of Defence, the Presidential Administration and the regional governors (eight federal subjects are involved in the Arctic region).

In parallel with the prospects of militarization of the North, Russia also works to legally justify its claim to vast parts of the Arctic: in 2001 submitted to the UN Commission on the Limits of the Continental Shelf an application to expand its Arctic borders beyond the 200-mile zone. (CLCS 2001)

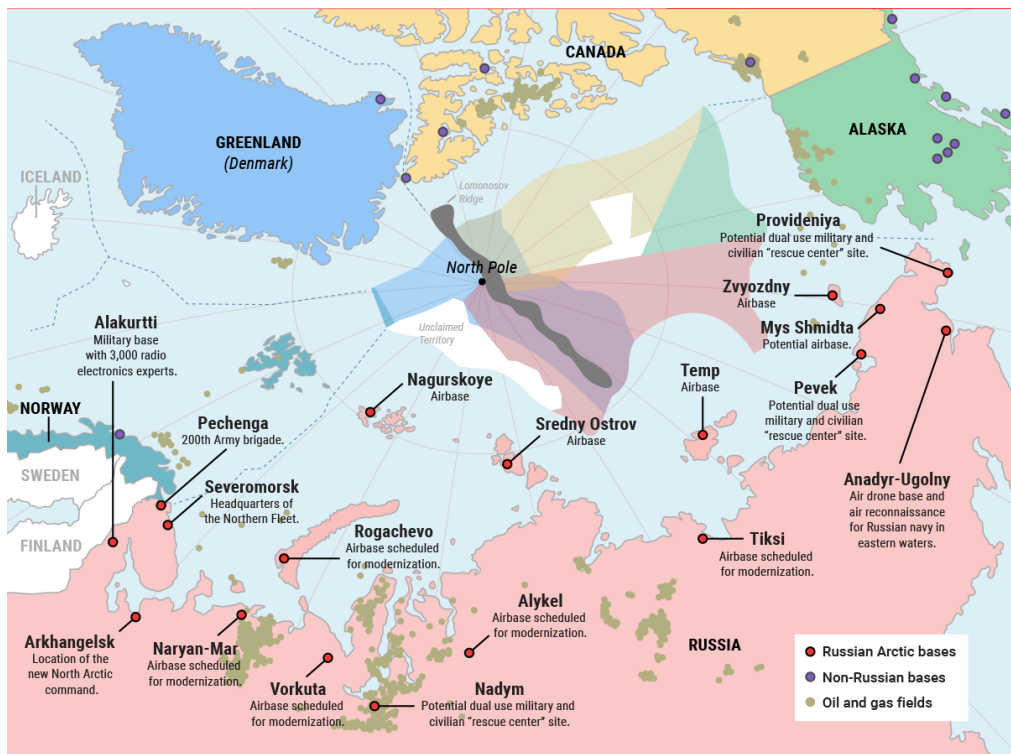
The application was rejected. In August 2015 Russia presented its revised “Submission in respect of the Arctic Ocean” (CLCS 2015), basing its claims on the results of ten years of geological and geophysical researches carried out by Russian scientists and expeditions in the region. Russia’s claims included 1,2 mil. km² of

territory on the seabed and the rights to conduct explorations for the hydrocarbons there. At least four other countries (Denmark, Norway, Canada and the USA) are seeking also to expand their continental shelves in the Arctic, and their claims partially coincide with Russia's.

5 RUSSIAN MILITARIZATION OF THE ARCTIC

In 2007 Russia took a symbolic step toward a territorial claim when it sent a mini-submarine to the North Pole and displayed a flag there. (BBC 2007) In September 2013 Russian President Putin issued a decree expanding the focus to the Arctic region and revealed plans to reconstruct military bases in the North. Since Russia's new military doctrine was signed into effect in 2015, the Arctic has been one of three

Picture 2: Russia's militarization of the Arctic



Source: Bender 2015

geopolitical arenas deemed by Moscow as vital to national security. Because of the new importance placed upon the region, Russia has undertaken a series of measures to militarize the Arctic ranging from building a military base on the Finnish border to developing a new military command to respond to threats. (Bender 2015) Since then

Russia has started setting up military bases on Kotelny Island (on the New Siberian Islands), Alexandra Land (Franz Josef Land), Sredniy Island (Severnaya Zemlya), in Rogachevo (Novaya Zemlya), Cape Schmidt and Wrangel Island. (Staalesen 2016)

According to the Russian Ministry of Defence, by the end of 2016 around 40 military objects should have been completed in the Arctic. (RT 2016) In 2017 reconstruction of the airfields is due to be completed. (RT 2015)

However, apart from the negative effect of Western sanctions on the Russian economy, the overstretched state budget, and the expected cuts in defence spending, Russian ambitions for a fast military build-up in the Arctic region are also hampered by the harsh climatic conditions. Deliveries of construction material have to come by ship when the sea routes are navigable, and reconstruction works are predominantly also only possible during the short summer period.

Following the territorial claims, and announcements of grandiose and financially overambitious plans in December 2014 a new operational-strategic command, the Arctic Command, was inaugurated. (Globalsecurity [no date]) It was intended to demonstrate that Russia is ready to build up its military capabilities in the Far North against a perceived NATO encirclement and to defend Russia's interests by any means, including military ones, if necessary. This involves the danger of a militarization of the Arctic.

The Arctic Command became operational on December 1, 2014. It is currently one of five Strategic Commands that divide up the Russian Federation into military regions. The Arctic Command was established to facilitate the development of polar capabilities for the Russian Armed Forces, while simultaneously developing civil infrastructure for economic and search and rescue (SAR) purposes. It is comprised of Russian ground, naval, and air forces and its headquarters are located in Arkhangelsk. Russia's military activities in the Arctic can be, in general, sorted into five categories: building of airbases, deep-water ports, and SAR stations; deploying of air defence systems; force modernization; and military exercises. Since 2014, these activities have significantly intensified. (Korpela 2016)

The militarization of the Arctic — and by extension, the construction of new bases or the repurposing of old Soviet facilities — will remain one of the Russian military's top priorities in the coming years. It is likely that part of the Northern Fleet, Moscow's principal naval force and a major component of Russian nuclear deterrence, will also be based on the New Siberian Island chain, which is ideally positioned for military operations in the Arctic. Northern Fleet's activities will likely include submarine operations, anti-submarine warfare and aerial interdiction of enemy anti-submarine efforts. These operations would be geared primarily toward monitoring and possibly checking the moves of other military powers in the region. Meanwhile, Russia will continue to loudly broadcast its plans to bulk up its Arctic presence. And as the

Arctic continues to militarize, the bases (especially at Alexandra Land and Kotelnny Island) will play a key role in securing Russia's strategic position in the region. (Stratfor 2015a)

However, the potential for Russia to deploy combat-capable forces to the area in case of crisis cannot be ruled out. Ground combat forces would make little sense on the islands; any military conflict in the Arctic would be heavily focused on maritime and aerial capabilities, but nonetheless, Russia has been deploying forces to the area to familiarize them with operations in the harsh Arctic climate. Russian forces conducting exercises in the Arctic already use equipment geared specifically toward operations in these specific climate conditions. In times of crisis, the Arctic bases could play a much more critical role as staging points for bomber or interceptor aircraft and perhaps even as supply points for maritime task forces. (Stratfor 2015b)

6 CONCLUSIONS

Russia's activity in the Arctic is driven by multiple vectors: economic, security and governance interests are determining the Kremlin's policy in the region. Moscow, relying on its traditional presence and accumulated experience in the exploration of Arctic resources, naval transport in harsh climatic conditions and sustainment of a significant military presence, remains the most determined actor in the Arctic.

Russia continues to use international forums to assert its territorial and economic claims in the Arctic Ocean in order to secure its legal base in case of future political disputes with other regional actors.

Arctic off-shore projects are risky, capital-intensive and sometimes spanning decades. The Kremlin, at least in the medium term, cannot count on coming back with Western partners to "business as usual", so instead of promoting cooperation it focuses on defence-related issues (in line with the ongoing internal political narrative of the state) in order to create a "fait accompli": a chain of Russian military installations in the North can be used as a weighty argument for recognising Moscow's claims there.

The control over the NSR and turning it to a successful business enterprise remains an ambitious vision due to the lack or deficiency of its infrastructure, and the delays stemming from growing budgetary restrictions.

Despite the optimistic forecasts of the Russian Ministry of Transport - it estimates the volumes of transport via the NSR to be up to 64 million tons in 2020, and 85 million tons in 2030. (Zysk 2014, p.31) While in 2013 it was only 1,3 million tons. (Barber-Jones-Koch, 2016) The NSR can compete with the present warm sea routes only in the long term, but building up the chain of military installations at important choke points may provide Russia with strategic control over the sea traffic.

As the large Arctic region cannot be covered by traditional forces, the nuclear deterrence capabilities of the Northern Fleet, in concert with a symbolic presence or mixed presence (of military bases and scientific research stations) and frequent large

inter-branch exercises, will remain the main tools to demonstrate Russia's determination there.

Russian ambitions in the Arctic could still be considered rather far from being fully realised. Moscow's northward turn faces considerable external challenges. Sanctions have not only hurt the Russian economy and restricted the flow of foreign financing, they have also made it more difficult to access the Western technological know-how and equipment necessary to undertake demanding Arctic projects. For the time being, many previous planned Arctic projects seem to be economically infeasible. Though, in a long-term perspective, the future of the Russian economy may depend heavily on the Arctic. What the development of the Arctic will mean for the global economy, and for Russia's place within it remains uncertain at this stage.

In strategic terms, Russia has demonstrated its seriousness and willingness to assert itself in safeguarding its core interest in the Arctic by the inauguration of the Arctic Command. The projection against flanking in the north meets Russia's threat perception in view of encirclement by NATO. Russia reacts absolutely to ship movements of possible rivals in the Far North. Overlapping territorial claims fan Moscow's concerns about claimed rights to the use of the Arctic resources.

Moreover, due to the currently increasing tensions between Russia and the West, Russia's Arctic forces are growing in importance as they have traditionally played a central role in Russia's nuclear deterrence strategy against NATO and the USA. At the same time, it would be an exaggeration to consider Russia's military activities in the region and security rhetoric as a signal of its intentions to re-draw borders or spur conflict in the Arctic.

However, since Russia's military policy in the Arctic is a part of its broader foreign and security policy, military expansion and the future of cooperation in the region will be, to a great extent, determined not only by Russia's relations with its Arctic neighbours, but also by the global geopolitical situation. It is becoming more and more difficult to insulate the Arctic from broader security problems between Russia and the West.

REFERENCES:

1. BAEV, P.K. (2015): Getting colder: Cooperating with Russia in the Arctic. [Online.] In: *Brookings*, 2015. [Cited 25.7.2016.] Available online: <<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2015/02/27/getting-colder-cooperating-with-russia-in-the-arctic/>>.
2. BARBER, V. – JONES, O. – KOCH, A. (2016): Throwing Cold Water on the Northern Sea Route. [Online.] In: *The Fletcher Forum*, 2016. [Cited 19.8.2016.] Available online: <<http://www.fletcherforum.org/2016/04/11/barber-jones-koch/>>.

3. BBC. (2007): Russia plants flag under North Pole. [Online.] In: *BBC*, 2007. [Cited 13.8.2016.] Available online: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6927395.stm>>.
4. BENDER, J. (2015): Russian defense minister explains why the Kremlin is militarizing the Arctic. [Online.] In: *Business Insider*, 2015. [Cited 20.8.2016.] Available online: <<http://uk.businessinsider.com/why-the-kremlin-is-militarizing-the-arctic-2015-2?r=US&IR=T>>
5. CHRÁŠŤANSKÝ, F. (2011): Perception of the situation in the Arctic by key actors and the possibility of conflict escalation. In: *Obrana a strategie*, 2011, roč. 11, č.1, s. 5-21.
6. CLCS. (2001): Submission by the Russian federation to the Commission on the Limits of the Continental shelf [Online.] In: *United Nations*, 2001. [Cited 2.7.2016.] Available online: <http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm>.
7. CLCS. (2015): Partial revised Submission in respect of the Arctic Ocean [Online.] In: *United Nations*, 2015. [Cited 2.7.2016.] Available online: <http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus_rev1.htm>.
8. EILERTSEN, H. (2015): Controversial Politician to Lead Russia's new Arctic Commission. [Online.] In: *High North News*, 2015. [Cited 12.7.2016.] Available online: <<http://www.highnorthnews.com/controversial-politician-to-lead-russias-new-arctic-commission/>>.
9. ENERGY STRATEGY. (2010): Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030. [Online.] In: *Energystategy.ru*, 2010. [Cited 15.7.2016.] Available online: <http://www.energystategy.ru/projects/docs/ES-2030_%28Eng%29.pdf>.
10. GLOBALSECURITY. (no date): Arctic Strategic Command Sever (North) Unified Strategic Command (USC). [Online.] In: *Globalsecurity*, no date. [Cited 11.7.2016.] Available online: <<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/vo-northern.htm>>.
11. GRANHOLM, N. – CARLSSON, M. (2013): *Russia and the Arctic: Analysis and Discussion of Russian Strategies*. Stockholm: FOI, 2013. 46p. ISSN 1650-1942.
12. IHS. (2016): World Navies-Russian Federation. [Online.] In: *IHS Jane's*, 2016. [Cited 15.8.2016.] Available online: <<https://janes.ih.com/Janes/Display/1322754>>.
13. KORPELA, A. (2016): Of Fire and Ice: Russia's Militarization of the Arctic. [Online.] In: *The Mackenzie Institute*, 2016. [Cited 18.8.2016.] Available online: <<http://mackenzieinstitute.com/of-fire-and-ice-russias-militarization-of-the-arctic/>>.
14. MARITIME DOCTRINE. (no date): Морская доктрина Российской Федерации. [Online.] In: *Kremlin.ru*, no date. [Cited 15.7.2016.] Available

- online: <<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqjftS5yrIZUVTJan77L.pdf>>.
15. MILITARY DOCTRINE. (2014): The Military Doctrine of the Russian Federation. [Online.] In: *The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, 2015. [Cited 15.7.2016.] Available online: <<http://rusemb.org.uk/press/2029>>.
 16. NATIONAL SECURITY STRATEGY. (no date): Russian National Security Strategy, December 2015. [Online.] In: *Ieee.es*, no date. [Cited 15.7.2016.] Available online: <<http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>>.
 17. OSNOVY. (2009): Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу. [Online.] In: *РОССИЙСКАЯ ГАЗЕТА*, 2009. [Cited 15.7.2016.] Available online: <<https://rg.ru/2009/03/30/arktika-osnovy-dok.html>>.
 18. PADRTOVA, B. (2012): Russian Approach Towards the Arctic Region. [Online.] In: *Centre for European and North Atlantic Affairs*, 2012. [Cited 20.7.2016.] Available online: <<http://cenaa.org/analysis/russian-approach-towards-the-arctic-region/>>.
 19. RT. (2015): Russia nearly done building its biggest Arctic military base. [Online.] In: *RT*, 2015. [Cited 14.8.2016.] Available online: <<https://www.rt.com/news/319394-arctic-military-base-islands/>>.
 20. RT. (2016): Defence Ministry to complete works to seal off Russia's Arctic borders by 2017. [Online.] In: *RT*, 2016. [Cited 14.8.2016.] Available online: <<https://www.rt.com/politics/349432-defense-ministry-to-complete-works/>>.
 21. STAALESEN, A. (2016): New Arctic military bases soon manned and equipped. [Online.] In: *The Independent Barents Observer*, 2016. [Cited 6.8.2016.] Available online: <<http://thebarentsobserver.com/security/2016/07/new-arctic-military-bases-soon-manned-and-equipped>>.
 22. STRATFOR. (2015a): Russia in the Arctic: A Different Kind of Military Presence. [Online.] In: *Stratfor*, 2015. [Cited 14.8.2016.] Available online: <<https://www.stratfor.com/analysis/russia-arctic-different-kind-military-presence>>.
 23. STRATFOR. (2015b): Russians in the Arctic: The Prize of a Presence. [Online.] In: *Stratfor*, 2015. [Cited 14.8.2016.] Available online: <<https://www.stratfor.com/analysis/russians-arctic-prize-presence>>.
 24. WILSON CENTER. (no date): Opportunities and Challenges for Arctic Oil and Gas Development. [Online.] In: *The Wilson Center*, no date. [Cited 14.8.2016.] Available online: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Artic%20Report_F2.pdf>.

25. ZYSK, K. (2009): Russian Arctic Strategy. [Online.] In: *Geopolitics in the High North*, 2009. [Cited 20.7.2016.] Available online: <http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=100>.
26. ZYSK, K. (2014): Asian Interests in the Arctic: Risk and Gains for Russia. [Online.] In: *Project Muse*, 2014. [Cited 3.8.2016.] Available online: <<https://jgis.washington.edu/arctic/file/Arctic%20400%20Readings/Zysk%20-%20Asian%20Interests%20in%20the%20Arctic.pdf>>.



JAPONSKÁ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE V AFRICE JAPAN'S DEVELOPMENT COOPERATION IN AFRICA

Linda Piknerová a Kristýna Švédová¹

Cílem předloženého textu je analýza zahraničně-rozvojových aktivit Japonska v Africe a představení jejich klíčových charakteristik. Japonsko představuje jednu z asijských zemí, která začala po druhé světové válce rozšiřovat své aktivity směrem k africkému kontinentu, což souviselo jak s ekonomickým růstem odehrávajícím v Japonsku a z toho plynoucí schopností začít poskytovat rozvojovou spolupráci, tak také potřebou zajistit si přístup k energetickým surovinám, kterých má Japonsko nedostatek. Článek analyzuje evoluci japonsko-afrických vztahů od druhé světové války do současnosti a představuje jejich stěžejní charakteristiky.²

Klíčová slova: Japonsko, ekonomická spolupráce, rozvojová pomoc, rvačka o Afriku, TICAD

The main goal of this article is to analyze foreign-development activities of Japan toward Africa and its particular features. Japan represents one of the Asian countries widening its activities toward Africa after the end of WWII what was influenced by its economic growth. Due to economic growth, Japan could become a new provider of economic assistance. Moreover, Japan activities toward Africa were related to its need for natural resources. The article analyses an evolution of Japan-African relations since the end of WWII until nowadays and focuses on its main features.

Key words: Japan, economic cooperation, development aid, scramble for Africa, TICAD

JEL: F54, F63

¹ PhDr. Linda Piknerová, Ph.D. Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Fakulta filozofická. Západočeská univerzita v Plzni, Univerzitní 8 306 14 Plzeň, e-mail: lpiknero@kap.zcu.cz. Mgr. Kristýna Švédová, e-mail: Svedova.Kristyna@seznam.cz
Linda Piknerová působí jako odborná asistentka na KAP FF ZČU v Plzni, kde vyučuje kurzy věnované rozvojové spolupráci. Geograficky se zaměřuje především na oblast jihu Afriky. Je autorkou či spoluautorkou několika odborných článků a monografií.

Kristýna Švédová absolvovala bakalářské a navazující magisterské studium mezinárodních vztahů na KAP FF ZČU. Během svého studia absolvovala několik zahraničních stáží, mj. v Uppsale, kde nashromáždila množství materiálů týkajících se rozvojové spolupráce Japonska. V současnosti je aspirantkou na titul PhDr.

² Článek byl vypracován v rámci projektu Studentské grantové soutěže FF ZČU v Plzni s názvem Proměny světového regionalismu, SGS-2016-27.

1 Úvod

K často diskutovaným tématům na poli mezinárodních vztahů posledních dvou dekad patří fenomén nové rvačky o Afriku (new scramble for Africa), která se začala odehrávat po konci studené války a odkazuje ke (staro)novému zájmu o africký kontinent ze strany vnějších aktérů. Zatímco za „první“ dělbou stály v poslední třetině 19. století evropské koloniální mocnosti jako Velká Británie, Francie, Belgie, Německo či Itálie, do „druhé“ vlny se zapojily i země, které neměly s kolonizací Afriky co do činění a začaly o ni projevovat zájem až v průběhu 20. století, zejména pak po ukončení bipolární konfrontace. Tato druhá skupina zemí je nesmírně pestrá, což naznačuje, nakolik se Afrika stala zajímavým geopolitickým kolbištěm pro hráče ze všech světových regionů. Druhá geopolitická dělba Afriky (Záhořík 2010, s. 5-6) zahrnuje země, jako jsou Čína či Indie, které začaly sledovat své „africké zájmy“ již po druhé světové válce a po konci studené války pak tento svůj aktivismus navýšily zejména v souvislosti s hledáním nových surovinových zdrojů nutných k udržení svého vlastního ekonomického rozvoje. Oba giganti Afriku doslova zahltili levným dovozem, investicemi a vysokými částkami nijak nepodmiňované rozvojové pomoci, za což požadovali přístup k místním trhům a přírodním zdrojům (Cheru – Obi 2011, s. 12-13). Vedle nich se do boje o africké suroviny, trhy a kapitál zapojily také USA a Rusko, které nepřímou ovlivňovaly kontinent také již během studenové války. Po jejím skončení sice zájem o Afriku z obou stran krátce opadnul, nicméně v současnosti můžeme u obou zemí sledovat rostoucí zájem o kontinent, což souvisí i s faktem, že Afrika je považována za „nadějný“ (hopeful) region (The Economist 2013).³ Kromě uvedené čtveřice pak zájem o zapojení do nového dělení Afriky projevují také země jako Brazílie, Turecko, Írán (Carmody 2011, s. 110-111) a právě Japonsko, na jehož africkou politiku se soustředí překládaný text. Právě Japonsko představuje zemi, která byla až do nástupu Číny nejvýznamnějším nezápadním (a asijským) hráčem v Africe.

³ Zájem USA o Afriku se projevil v souvislosti s operací v Somálsku, která však skončila nezdarem a způsobila USA šok. Po 11. září 2001 pak USA zájem o Afriku obnovily zejména v návaznosti na boj s mezinárodním terorismem, což se mj. projevilo po roce 2002 prudkým nárůstem americké oficiální rozvojové pomoci do Afriky. Vedle toho pak USA přijaly African Growth and Opportunity Act (AGOA), jehož úkolem bylo zvýšit míru investic a zlepšit podnikatelské prostředí na kontinentu. Poslední projev amerického zájmu o Afriku představuje návštěva Baracka Obamy v polovině roku 2015, která však přinesla spíše zklamání (více o americké africké politice viz např. van de Walle 2010 nebo Hentz 2004, s. 23-40). Rusko pak své diplomatické aktivity vůči Africe zvýšilo poté, co se v 90. letech vyrovnalo s ekonomickou krizí a na konci 20. století mělo navázáno diplomatické vztahy se všemi africkými státy (Shubin 2004, s. 102-115). Putinovo Rusko chápe africké angažmá v kontextu svých globálních ambicí. Součástí ruské africké politiky je např. tolerance vůči problematickým africkým režimům (Rusko např. odmítlo přijetí mezinárodních sankcí na vývoz zbraní do Mugabeho Zimbabwe) (Taylor 2014, s. 64).

Japonsko představuje jednoho z významných hráčů v prostoru Afriky, avšak zkoumání povahy jeho angažmá zůstává (na rozdíl od výše uvedených zemí) stále trochu na okraji zájmu, což souvisí do značné míry s tím, že se jedná o zemi demokratickou a dlouhodobě stabilní a její zahraničně-politické aktivity proto nevyvolávají tolik kontroverzí, jako je tomu např. u Číny, Turecka či Íránu. Zároveň platí, že vzhledem k výši poskytovaných prostředků patří Japonsko k nejvýznamnějším mezinárodním donorům a současně, jak text ukazuje, je jeho přístup k Africe natolik specifický, že si bližší pozornost zaslouží.

Japonské angažmá v Africe představuje svébytný fenomén, který je možné sledovat od 60. let 20. století v návaznosti na japonskou hospodářskou obnovu. Poté, co Japonsko nastartovalo svůj ekonomický růst, začalo cítit povinnost splatit svůj historický dluh plynoucí z jeho chování během druhé světové války. Vedle přirozeného vektoru japonské ODA zaměřeného na oblast jihovýchodní Asie se postupem času stala právě Afrika kontinentem, na nějž se Japonsko začalo soustředit. Rozšíření zahraničně-politických aktivit směrem do Afriky bylo logickým krokem vzhledem k socioekonomické situaci, v níž se kontinent dlouhodobě nacházel (a nachází). Vedle altruistické potřeby pomáhat však Japonsko, ve snaze o zajištění vlastní surovinové nezávislosti, sleduje i své partikulární zájmy, které se promítají do povahy japonské africké politiky. *Cílem předloženého textu je zjistit, jakou povahu má japonské rozvojové angažmá v Africe, jakými znaky se vyznačuje a co je pro něj typické.* Empiricky orientovaná studie je v zásadě rozdělena na tři části: první bude pojednávat o obecných znacích japonské rozvojové spolupráce, přičemž jejím cílem je předložit soubor charakteristik, které jsou pro japonské zahraničně-politické angažmá příznačné, druhá zachycuje vývoj japonsko-afrických vztahů a třetí pak přibližuje, jak v praxi japonské angažmá probíhá.

2 PRINCIPY A AKTÉŘI JAPONSKÉ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

Vstup Japonska na pole rozvojové spolupráce musíme hledat v období krátce po skončení druhé světové války, kdy země ve snaze o navrácení se do mezinárodního společenství mírových států začala vykonávat aktivity, které můžeme označit jako „rozvojové“. Japonský vstup na mezinárodní rozvojovou scénu provázela řada mimořádných okolností, které ve výsledku způsobily, že země rozvinula svůj vlastní a zcela ojedinělý rozvojový přístup, který uplatňuje vůči všem regionům, v nichž se angažuje. Přestože dnes Japonsko vnímáme jako nezpochybnitelnou součást západního bloku, bezprostředně po druhé světové válce tomu tak nebylo a Japonsko (i v důsledku války) představovalo jen částečně rozvinutou zemi, která neměla žádné koloniální závazky. Dokladem obtížného postavení Japonska bezprostředně po válce je také fakt, že během let 1946-1951 bylo Japonsko příjemcem rozvojové pomoci, přičemž hlavním donorem byly USA, které omezovaly japonskou státní suverenitu až do roku 1952

(Takagi 1995, s. 7).⁴ Takřka ve stejný čas, kdy Japonsko přestalo dostávat přímé finanční prostředky od USA (a nově se stalo příjemcem mezinárodních půjček, viz poznámku 4), se začalo Japonsko angažovat v regionu jihovýchodní Asie a splácet část svého historického dluhu. První zemí, se kterou Japonsko uzavřelo smlouvu o placení reparací, byla Barma, která společně s Jižním Vietnamem, Filipínami a Indonésií patřila mezi čtveřici zemí, která po Japonsku splácení dluhu vyžadovala (Takagi 1995, s. 10). Smlouvami s uvedenými zemí vstoupilo Japonsko do „éry rozvoje“ a od roku 1954 s přijetím Plánu Colombo začalo poskytovat rozvojové prostředky nad rámec povinných reparací.⁵ Krátce poté, co Japonsko dosáhlo vlastní poválečné ekonomické konsolidace a počátkem 60. let se stalo čistým poskytovatelem rozvojových prostředků, vstoupilo v roce 1963 do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organization for Economic Cooperation and Development/OECD) a současně Výboru pro rozvojovou spolupráci (Development Assistance Committee/DAC) a začalo představovat významného dárce oficiální rozvojové pomoci (official development assistance/ODA). Až do 90. let bylo Japonsko jedinou zemí mimo severoatlantický prostor, která participovala na aktivitách DAC i OECD (v 90. letech vstupují Korea a Mexiko). Japonsko tak představuje unikátní příklad země, která jako první nezápadní aktér začala s poskytováním rozvojové pomoci a to ještě v době, kdy se řadila k tzv. středně příjmovým (middle-income) zemím (Sato 2013, s. 11-12). Od 60. let neustále rosta výše prostředků vynakládaných na rozvojovou pomoc, což je patrné z grafu 1. Přelomovým byl rok 1989, v němž Japonsko vynaložilo na ODA částku téměř 9 mld. USD, čímž se stalo největším světovým donorem a tento status si udrželo až do roku 2000 (Kazuhiko 2010, s. 321).⁶

Na japonskou rozvojovou pomoc měly vždy vliv dva faktory, a sice vnější (tj. mezinárodní) a vnitřní (domácí). Vnější vlivy byly v prvních poválečných letech spojeny zejména s povinností Japonska platit válečné reparace a do značné míry vyhovět mezinárodnímu tlaku, který byl na zemi ze strany vítězů války vyvíjen. Za domácí faktor musíme považovat potřebu Japonska zajistit si přístup k přírodním surovinám. Od 50. let se podpora hospodářského růstu v rozvojových zemích stala oficiální součástí diplomatických nástrojů majících za úkol zajistit dostatečné množství

⁴ I poté bylo Japonsko příjemcem finančních prostředků, nově však ve formě mezinárodních půjček, které získalo od Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj. Půjčky Japonsku poskytovala také americká Export-Import bank.

⁵ Plán Colombo byl původně iniciován Velkou Británií a jeho cílem bylo podpořit ekonomický rozvoj v asijských zemích. Připojením k plánu dalo Japonsko najevo, že je připraveno stát se plnohodnotným členem mezinárodního společenství a plnit z toho plynoucí závazky (Kazuhiko 2010, s. 320).

⁶ Japonsko představovalo největšího donora v absolutních hodnotách. Ani v době, kdy vynakládalo největší prostředky, nedosahovala tato částka 0,7 % HDP, což je výše, kterou by rozvinuté země měly dávat na rozvojovou pomoc na základě tzv. Monterrejského konsensu přijatého v roce 2002 (UN 2003).

přírodních surovin japonskému hospodářství (Sato 2013, s. 11-13). Kromě toho byla japonská rozvojová činnost ovlivněna také touhou Japonska stát se respektovaným členem mezinárodního společenství, čehož nešlo dosáhnout bez uznání ze strany dalších států. Logika podpory rozvojové spolupráce byla neúprosná: podpora ekonomického růstu v zemi příjemce pomoci má vést k zajištění si 1. uznání významného postavení Japonska na mezinárodní scéně, přičemž v dlouhodobé perspektivě Japonsko usiluje o získání stálého členství v Radě bezpečnosti OSN, k čemuž by se mu hodila podpora ze strany afrických států, 2. zajištění energetické bezpečnosti Japonska a konečně 3. podpora afrických rostoucích ekonomik, které mohou být zajímavé pro japonské podnikatele (tento motiv se objevuje až po konci studené války, v jejím průběhu je omezen na investice do Jihoafrické republiky) (Burgschweiger 2008: 415).

Vzhledem k členství v DAC/OECD musí Japonsko při poskytování pomoci respektovat principy vydávané touto organizací a pravidelně zveřejňovat výši i charakter prostředků, které na rozvojovou spolupráci vyčleňuje. Definice oficiální rozvojové pomoci byla poprvé oficiálně představena v roce 1969 a od té doby, s úpravou v roce 1972, platí nepřetržitě. Dle DAC/OECD dle za ODA považovat takové toky, které jsou poskytovány oficiálními státními institucemi, a které 1. směřují k podpoře hospodářského růstu a rozvoje rozvíjejících se zemí, 2. mají koncesionářský charakter. Z ODA jsou vyloučeny jakékoliv dodávky vojenského materiálu (OECD 2016b).

Hlavními aktéry zapojenými do rozvojové spolupráce jsou tři ministerstva a jedna mezinárodní agentura. Jedná se o Ministerstvo zahraničních věcí (Ministry of Foreign Affairs/MOFA), Ministerstvo financí (Ministry of Finance/MOF) a Ministerstvo pro mezinárodní obchod a průmysl (Ministry of International Trade and Industry/MITI) (Eyinla 1999, s. 411). Vedle této trojice pak státních institucí pak hraje zásadní roli Japonská mezinárodní agentura pro spolupráci (Japan International Cooperation Agency/JICA), jež je zodpovědná za technické provádění rozvojové spolupráce. Počátky JICA sahají do 50. let 20. století, kdy začalo Japonsko poskytovat rozvojovou pomoc Asii. V roce 1962 byla založena Agentura pro zahraniční technickou spolupráci (Overseas Technical Cooperation Agency). Samotná JICA pak byla ustanovena roku 1974, přičemž od roku 2003 změnila svůj status z veřejné instituce na nezávislou administrativní instituci (JICA 2016a). V období 1974-2003 byla JICA polostátní organizací, za jejíž fungování nesla zodpovědnost MOFA. JICA vykonávala (a vykonává) celé spektrum aktivit, které se k rozvojové problematice váží. Patří mezi ně pomoc při udělování grantů, rozvoj lidských zdrojů či technická pomoc. Pod záštitou JICA vznikla celá řada vzdělávacích míst, v nichž jsou školeni experti z různých oblastí a kteří poskytují technické poradenství přímo v hostitelské zemi. JICA rovněž zprostředkovává některé druhy technického vybavení, jež je potřeba pro úspěšnou realizaci projektů (Kazuhiko 2010, s. 329-330). V roce 2003 na základě

rozhodnutí japonského parlamentu byl status JICA změněn a dnes její činnost nepodléhá žádnému ministerstvu. Až do roku 2003 platilo, že členové agentury byli nominováni výše zmíněnými ministerstvy a v jejím čele stál člověk nominovaný MOFA (Nicholson – Kuong 2014, s. 150-151). Součástí činnosti JICA je také koordinace Japonská zámořská dobrovolnická kooperace (Japan Overseas Cooperation Volunteers/JOCV), v rámci které vyjíždějí do zahraniční mladí Japonci. Ti se v hostitelských zemích zapojují do realizace nejrůznějších projektů, ať už se jedná o výuku ve školách či školení místních např. v pěstování rýže.

Základní principy japonské rozvojové spolupráce jsou představeny v Chartě oficiální rozvojové pomoci, jejíž kořeny můžeme hledat na počátku 90. let 20. století. Na začátku roku 1992 japonská vláda poprvé oficiálně představila princip *svépomoci* (self-help neboli *jijyo-doryoku*) a učinila z něj základní stavební kámen svého rozvojového přístupu a způsob, *jak* pomoc poskytovat. Na přijetí principu svépomoci pak navazoval na přelomu tisíciletí princip rozvoje zaměřeného na člověka (human-centered neboli *hitozukuri*), jenž odpovídal na otázku, *co za typy rozvojové pomoci* má být implementováno (Kazuhiko 2010, s. 335-336). Oficiální Charta ODA pak byla představena v polovině roku 1992 a princip svépomoci vyzdvihla (Watanabe 2006, s. 19). V roce 2003 se princip svépomoci stal základním stavebním kamenem i nové japonské Charty ODA, která až dodnes poskytuje základní rámec japonských rozvojových aktivit. Dokument v základních bodech navazuje na svého předchůdce z roku 1992 a zmiňuje povinnost Japonska přispívat ke zmiřování chudoby a strádání všech lidských bytostí. Základními principy charty jsou 1. princip svépomoci, který zahrnuje japonský závazek pomáhat těm zemím, které jsou aktivní v nastolování dobrého vládnutí, demokratizace a lidských práv, 2. princip lidské bezpečnosti, jenž zahrnuje potřebu zajistit jednotlivci svobodu od strachu (freedom from fear) a svobodu od nedostatku (freedom from want), 3. zajištění spravedlnosti, která zohledňuje rasové, sociální, ale také genderové rozdíly, 4. využití japonských zkušeností, které by Japonsko mělo zprostředkovávat a 5. partnerství s mezinárodním společenstvím, zejména pak využití kanálů jiho-jihní spolupráce.⁷ Hlavními prioritami japonské ODA se stalo 1. snižování chudoby, 2. udržitelný ekonomický růst, 3. zdůrazňování globálních problémů, 4. budování míru a 5. výběr prioritních regionů, na prvním místě je zmíněna Asie (následována Afrikou, Blízkým východem, Latinskou Amerikou a Oceánií) (MOFA 2003). U bodů 2 a 3 je důležité doplnit, že *snižování chudoby má být důsledkem hospodářského růstu* a nikoliv cílem sám o sobě. Na rozdíl od řady jiných členů DAC/OECD se Japonsko primárně soustředí na podporu hospodářského

⁷ Jiho-jihní spolupráce (South-South cooperation) je založena na kooperaci mezi zeměmi globálního Jihu, které sdílí společné problémy a čelí podobným výzvám. Prostřednictvím vzájemné spolupráce pak má dojít k jejich emancipaci na mezinárodní scéně (Simplicio 2011, s. 19-41).

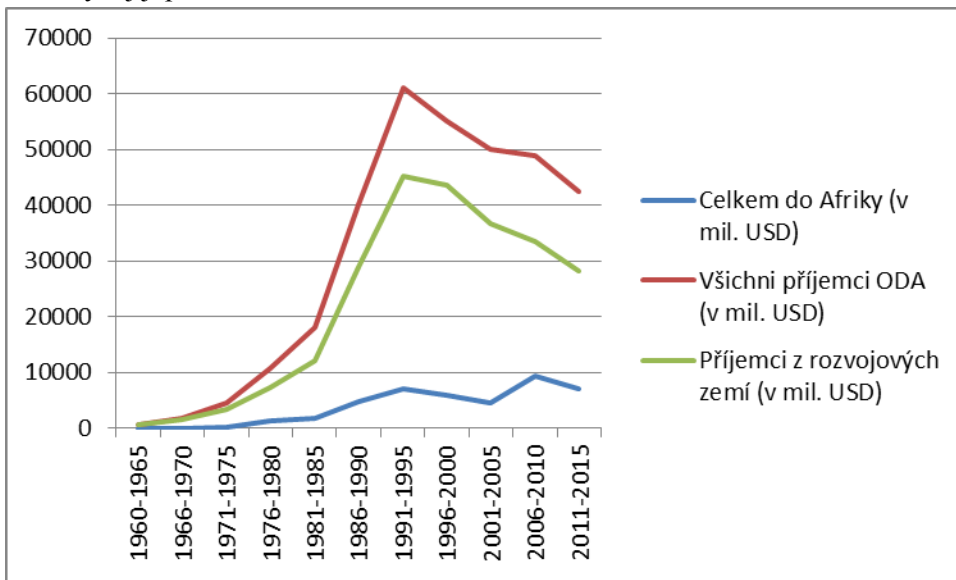
růstu, v jehož důsledku dochází ke zvyšování kvality života. Přestože Japonsko v Chartě zmiňuje význam dobrého vládnutí pro rozvoj země, nechápe jeho zavádění jako nutnou podmínku pro poskytování pomoci. Pomoc, která do země směřuje, sice má přispívat k politickým změnám v zemi příjemce, avšak tyto změny mají respektovat lokální podmínky, kulturu a instituce (Nicholson – Kuong 2014, s. 155-156).

Japonský rozvojový model, jehož ústředním principem je svépomoc, můžeme označit také jako *východoasijský rozvojový model* (East Asian development model). Jeho kořeny jsou úzce svázány s vlastní japonskou zkušeností s období poslední třetiny 19. století a sérií reforem Meidži, v důsledku kterých se Japonsko výrazným způsobem modernizovalo a industrializovalo. Během reforem přijala japonská vláda vizi, že ekonomického růstu a transformace společnosti je možné dosáhnout prostřednictvím vládních zásahů do národní ekonomiky a že naprosto klíčovou roli v modernizačním procesu sehrávají technologie, vysoká produktivita práce a nízká úroveň dualistické ekonomiky⁸ (Lehman 2011, s. 26-27). Po druhé světové válce začal být uvedený přístup uplatňován vůči zemím jihovýchodní Asie a vzhledem k tomu, že se dle Japonska osvědčil, byl následně přenesen do Afriky. Tento přístup spočívá na několika principech. Na prvním místě je třeba zmínit, že počítá s aktivním působením státu vytvářejícím a regulujícím hospodářské instituce státu. Na druhém místě platí, že příjemce pomoci má sám být schopen identifikovat své potřeby a v podstatě nasměrovat zahraniční pomoc do těch oblastí, které jsou z jeho pohledu stěžejní. Výsledkem je vytvoření „partnerství“ (partnership) mezi dárce a příjemcem a „vlastnictví“ (ownership), kdy je příjemce pomoci spoluzodpovědný za úspěšnou realizaci projektu (Lehman 2011, s. 30). Japonsko nechápe poskytování ODA jako charitu, ale jako nástroj, jak dosáhnout zlepšení životní úrovně v podporované zemi, což může být zpětně výhodné i pro Japonsko samotné, neboť se zvyšující se životní úrovní roste kupní síla obyvatel, kteří pak mají prostředky na nákup japonského spotřebního zboží. Unikátnost japonského rozvojového modelu spočívá ve skutečnosti, že 1. Japonsko spíše než finanční prostředky poskytuje konkrétní materiální a technickou pomoc, zahrnující výstavbu konkrétních infrastrukturních zařízení (školy, nemocnice), dodávky materiálu, výcvik expertů apod., což souvisí s přesvědčením, že konkrétní materiální pomoc může snížit pravděpodobnost neefektivnosti rozvojové pomoci, 2. japonská ODA není vynakládána na platy státních úředníků či nákladů spojených s udržováním projektů, neboť to má na starosti samotný příjemce, 3. Japonsko podporuje výhradně jednoleté projekty a 4. realizátory technické pomoci jsou zpravidla japonské firmy (Takahashi 2011, s. 54-55). Tím, že Japonsko připouští státní

⁸ Jedním z klíčových teoretiků dualistické ekonomiky je Arthur Lewis, který tvrdil, že ekonomika tzv. nerozvinutých zemí je rozdělena na dvě části. První je tzv. tradiční a její součástí je zemědělství a principy barterového obchodu, druhá je tzv. moderní a akceptující prvky tržního hospodářství a peněžní směny. Podle Lewise dochází k rozvoji ve chvíli, kdy se lidé z tradičního sektoru přesouvají do sektoru moderního (Willis 2005, s. 42).

zásahy do ekonomiky, se zásadně odlišuje od jiných předních donorů DAC/OECD, kteří naopak, v souladu s principy tzv. Washingtonského konsenzu⁹, upřednostňují neoliberální perspektivu a volají po tom, aby angažmá státu bylo co možná nejmenší. Japonsko však argumentuje tím, že tento přístup může přinést své ovoce pouze u středně příjmových zemí, které jsou relativně stabilizované a nikoliv u chudých států, které nemají vybudovány fungující instituce.

Graf 1: Vývoj japonské ODA v letech 1960-2014 v mil. USD



Zdroj: OECD 2016a, zpracování vlastní

3 JAPONSKO-AFRICKÉ VZTAHY OD DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO KONCE STUDENÉ VÁLKY

Kořeny japonských aktivit směřujících do Afriky spadají do období krátce po druhé světové válce, kdy bylo Japonsko donuceno výrazným způsobem transformovat svou zahraniční politiku. Poté, co USA ukončily přímou vojenskou okupaci, se hlavní ambicí Japonska stalo znovu zapojení do mezinárodního systému, jehož nedílnou součástí byl vstup do OSN a dalších mezinárodních organizací, jejichž prostřednictvím Japonsko usilovalo o navázání mezinárodního obchodu, bez nějž by japonské hospodářství nemohlo úspěšně fungovat. Zapojování do mezinárodního systému s sebou přinášelo tlak na Japonsko, aby odčinilo svůj historický dluh a investovalo

⁹ Termín Washingtonský konsenzus byl poprvé použit v roce 1990 pro popis neoliberálních reforem navržených Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou během 80. let. Podle konsenzu měly mezinárodní finanční instituce poskytovat finanční prostředky rozvojovým zemím pouze v případě, kdy akceptovaly tržní mechanismy a omezovaly působnost státu (Willis 2005, s. 52).

prostředky do chudých států v jihovýchodní Asii, které trpěly vysokou mírou chudoby. Od 50. let 20. století můžeme v japonské zahraniční politice vůči méně rozvinutým oblastem světa sledovat jeden z ústředních rysů, a sice propojení ekonomické spolupráce s rozvojem. Klíčovou myšlenkou uplatňovanou vůči jihovýchodní Asii totiž bylo nastartovat progres regionu prostřednictvím obchodní výměny a ekonomických stimulů. Prakticky veškeré prostředky (98,2 %) určené na rozvojovou pomoc směřovaly do Asie. Zájem o Afriku byl v této době omezen na navazování vzájemných diplomatických vztahů, ke kterým docházelo v reakci na vlnu africké dekolonizace (Sato 2013, s. 12-13; Sato 2011 s. 10-12).¹⁰

Jedinou zemí subsaharské Afriky, se kterou mělo Japonsko kontakty již před obdobím druhé světové války, byla Jihoafrická republika (resp. Jihoafrická unie do začátku 60. let), což bylo pochopitelné vzhledem k faktu, že v Africe před rokem 1956 existovaly jen čtyři nezávislé země a JAR byla jednou z nich.¹¹ Japonsko o oblast jihu Afriky projevilo zájem již po první světové válce v návaznosti na ústup Německa, které bylo po Velké Británii nejvýznamnějším obchodním partnerem Jihoafrické unie a Japonsko chtělo vzniklé vakuum zaplnit. Ačkoliv proti japonské migraci na jih Afriky ostře vystupovali místní Afričani, v důsledku světové hospodářské krize ze 30. let, jež mj. způsobila prudký pokles cen vlny představující v té době významný obchodní artikl Jihoafrické unie, došlo ke konsolidaci vzájemných vztahů a obchodní výměna čile rostla (Payne 1987, s. 168). Právě JAR byla zdaleka nejvýznamnějším partnerem Japonska také během období 1960-1973. To bylo dáno tím, že se jednalo o nejvyspělejší zemí v regionu subsaharské Afriky a byla současně jediný africký stát, z něhož Japonsko více dováželo, nežli do něj vyváželo (Soukup 1965, s. 336). Přestože JAR čelila rostoucímu mezinárodnímu tlaku kvůli povaze svého režimu, Japonsko bylo ochotno s ní intenzivně *obchodně* spolupracovat, neboť hájilo zásadu *seikei bunri*, neboli oddělení politiky od ekonomiky. Z Jihoafrické republiky proudily do Japonska

¹⁰ Během 60. a 70. let zřídilo Japonsko ambasády v následujících zemích: Etiopie (1958), Ghana (1959), Zaíre (1960, s působností pro Kongo-Brazzaville, Rwandu, Burundi), Nigérie (1960), Senegal (1962, s působností pro Malí, Mauretánii, Gambii, Guineu-Bissau, Kapverdy), Pobřeží slonoviny (1964, s působností pro Burkinu Faso, Benin, Niger, Togo), Keňa (1964, s působností pro Ugandu, Seychely, Somálsko), Tanzanie (1966), Madagaskar (1968, s působností pro Komory a Mauritius), Zambie (1970, s působností pro Botswanu, Lesotho, Svazijsko), Gabon (1972, s působností pro Čad, Kamerun, Rovníkovou Guineu, Svatý Tomáš a Princův ostrov), Libérie (1973, s působností pro Sierra Leone), Středoafrická republika (1974), Guinea (1976), Zimbabwe (1981, s působností pro Angolu, Mosambik, Namibii). Kromě toho uzavíralo Japonsko také smlouvy o přátelství, kterých podepsalo v období 1965-1987 celkem 16 (Morikawa 1997, s. 65).

¹¹ Historicky první kontakty mezi Japonci a Afričany spadají do 16. století, kdy Portugalci v rámci svých koloniálních výprav dorazili k japonským břehům a na palubách svých lodí měli černé africké otroky (Adem 2010, s. 871).

nerostné suroviny jako chrom, mangan či platinium¹², které byly stěžejní pro rozvoj japonského hospodářství, přičemž Japonsko nemělo příliš mnoho alternativ, odkud by mohlo tyto suroviny dovážet (Morikawa 1997, s. 11). Přes intenzivní obchodní výměnu však Japonsko deklarovalo, že nemá s JAR navázány oficiální diplomatické vztahy. V roce 1961 sice došlo k uzavření dohody o vzájemném vytvoření velvyslanectví, avšak vzhledem k problematičnosti režimu Japonsko tuto dohodu nenaplnilo a omezilo svou přítomnost na zřízení dvou generálních konzulátů. Přestože generální konzuláty představují nižší formu diplomatických styků nežli je tomu v případě velvyslanectví, byly tyto úřady naprosto stěžejním komponentem japonské africké politiky po řadu let (Osada 2002, s. 101).

V důsledku snahy oddělovat politiku a ekonomiku se Japonsko dostávalo v souvislosti s JAR do poměrně svízelné situace. Velmi rozsáhlé byly např. japonské investice do automobilového průmyslu, díky kterým vznikla v 60. letech JAR největší továrna na výrobu japonských automobilů mimo území Japonska. Vzhledem k tomu, že Japonsko bylo obviňováno z toho, že těmito svými kroky fakticky podporuje apartheidní režim, byla většina továren vystavěna na území tzv. nezávislých domovin (homelands), které podle oficiální politiky JAR měly nezávislost a formálně nebyly její součástí (Payne 1987, s. 174). Až do 80. let 20. století byla japonská politika vůči JAR poměrně nečitelná. Na jedné straně Japonsko argumentovalo tím, že ekonomika není politika, přičemž tento argument vycházel z japonské potřeby zajistit si surovinovou bezpečnost, na straně druhé s tím, jak se prohlubovala spolupráce s „černou Afrikou“, čelilo Japonsko nepříjemnému tlaku ze strany zemí třetího světa. Vzhledem k jejich velkému počtu a rostoucímu významu v mezinárodním systému muselo Japonsko v průběhu 80. let svůj postoj vůči JAR přehodnotit, neboť chtělo-li získat silnější postavení v rámci struktury OSN, muselo respektovat, že většina jeho členů má zásadní problém s jihoafrickou apartheidní politikou (Comelissen 2004, s. 123).

Zásadní změnu do japonské politiky vůči Africe přinesl ropný šok v roce 1973, v jehož důsledku si Japonsko uvědomilo svou ekonomickou zranitelnost vyplývající ze závislosti na dodávkách ropy z Blízkého východu. Po roce 1973 jsme tak svědky nárůstu japonského zájmu o Afriku, který se poprvé zřetelně projevil v roce 1974, kdy se uskutečnila historicky první návštěva japonského ministra zahraničí ve čtveřici zemí subsaharské Afriky (Ghana, Nigérie, Zaïre, Tanzanie). V roce 1979 pak proběhla druhá cesta, která zavedla tehdejšího ministra zahraničí do Nigérie, Senegalu, Pobřeží slonoviny, Tanzanie a Keni. Posun od „bílé africké politiky“ směrem k „černé africké politice“ se názorně ukázal v souvislosti s pozicí Japonska vůči uznání Guiney-Bissau. Zatímco v roce 1973 během 28. zasedání Valného shromáždění OSN se Japonsko

¹² Během 80. let 30. století byla JAR největším světovým producentem platiny, když se na její celosvětové produkci podílela z více jak 80 %. Jihoafrický dovoz pokrýval 36 % japonské celkové spotřeby platiny (Cornelissen 2004, s. 122-123).

neúčastnilo hlasování o vstupu Guiney-Bissau do OSN, rok na to 1. srpna 1974 bylo Japonsko první zemí západního světa, která uznala její nezávislost, čímž otevřeně vystoupila proti svému západnímu spojenci, a sice Portugalsku (Endo 2013, s. 4). Postupné oslabování spolupráce s JAR a tolerance vůči koloniálním aktivitám Portugalska bylo pro japonské africké aktivity náročnou zkouškou. Období studené války sice Japonsko nutilo, aby jako spojenec Západu spíše inklinovalo k podpoře či alespoň toleranci antikomunistických režimů, na straně druhé však Japonsko usilovalo o to stát se jedním z klíčových aktérů na mezinárodní scéně, k čemuž potřebovalo mezinárodní uznání. Právě snaha zlepšovat prostřednictvím rozvojové spolupráce bilaterální vztahy s nově vzniklými státy patřila k významným leitmotivům japonského zahraničně-rozvojového angažmá celého období studené války (Eyinla 1999, s. 413).

Tlak na zajištění energetické bezpečnosti vedl japonskou vládu k sérii investic do těžby nerostů, přičemž k nejvlivnějším patřili např. Power Reactor and Nuclear Fuel Development Corporation zaměřující se na těžbu uranu v Nigeru, Mali, Gabonu, Guinei a Zambii, dále pak japonská vládní Metal Mining Agency soustředící se na těžbu chromu v Súdánu či Mitsubishi Petroleum Development Company, která ve spolupráci s Francií zahájila průzkum ropných nalezišť v oblasti Guinejského zálivu (Payne 1987, s. 171-172).

Jak zmiňuje Sato (2005), japonský rostoucí aktivismus vůči Africe provázely dva motivy. První souvisel s tím, že Japonsko hledalo nové země, z nichž by mohlo dovážet přírodní zdroje, které by udržovaly vysoký hospodářský růst země. Druhý pak vyplýval z rostoucí nespokojenosti některých asijských zemí z japonské přítomnosti na jejich území. Během 70. let provázely návštěvy japonských vysokých představitelů v některých asijských zemích demonstrace (např. 1974 v Indonésii), či bylo ostentativně ničeno japonské zboží, které doslova zaplavilo trhy jihovýchodní Asie (Sato, 2004, s. 14). Japonsko se náhle ocitlo v situaci, kdy muselo hledat nové partnery, kteří by měli o jeho produkty zájem a akceptovali by je bez větších obtíží. Intenzivní zájem o Afriku souvisel také se zavedením nové japonské strategie označované jako *sogo anzen hoshō*, která vycházela z předpokladu, že pokud chce Japonsko dosáhnout míru a stability na domácí i mezinárodní scéně, musí k tomu využívat ekonomické, diplomatické i politické nástroje, přičemž to byla právě rozvojová pomoc, která se stala novým způsobem, jak požadovaného cíle dosáhnout (Ochiai 2001, s. 40). Japonsko si uvědomovalo, že jeho politika vůči JAR je trnem v oku prakticky všem africkým státům, a proto navyšovalo prostředky na rozvojovou spolupráci, neboť si uvědomovalo, že to je způsob, jak si zajistit současně podporu „bílé“ i „černé“ Afriky.

Charakteristickým znakem japonské africké politiky 80. let se stal nárůst prostředků určených na oficiální rozvojovou pomoc (viz graf 1), což odráželo jak tlak ze strany USA, které se ocitly ve fiskálních problémech a potřebovaly pomoc s mezinárodními závazky, tak snahou Japonska Africe, potýkající se s rozsáhlou dlužní krizí, více pomoci. Období 80. let bylo ve vztahu k rozvojovému světu do velké míry

určovány programy strukturálních úprav, které nutily země rozvojového světa v souladu s principy Washingtonského konsenzu provádět neoliberalní reformy výměnou za poskytování finančních půjček. Japonsko však bylo kritikem tohoto přístupu a snažilo se stále ve větší míře nabídnout jiný model, jak rozvoje dosáhnout. Současně platilo, že řada zemí západního světa během 80. let snižovala své výdaje na bilaterální i multilaterální pomoc, a to v důsledku působení konzervativních vlád, které vysokým výdajům nebyly nakloněny. Japonsko, které se chtělo stát respektovaným mezinárodním hráčem, tak částečně muselo vyhovět tlakům svých spojenců, kteří část zodpovědnosti za rozvojovou spolupráci přenesli na japonská bedra, což se nejvýrazněji projevilo právě v subsaharské Africe (Eyinla 1999, s. 422).

Velké téma nejen pro oficiální místa, ale také segmenty japonské občanské společnosti, představoval hladomor, který zasáhl východ Afriky na přelomu let 1984-1985. Série koncertů na pomoc Africe s názvem LiveAid našla obrovskou podporu u japonské veřejnosti, která se poprvé v historii zaktivizovala výhradně v souvislosti s africkým tématem a přiměla japonské představitele, aby do postižených oblastí zaslali urychleně pomoc (Sato 2011, s. 14). Vedle vnějšího tlaku ze strany USA sdílet „rozvojové břímě“ právě se stále bohatším Japonskem a tlakem občanské veřejnosti zmírnit utrpení běžných Afričanů, je třeba upozornit na ještě jeden aspekt ovlivňující japonské rozvojové aktivity, a sice rostoucí význam Japonska coby střední mocnosti (middle power) na mezinárodní scéně. Tento koncept mj. počítá se zapojením zemí do multilaterálních institucí a zdůrazňuje význam mezinárodní kooperace. Tato ambice se následně jasně projevila do postoje Japonska po konci studené války, kdy Japonsko zahájilo doslova africkou rozvojovou ofenzívu, která byla motivována mj. právě snahou stát se respektovaným a aktivním mezinárodním občanem (Cox 1989).

Tab. 1: Fáze japonské africké politiky (periodizace dle Sato a Ochiai)

Dle Sato	Fáze 1 (1954-1972)	Fáze 2 (1973-1980)	Fáze 3 (1981-1988)	Fáze 4 (1989-2000)	Fáze 5 (2001-současnost)
Charakter japonské politiky vůči Africe	Hlavní pozornost se soustředí na Asii, africká politika je omezena na navazování diplomatických vztahů a spolupráci zejména s JAR („období bílé africké politiky“)	Zaměření pozornosti na země s přírodním bohatstvím, rozvoj „černé africké politiky“, nárůst ODA	Růst ODA, ze které se stává jeden z pilířů japonské zahraniční politiky, akce v boji proti africkému hladomoru	Vznik TICAD, Japonsko jako největší africký dárce, nárůst aktivit v rámci OSN	Podpora Africké unii a Novému partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD), růst konkurence ze strany Číny
Dle Ochiai	Fáze 1 (1960-1973)	Fáze 2 (1973-1989)		Fáze 3 (1989-současnost)	
Charakter japonské politiky vůči Africe	Hlavní pozornost zaměřena na Asii, žádné oficiální návštěvy Afriky, hlavní partner JAR	První oficiální návštěva ministra zahraničí Japonska v Africe, oslabování spolupráce s JAR a odmítnutí rasistického režimu v Rhodesii, uplatňování principu <i>sogo anzen hoshō</i> (comprehensive security) a z toho plynoucího rozšiřování ODA		Princip <i>kokusai koken</i> , vysílání členů do misí OSN, vznik TICAD	

Zdroj: Sato 2011, s. 10-21, Ochiai 2001, s. 39-41, termíny „bílá a černá africká politika“ doplněno z Morikawa 1997.

4 JAPONSKO-AFRICKÉ VZTAHY PO KONCI STUDENÉ VÁLKY

Zásadní změnu doznala japonská africká politika po skončení studené války. V roce 1991 se Japonsko stalo největším světovým donorem vůbec a tuto pozici si udrželo až do roku 2000, kdy bylo vystřídáno USA (Sato 2011, s. 16). Japonská zahraniční politika se začala řídit heslem *kokusai koken*, které mělo evokovat touhu Japonska být více aktivní na mezinárodní scéně a přispívat k všeobecnému míru a stabilitě. Ochota Japonska zastávat v mezinárodní politice výraznější roli byla prověřena již počátkem 90. let v souvislosti s krizí v Perském zálivu, během které Japonsko výrazně finančně podpořilo jednotky vedené USA, které vystupovaly na obranu Kuvajtu. Angažmá v Perském zálivu vyvolalo na straně Japonska širší debatu týkající se možnosti zapojení Japonských sebeobránných jednotek (Japan's Self-Defence Forces/SDF) do mezinárodních mírových aktivit odehrávajících se pod hlavičkou OSN. Diskuze, která se odehrála v japonské společnosti, byla první svého druhu od konce druhé světové války, kdy se Japonsko zřeklo vojenských kapacit a jediné vojenské síly, kterými disponovalo, sloužily výhradně k jeho sebeobraně. Otázka jejich nasazení v rámci mírových operací OSN tak představovala významný posun v japonské zahraniční politice. Souhlas s nasazením SDF reflektovalo japonskou politiku *kokusai koken* a přestože část veřejnosti byla otevřeně proti tomu, aby Japonsko své obranné síly v zahraničí nasazovalo, japonská politická reprezentace se rozhodla tuto novou politickou linii hájit. K historicky prvnímu nasazení SDF pod mandátem OSN došlo počátkem 90. let na mírové operaci v Kambodži, po které v rychlém sledu následovalo zapojení do mise v Mosambiku. Současné angažmá ve dvou misích bylo minimem, kterým mělo Japonsko podle tehdejšího vysokého představitele ministerstva zahraničí přispívat k budování mezinárodní stability (Ochiai 2001, s. 41). Po zkušenosti z Mosambiku byly japonské SDF v roce 1994 nasazeny v Zaire (dnes Demokratické republiky Kongo), kde pomáhaly zmírnit utrpení rwandských uprchlíků, jež opustili svou zemi v důsledku genocidy, přičemž jedním z leitmotivů japonské přítomnosti v Africe byla snaha „být viděn“. Japonsko chápalo participaci na těchto aktivitách jako vhodný nástroj, jak přispívat k budování image země (Sato 2011: 17). Později byly SDF rozmístěny i jinde v Africe, za zmínku stojí např. jejich vyslání do Jižního Súdánu v roce 2011, jejichž úkolem bylo přispět k udržení nezávislosti nově vzniklého státu (Endo 2013, s. 12).

Za nejvýraznější moment pro formování japonsko-afrických vztahů po konci studené však musíme považovat založení pravidelné Tokijské mezinárodní konference o africkém rozvoji (Tokyo International Conference of Africa's Development/TICAD), která se stala nejvýznamnější platformou setkávání představitelů Japonska a Afriky. Konference TICAD mají oficiálně představovat nástroj, jak pomoci nastartovat africký hospodářský růst, přičemž jak zkušenosti ukázaly, tohoto stavu není možné dosáhnout bez výrazného zapojení soukromých investorů a zahraničního kapitálu. Zároveň vnější stimuly mají zaktivizovat africký kapitál, který má napomoci k tomu, aby africké

zdroje sloužily africkým cílům. Prostřednictvím TICAD se Japonsko snaží dát najevo, že jej africké problémy zajímají a že je považuje za natolik závažné, že jejich řešení vyžaduje aktivní a koordinovaný přístup. Vytvořením platformy TICAD vstoupila japonská politika vůči Africe do další fáze, jejímž nově uplatňovaným principem se stalo přenesení východoasijského rozvojového modelu do prostředí Afriky (Ampiah 2005, s. 97-98). Hlavním aktérem zastřešujícím vznik TICAD byla MOFA, která však do celého procesu přizvala ještě další japonská ministerstva, jež mají k problematice rozvoje co říci. Jednalo se např. o Ministerstvo hospodářství, obchodu a průmyslu (Ministry of Economy, Trade and Industry/METI) či Ministerstvo půdy, infrastruktury a dopravy (Ministry of Land, Infrastructure and Transport/MLIT). Zatímco MOFA stanovuje hlavní směry japonské zahraniční rozvojové politiky, METI bylo zapojeno zejména z důvodu poskytování přímých zahraničních investic (foreign direct investments/FDI), které měly směřovat do Afriky, přičemž na rozdíl od MOFA byl výběr prioritních zemí METI vybírán s ohledem na ekonomické zájmy země. Soukromí investoři, kteří měli být zdrojem japonských FDI, z pochopitelných důvodů stáli o to, aby se jim vynaložené investice vrátili, k čemuž jim mělo dopomoci právě METI prostřednictvím analýzy investičního prostředí a výběru vhodných zemí. Z pochopitelných důvodů se hlavním příjemcem japonských FDI stala (resp. zůstala) JAR. Také MLIT představovalo významnou součást japonských aktivit. V jeho kompetenci byla mj. výstavba významných infrastrukturních projektů, na kterých mohly japonské firmy participovat (Ampiah 2005, s. 100-101).

Uspořádání historicky první TICAD I v roce 1993 předcházelo velké mezinárodní setkání týkající se rozvoje. Zatímco během studené války bylo obvyklé, že setkání na podobná témata se účastnili výhradně poskytovatelé pomoci, kteří mezi sebou diskutovali strategie a nástroje rozvojové pomoci, na popud Japonska se jednání v roce 1992 zúčastnili také zástupci nevládních organizací, kteří mohli aktivně s donory diskutovat a nabízet jim svůj pohled na věc. Japonsko považovalo za hlavní úkol udržet Afriku v povědomí světové veřejnosti coby region, který trpí řadou potíží a kterému je nutné pomoci a nabídko (staro)nový rozvojový (asijský ekonomický) model, jak toho dosáhnout. V době pořádání konference bylo mezinárodní společenství zamětnáno rozpadem Sovětského svazu a válkou v Perském zálivu a Japonsko se obávalo, že Afrika bude postavena zcela na okraj zájmu, a proto považovalo svolání konference za nutný předpoklad, jak tomu zabránit. Jednání v říjnu 1993 se zúčastnilo kolem 1000 zástupců 48 afrických zemí, 13 hlavních dárců, 10 mezinárodních organizací a více než 45 nevládních organizací (Lehman 2005 s. 428). Zapojením nevládních aktérů a mezinárodních organizací se Japonsko snažilo dát najevo, že připravované setkání nemá být pouhou další rozvojovou konferencí v řadě, ale že se má skutečně jednat o přelomový moment v mezinárodním rozvojovém diskurzu. Fakt, že se akce uskutečnila v Tokiu, pak jasně naznačil snahu Japonska hrát výraznou roli v prostoru subsaharské Afriky a vytvořit z africké rozvojové problematiky opravdu

celosvětové téma. Výstupem z jednání bylo přijetí Tokijské deklarace o africkém rozvoji „směrem k 21. století“ (Tokyo Declaration on African Development „towards the 21st century“), v němž se konstatuje, že rozvojová spolupráce směrem k Africe vstupuje do své nové etapy, která by měla být založena na budování nového partnerství, které zajistí udržitelný rozvoj Afriky, jež bude vycházet ze zajištění africké soběstačnosti (self-reliance). V dokumentu je vyzdvihnut význam jiho-jihní spolupráce a asijský rozvojový model, jenž má být nabídnut africkým státům jako možnost, jak dosáhnout rozvoje.

V prohlášení byla zmíněna šestice cílů, a sice 1. politické a ekonomické reformy, 2. nastartování hospodářského rozvoje prostřednictvím aktivit soukromého sektoru, 3. regionální spolupráce a integrace, 4. pomoc v nouzi a rozvoj, 5. provázání asijské zkušenosti s africkým rozvojem a 6. mezinárodní spolupráce (MOFA 2016a). Zdůrazněn byl mj. význam africké regionální spolupráce a aktivity tehdejší Organizace africké jednoty, která na začátku 90. let začala do své struktury zavádět mechanismus napomáhající prevenci konfliktů. Krátce po skončení TICAD I proběhlo historicky první jednání Africko-asijského fóra, které se uskutečnilo v Indonésii a které mělo dát konkrétnější podobu právě jiho-jihnímu partnerství. V letech 1994-1996 pak mělo další dvě pokračování (Ampiah 2005, s. 103). Kromě ustanovení fóra podniklo Japonsko řadu dalších kroků, kterými dávalo najevo, že má zájem aktivně působit v Africe a hodlá tento kontinent považovat za jeden ze dvou prioritních (vedle jihovýchodní Asie). Po roce 1993 tak JICA rozvinula celou řadu aktivit, které se v dalších letech ukázaly jako výrazné komponenty japonské ODA. Mezi nejvýznamnější můžeme zařadit vytvoření speciální platformy věnující se základnímu vzdělávání, v roce 1996 byla vyhlášena mezinárodní iniciativa pro lidský rozvoj v Africe zahrnující vedle prostředků určených pro vzdělání také výcvik technického personálu, ve stejném roce pak Japonsko ve spolupráci s DAC/OECD vyhlásilo Novou mezinárodní rozvojovou strategii (New International Development Strategy) s cílem dosáhnout základního vzdělání pro všechny do roku 2015 (Lumumba-Kasongo 2010 s. 229-230).

Během jednání Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Trade and Development Conference/UNCTAD) v roce 1996 v JAR se Japonsko vyslovilo pro uspořádání TICAD II, která se nakonec uskutečnila v roce 1998. Během jednání přípravných výborů bylo konstatováno, že stěžejním tématem jsou otázky míru a stability, bez jejichž řešení nemůže být dosaženo afrického rozvoje (Ochiai 2001 s. 42). Jednání se zúčastnilo více účastníků než v případě TICAD I (zástupci 80 zemí, 22 nevládních organizací a 40 mezinárodních organizací), přičemž hlavním cílem bylo přijmout více konkrétních opatření, která by Africe pomohla k rozvoji. Vedle MOFA převzala nad akcí záštitu Globální koalice OSN pro Afriku (United Nations Global Coalition for Africa), která zdůraznila nutnost navýšení rozvojové pomoci pro Afriku (Lumumba-Kasongo 2010, s. 208). Konkrétními kroky navazujícími na konferenci a přímo zmíněnými ve slavnostním prohlášení TICAD II byly podpora zemědělské

a technologické fakulty Univerzity Jomo Kenyatty, kterou Japonsko vybuďovalo již v roce 1981 a kterou průběžně podporovalo jak finančně, tak prostřednictvím vysílání velkého množství učitelů, rozšíření finančních grantů lékařskému výzkumnému centru Noguchi Memorial Institute v Ghaně, které bylo založeno v roce 1979 a které bylo pojmenováno podle doktora Noguchiho, který se ve 20. letech 20. století usadil v Ghaně a prováděl zde výzkum a konečně podpora japonských dobrovolníků, pro něž se subsaharská Afrika stala prioritním regionem (v roce 1998 jich bylo do regionu vysláno celkem 5 872) (MOFA 2016a). Významným tématem japonsko-afrických vztahů se stala otázka rýže a jejího pěstování. Japonsko, které je jak producentem, tak spotřebitelem této plodiny, navrhlo vytvoření projektu Nová rýže pro Afriku (New Rice for Africa/NERICA), jehož podstata spočívala v prohloubení asijsko-africké spolupráce právě na bázi obchodní výměny této komodity. Japonsko začalo investovat finanční prostředky do budování rýžovišť napříč kontinentem¹³, což mělo vést jednak k zajištění potravinové nezávislosti Afriky a současně posílení jiho-jívního partnerství. V rámci TICAD II se Japonsko přihlásilo k účasti na mezinárodních mírových operacích vedených pod záštitou OSN a potvrdilo, že prevence a řešení konfliktů představují natolik významnou agendu, že na ni budou v rámci japonské ODA vyhrazeny finanční prostředky (Osei-Hwedie 2011, s. 93).

Období mezi TICAD I a TICAD II bylo charakteristické tím, že Japonsko hledalo vhodnou polohu v rámci mezinárodní rozvojové agendy. Bylo konstatováno, že ačkoliv Japonsko přestavuje po USA druhou největší ekonomiku světa, neodpovídá tato skutečnost jeho postavení v rozvojové architektuře. Výsledkem etapy mezi lety 1993 a 1998 se stala rozsáhlá diskuze o novém charakteru japonské pomoci, přičemž bylo řečeno, že Japonsko má postupně opouštět model soběstačnosti a má jej nahrazovat novým přístupem. Jeho součástí se mělo stát zohledňování politických podmínek v příjmových zemích, a to včetně kontroly dodržování lidských práv, demokratizace či kontroly zbraní hromadného ničení (Lehman 2005, s. 431). Vidíme tak zásadní posun v chápání rozvojové spolupráce.

Porovnáme-li obě konference, můžeme konstatovat, že zatímco TICAD I byla spíše o představení Afriky a jejích problémech, TICAD II již přinesla sérii konkrétních kroků, které měly být realizovány na její podporu. Diskuze o významu Afriky a potřebě její politické, ekonomické a s tím v ruku v ruce navazující bezpečnostní stabilizaci se zintenzivnila poté, co v roce 1998 teroristé napadli americká velvyslanectví v keňském Nairobi a tanzanském Dar-es-Salaamu. Zatímco až do těchto útoků (potažmo do útoků z 11. září 2011) byla rozvojová pomoc chápána primárně

¹³ Plán navázal na již existující iniciativu z roku 1971, která se jmenovala AfricaRice. V inovované podobě měla Afrika do roku 2020 dosáhnout z 90 % soběstačnosti pokud jde o spotřebu rýže, přičemž zeměmi, kde se jí začalo pěstovat nejvíce, se staly Nigérie, Burkina Faso, Mali či Etiopie (AfricaRice 2016).

jako nástroj sloužící k socioekonomickému rozvoji, po hrůzných útocích se z ní stal způsob, jak bojovat s teroristy a primárně zajišťovat bezpečnostní stabilitu. Významným momentem japonsko-afričských vztahů se stala cesta japonského premiéra Yoshiro Moriho, který v roce 2001 jako první úřadující premiér své země navštívil Afriku (zavítal do JAR, Keni a Nigérie). Během své cesty prohlásil, že není možné zajistit mezinárodní stabilitu a bezpečnost, aniž by byly řešeny problémy afrického kontinentu a jasně se přihlásil k povinnosti Japonska hrát v tomto ohledu aktivní roli (Endo 2013, s. 7).

Po deseti letech od prvního setkání se uskutečnila v září 2003 TICAD III a opět přivítala více účastníků, než tomu bylo na předešlé konferenci (1000 účastníků z 89 zemí, z toho 23 nejvyšších představitelů Afriky, 50 afrických zemí a 47 mezinárodních organizací (Lehman 2005: 437). Svolání konference bylo výrazně ovlivněno vznikem dvou afrických platform, které se na počátku nového tisíciletí začaly projevovat jako stěžejní mezinárodní uskupení mající potenciál přispět k africkému rozvoji. Na prvním místě se jednalo o Africkou unii (African Union/AU), jež vznikla transformací Organizace africké jednoty (Organization for African Unity/OAU) a na druhém místě Nové partnerství pro rozvoj Afriky (New Partnership for African Development/NEPAD). Zatímco AU se na rozdíl od své předchůdkyně začala více zaměřovat na otázky bezpečnosti a řešení konfliktů, NEPAD se soustředil na oblast investic a počítal s tím, že pro nastartování afrického rozvoje je naprosto stěžejní soukromý kapitál. V tomto duchu se nesl i TICAD III, který poprvé zdůraznil význam dobrého vládnutí (good governance), lidské bezpečnosti (human security) a respektu vůči odlišnostem (MOFA 2016b). Japonští představitelé zdůraznili, že rozvoj chápou jako *human-centered*, čímž se má na mysli, že je třeba klást důraz na vzdělání, zdravotní péči a projekty směřující k osobnímu rozkvětu jednotlivce. Zmínění přístupu zaměřeného na jednotlivce pak koresponduje s přijetím Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals/MDG's), které se staly základním rozvojovým paradigma všech členů OECD od roku 2000. V návaznosti na podporu afrických regionálních platform se do japonské rozvojové pomoci vůči Africe dostaly nově dva komponenty, a sice „vlastnictví“ (ownership) a „partnerství“ (partnership). Principem „vlastnictví“ se má na mysli, že rozvojová pomoc má směřovat k podpoře afrických iniciativ a Afrika by měla být za svůj osud spoluodpovědná, princip „partnerství“ odkazuje k ústřednímu mechanismu, na kterém je TICAD vystaven, a sice spolupráce mezi rozvinutým Japonskem a rozvojovou Afrikou (Cornelissen 2004, s. 120-121). Významný předěl přinesl TICAD III také do otázky japonského příspěvku k zajišťování mezinárodní stability. Po roce 2003 Japonsko přijalo Agendu za mír (Agenda for Peace) připravenou OSN a reagující na změnu mezinárodního bezpečnostního klima za součást strategie při poskytování ODA.

V roce 2008 se v japonské Jokohamě uskutečnil TICAD IV, jehož průběh byl neodmyslitelně spjat se začátkem světové hospodářské krize. Na jednání byl

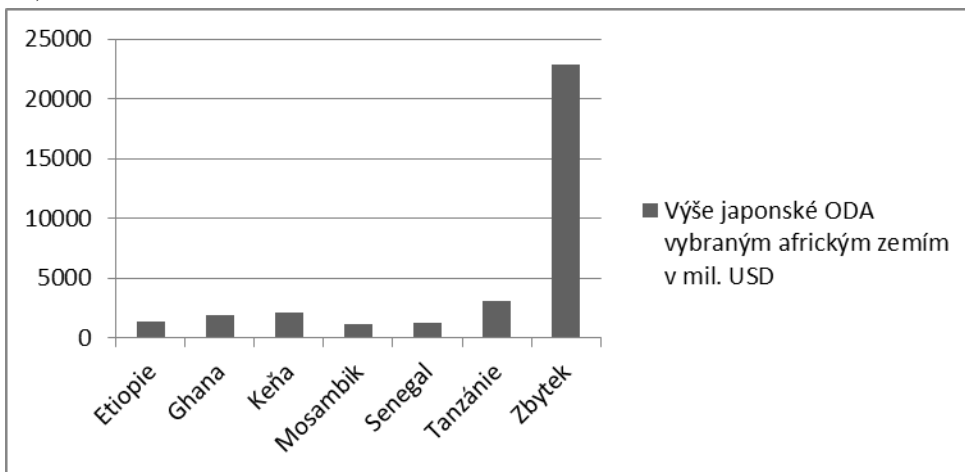
představen Jokohamský akční plán, ve kterém Japonsko přislíbilo zdvojnásobení rozvojové pomoci během let 2008 až 2013, přičemž byly zdůrazněny závazky vyplývající z aktivní participace na MDG's (Lumumba-Kasongo 2010, s. 229; MOFA 2016c). Japonsko se zavázalo, že zvýší objem investic směřujících do Afriky a zároveň usnadní africkým produktům vstup na japonský trh. Zdůrazněn byl význam partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem (public-private partnership/PPP) a investice do oblasti vzdělávání a zdravotnictví. Apel na investice byl reflexí požadavků ze strany afrických států, které tvrdily, že ačkoliv Japonsko prostřednictvím TICAD deklaruje určité cíle, v praxi se příliš mnoho neděje (Cornelissen 2012, s. 464; MOFA 2016c). Za zásadní musíme považovat posílení dimenze dobrého vládnutí, která byla poprvé představena v TICAD III a v rámci TICAD IV se z ní stal naprosto nezpochybnitelný komponent japonské ODA. V Jokohamské deklaraci bylo zmíněno, že prevence konfliktů, humanitární pomoc, obnova a udržení míru a podpora dobrého vládnutí představují základní hodnoty, které mají být v dalších letech Japonskem v rámci jeho ODA podporovány (Osei-Hwedie 2011, s. 93).

Jednání TICAD V bylo výrazně ovlivněno měnícím se pohledem na Afriku, která by dle časopisu *The Economist* v roce 2011 mohla v dohledné době co do ekonomického růstu konkurovat Asii. Přídomky jako „rostoucí“ či „nadějný“ se staly součástí vlastností přisuzovaných Africe, čímž na sebe začal kontinent strhávat patřičnou pozornost ze strany vnějších aktérů. Japonsko svoláním TICAD V chtělo proto mj. dát najevo, že je připraveno být v Africe aktivní a konkurovat zemím jako jsou Čína, Indie či Korea, jejichž obchodní činnost nabývá na intenzitě. Setkání se opět uskutečnilo v japonské Jokohamě a opět se ho účastnil rekordní počet účastníků. Vedle zástupců 51 afrických zemí se v Japonsku představili také zástupci 35 dalších zemí, 74 mezinárodních organizací a představitelé občanské společnosti a obchodu. Novým spoluorganizátorem TICAD V byla Komise Africké unie, která má reprezentovat pomyslnou „vládu“ AU a má být jejím nejakčejším orgánem. Heslem setkání se stalo „Hand by Hand with a More Dynamic Africa“, čímž organizátoři chtěli dát najevo, že jejich hlavním cílem je nastartovat růst a snížit chudobu (MOFA 2016d; Tarrósy 2014). Konference se zúčastnil i generální tajemník OSN Ban Ki-moon a prezident Světové banky Jim Yong Kim. Během setkání bylo řečeno, že je třeba posílit spolupráci mezi Afrikou a soukromými investory a že by mezi oběma stranami měly probíhat pravidelná setkání.

Konečně poslední setkání TICAD VI se uskutečnilo na konci srpna 2016 v keňském Nairobi, což bylo historicky poprvé, kdy se jednání uskutečnilo někde jinde než v Japonsku. Ke spoluorganizátorům akce patřila AU, Rozvojový program OSN, Skupina Světové banky a Úřad speciálního poradce pro Afriku (TICAD6 2016a). Jednání se zúčastnilo všech 54 afrických zemí společně se zástupci dalších 52 států a 74 představiteli nejrůznějších mezinárodních organizací. Významné bylo rovněž zastoupení představitelů občanské společnosti a soukromého sektoru a to jak z Afriky,

tak Japonska. Výsledkem setkání bylo přijetí Nairobské deklarace, v níž jsou jednak zhodnoceny výsledky TICAD V a jednak představeny (resp. zopakovány) principy, na nichž mají být japonsko-afričké vztahy vybudovány. Deklarace se přihlašuje k principům posilování rozvoje tak, jak byly nastaveny v Udržitelných cílech tisíciletí (Sustainable Development Goals/SDG's) platných od roku 2015, resp. 2016 a vymezuje tři hlavní oblasti výzev, které před Afrikou v nejbližší době stojí. Jedná se o pokles cen jednotlivých světových komodit, na jejichž produkci je Afrika závislá a jejichž pokles způsobí nižší příjmy do státních rozpočtů, dále je zmíněna ebola, jejíž epidemii se sice v západní Africe podařilo odrazit, nicméně i do budoucna představuje tato nemoc zásadní determinant pro rozvoj regionu a konečně nárůst terorismu, radikalismu, ozbrojených konfliktů a klimatických změn, které se negativně podepisují na bezpečnostní stabilitě kontinentu. Vymezené priority korespondují s vyjmenovanými cíli a řadí se k nim podpora diverzifikace hospodářství a industrializace, podpora růstu soukromých investic, zlepšování zdraví a investice do zdravotní péče, podpora aktivit vedoucích ke zlepšení bezpečnostní situace (TICAD6 2016b).

Graf 2: Výše japonské ODA do vybraných afrických zemí v letech 1991-2015 (v mil. USD)



Zdroj: OCED 2016a, zpracování vlastní

Vedle konferencí TICAD je třeba zmínit ještě další japonské kroky směřující k podpoře afrických států. Významným impulsem pro rozvoj vzájemných vztahů přinesl rok 2008, kdy Japonsko pozvalo představitele afrických států na jednání skupiny G8 během zasedání skupiny v japonské Okinawě. Jednání se účastnila trojice afrických vůdců (zástupci Nigérie, JAR a Alžírsko), kteří deklarovali zájem Afriky více spolupracovat se státy G8 (Cornelissen 2012, s. 465). Již v roce 2005 vystoupil

japonský premiér Koizumi na jednání G8 s prohlášením, že způsobem, jak v Africe nastartovat rozvoj, je rozvíjet zkušenosti asijského ekonomického modelu, který se v poválečných letech osvědčil v jihovýchodní Asii (Lehman 2011, s. 28). Potvrzení rostoucího zájmu o Afriku ze strany Japonska přinesl také rok 2011, kdy bylo rozhodnuto o zřízení stálé základny japonských SDF ve východoafrickém Džibutsku. Japonsko tak poprvé ve své poválečné historii trvale umístilo své bezpečnostní síly mimo území Japonska. Jejich úkolem je přispívat k zajištění námořní bezpečnosti v oblasti Afrického rohu, který byl dlouhodobě ohrožován útoky pirátů (Cornelissen 2012, s. 468).

5 REALIZACE JAPONSKÉ ODA VE VYBRANÝCH AFRICKÝCH ZEMÍCH

Z grafu 2 je patrné, že dlouhodobě největšími příjemci japonské ODA jsou Tanzanie, Keňa a Ghana, nicméně jak je rovněž dále zřejmé, drtivá většina pomoci je distribuována mezi většinu ostatních afrických států. Široký záběr japonské ODA je dobře patrný i z činnosti JICA, která má svou regionální kancelář ve 34 afrických zemích. Bezesporu klíčovou zemí představuje Tanzanie, která dlouhodobě představuje stabilní stát v regionu východní Afriky. Vzájemné vztahy byly navázány v roce 1964 krátce po vyhlášení tanzanské nezávislosti, přičemž již ten samý rok se Tanzanie účastnila olympijských her v japonském Tokiu. Již v průběhu 60. let do země přicestovala skupina japonských dobrovolníků a začala s místními navazovat první osobní kontakty (Embassy of Japan in Tanzania 2015). Význam Tanzanie pro japonskou ODA spočívá v její poloze, neboť společně s Keňou se jedná o nejvýznamnější stát východní Afriky, který slouží zároveň jako vstupní brána do středu kontinentu a který je výrazným regionálním hráčem. To se projevuje zejména na zapojení Tanzanie do řešení regionálních konfliktů, a to zejména v regionu Velkých jezer, případně aktivitou směřující k regionální spolupráci. Japonské rozvojové aktivity v Tanzanii jsou vystaveny na dvou hlavních pilířích. První z nich se týká podpory ekonomického růstu, který je spojen zejména s podporou infrastrukturních projektů¹⁴, druhý pak směřuje do oblasti dobrého vládnutí (Raposo 2014, s. 136). V oblasti infrastruktury se jedná o výstavbu silnic, které usnadňují jednak převoz zboží jak v rámci země, tak regionu, ale také zlepšují přístup lidí ke zdravotnickým či vzdělávacím službám. Významná byla např. rekonstrukce silnice mezi Athi River v Keni a Arušou v Tanzanii, která je součástí hlavní dopravní spojnice mezi Egyptem a Jihoafrickou republikou. Součástí budování infrastruktury jsou také investice do rozvoje elektrických sítí, které mají zajišťovat stabilní přísun energie zejména do venkovských regionů. Součástí podpory

¹⁴ Vzhledem ke své poloze představuje Tanzanie významný dopravní uzel. Na západ od Tanzanie se nachází trojice vnitrozemských států (Rwanda, Uganda, Burundi), které nemají mnoho jiných transportních možností než využívat pobřežní přístavy Tanzanie. Stejně tak Tanzanie prostřednictvím budování infrastruktury směrem na jih může výrazně napomoci Zambii, Zimbabwe a Botswaně rozšířit jejich transportní kanály.

hospodářského růstu je také podpora zemědělství, které zaměstnává většinu průceschopného obyvatelstva a na HDP země se podílí ze 40 %. Japonské prostředky proto směřují do modernizace zemědělství zahrnující výstavbu zavlažovacích systémů a zavádění nových hnojiv a pěstovaných semen a podporu pěstování rýže, která představuje nejvýznamnější tanzanskou potravinu. Nejvýznamnější je projekt TANRICE 2, který je realizován již od 70. let (MOFA 2008, s. 7-10; JICA 2010). Dále jsou v Tanzanii podporovány projekty směřující do oblasti boje s HIV/AIDS, zlepšování dostupnosti zdravotní péče a rozvoje lidských zdrojů.

Podobně jako Tanzanie se pozornosti těší i Keňa, v jejímž hlavním městě Nairobi otevřelo v roce 1964 Japonsko své velvyslanectví. Polohu Keni coby vstupní brány do východní Afriky oceňovali již Britové v době kolonialismu, kteří ji chápali jako „perlu“ východní Afriky a stěžejní území pro naplnění své vize o propojení svých území po severojižní ose Afriky. Strategická poloha při Indickém oceánu představuje jednu z velkých devíz Keni, neboť díky ní představuje významného aktéra jak o oblasti afrického vnitrozemí, tak pobřeží (zvláště pak Afrického rohu). Druhým významným faktorem je relativní dlouhodobá politická stabilita, demokracie a existence tržních mechanismů, kterými se vyznačuje keňský politický a ekonomický systém a které vytvářejí u zahraničních dárců dojem, že Keňa je stabilním partnerem. Počátkem 90. let se Japonsko stalo největším poskytovatelem rozvojové pomoci v Keni a od té doby představuje stěžejního japonského partnera. Dokladem významu Keni je také fakt, že na jejím území žije nejvíce Japonců ze všech zemí subsaharské Afriky, kteří jsou zaměstnáni vedle JICA a velvyslanectví také v mnoha japonských firmách (Raposo 2014, s. 131–132). Keňsko-japonské vztahy patří vůbec k nejlepším, které Japonsko v Africe má, což mj. souvisí s odhodláním Keni být spolehlivým partnerem a aktivně se zapojovat do nejrůznějších mezinárodních aktivit souvisejících např. s bojem s terorismem.

V souladu s podporou principu svépomoci se Japonsko zaměřuje na oblast hospodářského růstu, kterého má být dosaženo prostřednictvím rozvoje ekonomické infrastruktury a podpory zemědělství. V případě infrastruktury investuje Japonsko zejména do zlepšování silničního spojení a to jak uvnitř země, tak směrem k sousedním státům. Velké projekty se týkají především hlavního města Nairobi. Pozornosti se těší také přístav Mombasa, kde JICA financuje projekt renovace a rozšíření stávajícího přístavu a to zejména s ohledem na kontejnerovou přepravu. Právě mombaský přístav představuje klíčový uzel pro japonské společnosti vyvážející do Afriky své produkty. Keňa je také poměrně aktivní ve využívání alternativních zdrojů energie. K největším projektům tohoto druhu patří Japonskem podporovaný projekt volní elektrárny Sondu-Miriu, která má přispívat k zajištění energetické bezpečnosti země. Tím, že Japonsko investuje do podobných projektů, dává najevo, že zohledňuje ve svých rozvojových aktivitách otázku globálního oteplování a udržitelného rozvoje (JICA 2016b). Rovněž investice do zemědělství jsou velmi důležité pro ekonomický progres země, neboť

v tomto sektoru pracuje asi 80 % veškerého práceschopného obyvatelstva. Hlavními exportními komoditami jsou káva, čaj a bavlna, přičemž zvláště pěstování poslední jmenované je velmi náročné na vodu. Vedle vynakládání prostředků na budování efektivních závlahových zařízení začalo Japonsko investovat také do zavádění nových plodin, které by Keňa mohla pěstovat, čímž by snížila svou závislost na výše uvedené trojici a její hospodářství by bylo méně náchylné vůči cenovým výkyvům, ke kterým na světovém trhu dochází (MOFA 2000, s. 11). Stěžejní je zavádění rýže, jejíž pěstování je podporováno skrze Národní rozvojovou strategii v oblasti rýže (National Rice Development Strategy/NRDS), která je spolufinancována Japonskem. Pokud jde o oblast rozvoje lidských zdrojů a tzv. human-centered aktivit, můžeme za zásadní považovat investice do rozvoje lidských zdrojů. Vzhledem ke keňskému závazku stát se do roku 2030 industrializovanou zemí jsou klíčové především investice do vzdělání. Tam se řadí jeden z největších japonských vzdělávacích projektů s názvem Posílení znalostí z oblasti matematiky a přírodních věd (Strengthening of Mathematics and Science Education/SMASE), který probíhal v letech 1998-2013 a vyškolil na 80 tisíc učitelů základních a středních škol. Hlavním realizátorem projektu bylo keňské ministerstvo školství, které si samo rozhodovalo o tom, jakým způsobem budoucí učitele připraví, jaké výukové materiály bude používat a do jakých škol budou noví pedagogové následně vysláni. Od roku 2003 Keňa začala poskytovat vzdělání bezplatně (JICA 2013, s. 22–24). Velkým tématem pro rozvoj Keni je zdravotnictví. Zdravotnická zařízení chybějí především ve venkovských oblastech, kde však žije velká část ze 43 milionové populace. Ukázkovým příkladem byl např. projekt v provincii Nyanza, kde bylo vybudováno zdravotnické centrum, které proškolilo velké množství lidí. Školení personálu a osvěta patří mezi stěžejní nástroje, jak zlepšit zdravotní stav populace potýkající se s nákazou virem HIV/AIDS. V pobřežní Mombase byla z japonských prostředků vybudována Coast Provincial General Hospital, která představuje klíčové zdravotní centrum na pobřeží, za asistence JICA pak byly zmodernizovány nemocnice v Kisii a Kerichu (JICA 2013, s. 18).

Hluboko do minulosti sahají vzájemného japonsko-ghanské vztahy, jejichž počátek můžeme hledat už v roce 1927, kdy japonský vědec Hideyo Noguchi zavítal do tehdejší britské kolonie, aby zde prováděl výzkum žluté zimnice. Od roku 1963 začalo Japonsko s poskytováním ODA, přičemž se brzy stalo největším dárce ze všech členů DAC/OECD (JICA 2016c). Cíle JICA jsou v Ghaně podobné jako v ostatních státech, přičemž hlavní pozornost je zaměřena na ekonomický růst jako předpoklad snižování chudoby. V tomto směru jsou klíčové investice do infrastruktury, významnou je především modernizace silnice National Trunk Road vedoucí z pobřeží směrem do vnitrozemí. S infrastrukturou také souvisejí projekty modernizace přenosových soustav, které jsou velmi neefektivní. Ačkoliv 66 % ghanského území je elektrifikováno, trpí přenosová soustava častými výpadky a velkými energetickými ztrátami. V oblasti zemědělství je pozornost upřena na pěstování rýže, a to v několika

ghanských regionech. Cílem je především zefektivnit zavedený způsob pěstování a zvýšit množství i kvalitu produkce (JICA 2016d). Velký počet projektů směřuje do zlepšování zdravotnické a vzdělávací infrastruktury, z nichž můžeme jmenovat např. projekt směřující do zlepšení přístupu k základnímu vzdělání v chudých regionech. Díky japonské ODA byl v roce 2010 zahájen projekt, na jehož konci má být 33 nových základních škol v nejproblematičtějších regionech (JICA 2016e). V oblasti zdravotnictví je třeba vedle projektů směřujících do boje s HIV/AIDS zařadit především projekty zaměřené na boj s nejrůznějšími parazity. Tyto projekty mají celoregionální charakter a ghanská centrála JICA funguje jako manager těchto projektů pro část západní Afriky (JICA 2016f).

6 ZÁVĚR

Předložený text měl ambici představit ústřední znaky japonské rozvojové politiky ve vztahu k Africe a přiblížit specifika japonského rozvojového modelu. Japonsko představuje významného mezinárodního dárce od počátku 60. let minulého století, kdy vstoupilo do DAC/OECD, čímž se zavázalo „pomáhat“ méně šťastným regionům. Vedle přirozené inklinace k jihovýchodní Asii považuje Japonsko právě Afriku (zvláště tu subsaharskou) za klíčový region pro své zahraničně-rozvojové angažmá, což souvisí jednak s tím, že tento region patří k vůbec nejchudším a současně skýtá obrovský nevyužitý potenciál, o který vnější aktéři projevují stále větší zájem. Každá z fází japonského angažmá v Africe se vyznačuje svými specifiky, nicméně za společný jmenovatel období studené války můžeme považovat nadstandartní vztahy s Jihoafrickou republikou, které byly postupně utlumovány ve prospěch nově dekolonizovaných zemí, s nimiž Japonsko upevňovalo vztahy proto, aby si zajistilo posílení svého postavení na mezinárodní scéně, získalo suroviny a zlepšilo svou image. Zároveň však můžeme v japonském angažmá spatřovat i míru altruismu vyplývající ze snahy Japonska splatit historický dluh a vybudovat si pověst mezinárodně zodpovědného občana. Po skončení studené války vstoupila japonská africká politika do nové fáze, jejíž základní parametry nastavily konference TICAD, pravidelně se uskutečňující v tříletých intervalech.

Během svého rozvojového působení rozvinulo Japonsko svébytný rozvojový model, jehož stěžejními principy jsou svépomoc a důraz na ekonomický růst coby základní předpoklad rozvoje. Důraz na svépomoc souvisí s přesvědčením, že příjemce pomoci je spoluzodpovědný za její úspěšné využití a realizace projektu není jen otázkou dárce. Tento přístup, mající kořeny v samotném Japonsku a následně bohatě rozvinut v jihovýchodní Asii, považuje Japonsko za způsob, jak z příjemce učinit aktivního partnera rozvojového procesu a vytvořit jej spoluzodpovědným za svůj osud. Příjemce tak má sám chuť usilovat o to, aby prostředky byly vynaloženy efektivně a dlouhodobě sloužily vytýčenému cíli. Dlouhodobě největšími příjemci japonských prostředků jako Tanzanie, Keňa a Ghana, kde Japonsko dlouhodobě realizuje celé

spektrum projektů, které však kopírují základní rámec, a sice důraz na projekty směřující k nastartování ekonomického růstu a podpory aktivit zaměřených na zlepšování kvality života jednotlivce.

Otázka dalšího směřování japonské rozvojové spolupráce bude do budoucna ovlivněna tím, jakého postavení se bude Afrika těšit. Vzhledem k závěrům přijatých na poslední konferenci TICAD VI však lze předpokládat, že Japonsko bude svou pozornost na Afriku zaměřovat ještě intenzivněji a to mj. v návaznosti na velká očekávání, která jsou do kontinentu vkládána.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ADEM, S. (2010): Africa in Japanese Diplomatic Thought: An African Perspective. In: *Journal of Black Studies*, 2010, Vol. 40, No. 5, s. 871–896.
2. AFRICARICE (2016): *Japan and AfricaRice. 35 Years of Strategic Partnership for Rice Development in Africa*. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<http://www.africarice.org/publications/Japan%20and%20AfricaRice.pdf>>.
3. AMPIAH, K. (2005): Japan and the Development of Africa: A Preliminary Evaluation of the Tokyo International Conference on African Development. In: *African Affairs*, 2005, Vol. 104, No. 414, s. 97-115.
4. BURGSCHEWIGER, N. (2008): Towards a Vibrant Africa: The Beginning of a New Era of Japanese-African Partnership? In: *Africa Spectrum*, 2008, Vol. 43, No. 3., s. 415–428.
5. CARMODY, P. (2011): *The New Scramble for Africa*. Cambridge: Polity Press, 2011. s. 224. ISBN 978-0-7456-4785-2.
6. CHERU, F. – OBI, C. (2011): India-Africa relations in the 21st century: genuine partnership or a marriage of convenience? In: *India in Africa*. Fahamu Oxford, Nairobi, Senegal, South Africa: Pambazuka Press, 2011. s. 12-29. ISBN 978-1-906387-65-5.
7. COMELISSEN, S. (2004): Japan-Africa relations. Patterns and prospects. In: *Africa in International Politics. External Involvement on the Continent*. Oxon: Routledge, 2004, s. 116-135.
8. CORNELISSEN, S. (2012): Selling Africa: Japan's G8 Politics and Its Africa Diplomacy. In: *Global Governance*, 2012, Vol. 18, No. 4, s. 461-470.
9. COX, R. (1989): Middlepowermanship, Japan, and Future World Order. In: *International Journal*, 1989, Vol. 44, No. 4, s. 823-862.
10. EMBASSY OF JAPAN IN TANZANIA (2015): *Tanzania-Japan Relations* [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <http://www.tz.emb-japan.go.jp/e_bilateral/bilateral_top.htm> .

11. ENDO, M. (2013): From “Reactive” to “Principled”: [Online.] Japan’s Foreign Policy Stance toward Africa. In: *Japan’s Diplomacy Series*, 2013. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <http://www2.jiia.or.jp/en/digital_library/japan_s_diplomacy.php>.
12. EYINLA, B. (1999): The ODA Charter and Changing Objectives of Japan's Aid Policy in Sub-Saharan Africa. In: *The Journal of Modern African Studies*, 1999, Vol. 37, No. 3, s. 409-430.
13. HENTZ, J. (2004): The Contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa. In: *Africa in International Politics. External Involvement on the Continent*. Oxon: Routledge, 2004. s. 23-40. ISBN 0-415-35836-1.
14. JICA (2010): 30 Years Of JICA Tanzania Office [1980-2010]. [Online.] In: *JICA*, 2010. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.jica.go.jp/tanzania/english/activities/c8h0vm00008doll0-att/pamphlet_en.pdf> .
15. JICA (2016a): History. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/english/about/history/index.html>> .
16. JICA (2016b): Activities in Kenya. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/kenya/english/activities/activity01.html#a03>>.
17. JICA (2016c): Message from the Chief Representative [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/office/about/message.html>>.
18. JICA (2016d): Project for Sustainable Development of Raid-Fed Lowland Rice Production in the Republic of Ghana. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/activities/c8h0vm00004bps0w-att/activity01.pdf>> .
19. JICA (2016e): Project for Improvement of Access to Basic Education in Deprived Areas. [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/activities/c8h0vm00004bps0w-att/activity04.pdf>> .
20. JICA (2016f): Activities in Ghana [Online.] In: *JICA*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/ghana/english/activities/ghana.html>> .
21. JICA (2013): Kenya Annual Report 2013. [Online.] In: *JICA*, 2013. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.jica.go.jp/kenya/english/office/others/c8h0vm000001pzd0-att/report2013.pdf>>.
22. KAZUHIKO, T. (2010): Official Development Assistance: From Recipient to Donor Number One. In: *Japan’s Foreign Policy 1945-2009. The Quest for a Proactive Policy*. London and Leiden: Brill, 2010. s. 316-342. ISBN 978-90-04-18501-2.

23. LEHMAN, H. (2005): Japan's Foreign Aid Policy to Africa Since the Tokyo International Conference on African Development. In: *Pacific Affairs*, 2005, Vol. 78, No. 3, s. 423-442.
24. LEHMAN, H. (2010): The Asian economic model in Africa. In: *Japan and Africa. Globalization and foreign aid in the 21st century*. Oxon, Routledge, 2011. s. 25-37. ISBN 978-0-415-56217-1.
25. LUMUMBA-KASONGO, T. (2010): *Japan-Africa Relations*. New York: Palgrave Macmillan Press, 2010. 277 s. ISBN 978-0230619326.
26. MOFA (2008): Country Assistance Program for the United Republic of Tanzania. In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/assistance/pdfs/e_tanzania2008.pdf>.
27. MOFA (2016a): Tokyo Declaration on African Development „towards the 21st century“. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad2/ticad22.html>>.
28. MOFA (2016b): TICAD Tenth Anniversary Declaration. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad3/declaration.html>>.
29. MOFA (2016c): Yokohama Declaration. Towards a Vibrant Africa. In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.mofa.go.jp/region/africa/ticad/ticad4/doc/declaration.pdf>>.
30. MOFA (2016d): Yokohama Declaration 2013. Hand in Hand with a More Dynamic Africa. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.mofa.go.jp/region/page3e_000053.html>.
31. MOFA (2003): Japan's Official Development Assistance Charter. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf>>.
32. MOFA (2000): *Country Assistance Program for Republic of Kenya*. [Online.] In: *Ministry of Foreign Affairs of Japan*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/assistance/pdfs/e_kenya2000.pdf>.
33. MORIKAWA, J. (1997): *Japan and Africa: Big Business and Diplomacy*. Trenton: Africa World Press, 1997. s. 298. ISBN 978-0-86543-576-6.
34. NICHOLSON, P. – KUONG, T. (2014): Japanese Legal Assistance: An East Asian Model of Legal Assistance and Rule of Law? In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 2014, Vol. 6, No. 2, s. 141-177.
35. OCHIAI, T. (2001): Beyond TICAD diplomacy: Japan's African policy and African Initiatives in Conflict Response. In: *African Study Monographs*, 2001, Vol. 22, No. 1, s. 37-52.

36. OECD (2016a): QWIDS. Query Wizard for International Development Statistics. [Online.] In: *OECD*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://stats.oecd.org/qwids/#?x=2&y=6&f=3:51,4:1,1:14,5:3,7:1&q=3:51+4:1+1:14+5:3+7:1+2:240,5,18,23,27,28,31,30,33,34,39,41,44,40,49,52,56,57,59,64,65,67,71,72,87,96,97,101,102,105,108,109,110,119,121,127,128,144,159,146,148,150,151,156,157,275,164,166,169,172,181,192,193,217+6:1960,1961,1962,1963,1964,1965,1966,1967,1968,1969,1970,1971,1972,1973,1974,1975,1976,1977,1978,1979,1980,1981,1982,1983,1984,1985,1986,1987,1988,1989,1990,1991,1992,1993,1994,1995,1996,1997,1998,1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,G1>>.
37. OECD (2016b): Official development assistance – definition and coverage. [Online.] In: *OECD*. no date. [Citováno 3. 9. 2016.] <<http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>>.
38. OSADA, M. (2002): *Sanctions and Honorary Whites: Diplomatic Policies and Economic Realities in Relations Between Japan and South Africa*. Westport: Greenwood Press, 2002. 272 s. ISBN 978-0824779665.
39. OSEI-HWEDIE, B. (2011): Japan in Africa: Buiding Sustainable Peace? In: *South African Journal of International Affairs*, 2011, Vol. 18, No. 1, s. 87-105.
40. PAYNE, R. (1987): Japan's South Africa Policy: Political Rhetoric and Economic Realities. In: *African Affairs*, 1987, Vol. 86, No. 343, s. 167-178.
41. RAPOSO, P. (2014): *Japan's Foreign Aid to Africa: Angola and Mozambique within the TICAD Process*. Oxon: Routledge, 2014. ISBN 978-1-349-50476-3.
42. SATO, J. (2011): An historical analysis of Japan's aid policy in Africa. In: *Japan and Africa. Globalization and foreign aid in the 21st century*. Oxon, Routledge, 2011, s. 8-24, ISBN 978-0-415-56217-1.
43. SATO, J. (2013): Domestic functions of economic cooperation: Japan's evolution as a donor in the 1950s. In: *The Rise of Asian Donors. Japan's impact on the evolution of emerging donors*. Oxon: Routledge, 2013. s. 11-28. ISBN 978-0-203-09721-5.
44. SATO, J. (2005). Japanese Aid Diplomacy in Africa: An Historical Analysis. In: *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, 2005, Vol. 4, s. 67-85.
45. SHUBIN, V. (2004): Russia and Africa: Moving in the Righ Direction? In: *Africa in International Politics. External Involvement on the Continent*. Oxon: Routledge, 2004, s. 102-115, ISBN 0-415-35836-1.
46. SIMPLICIO, F. (2011): South-South Development Cooperation: A Contemporary Perspective. In: *South-South Cooperation. Africa on the Centre Stage*. New York: Palgrave Macmillan, 2011, s. 19.41, ISBN 978-0-230-24885-4.

47. SOUKUP, J. (1965): Japanese-African Relations: Problems and Prospects. In: *Asian Survey*, 1965, Vol. 5, No. 7, s. 333-340.
48. TAYLOR, I. (2014): *Africa Rising? BRICS – Diversifying Dependency*. Suffolk: Boydell&Brewer, 2014, 194 s., ISBN 978-1-84701-096-4.
49. TAKAHASHI, M. (2011): The Ambiguous Japan. Aid Experience and the Notion of Self-help. In: *Japan and Africa. Globalization and foreign aid in the 21st century*. Oxon, Routledge, 2011, s. 39-70. , ISBN 978-0-415-56217-1.
50. TAKAGI, S. (1995): *From Recipient to Donor: Japan's Official Aid Flows, 1945-1990 and beyond*. New Jersey: Department of Economics, Princeton, 1995. s. 1-40. ISBN 0-88165-103-6.
51. TARRÓSY, I. (2014): In the Wake of TICAD V: Japan–Africa Relations Today. In: *International Journal of Area Studies*, 2014, Vol. 9, No. 2, s. 153-173.
52. THE ECONOMIST (2013): A hopeful continent. [Online] In: *The Economist*, 2013. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<http://www.economist.com/news/special-report/21572377-african-lives-have-already-greatly-improved-over-past-decade-says-oliver>>.
53. TICAD6 (2016a): TICAD Nairobi 2016. [Online] In: *TICAD*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] Available online: <<https://ticad6.net/>>.
54. TICAD6 (2016b): Nairobi Declaration. [Online] In: *TICAD*, 2016. [Citováno 3. 9. 2016.] <http://www.ticad6.net/images//TheNairobi_Declaration.pdf>.
55. UN (2003): *Monterrey Concensus on Financing for Development*. New York: United Nations, 2003.
56. VAN DE WALLE, N. (2010): US Policy Towards Africa: The Bush Legacy and the Obama Administration. In: *African Affairs*, 2010, Vol. 109, No. 434, s. 1-21.
57. WATANABE, T. (2006): How Should Japanese ODA be Viewed? The Importance of Support for Self-Help Efforts. In: *Asia-Pacific Review*, 2006, Vol. 13, No. 2, s. 17-26.
58. WILLIS, K. (2005): *Theories and Practices of Development*. Oxon: Routledge, 2005. s. 236. ISBN 978-0-415-30053-7.
59. ZÁHOŘÍK, J. (2010): *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 180 s. ISBN 978-80-7422-021-0.



PROMĚNY HABITU ALŽÍRSKÝCH MIGRANTŮ HABITUS CHANGES OF ALGERIAN MIGRANTS

Tereza Hyánková¹

Imigrace z muslimských zemí se v současné Evropě stala jedním z nejžhavějších politických témat. Alžírskou migraci do Evropy lze přitom chápat jako symptomatickou - jde o nejstarší masivní moderní migraci z muslimské země do Evropy a vznikla jako důsledek vlivu kolonialismu na kolonizovanou společnost. Předložený text si klade za cíl zkoumat proměny habitu alžírských migrantů. Zabývá se tím, jak se emigrace z Alžírska od svých počátků do dnešních dnů změnila, konkrétně, jak a proč se proměnily věk, gender, sociální a rodinný statut emigrantů, modely jejich chování, představy o emigraci, jejich aspirace, destinace a důvody emigrace. Vychází přitom jak z odborné literatury, tak z vlastního terénního výzkumu ve Francii, v České republice a v Alžírsku.²

Algerian migration to Europe can be understood as symptomatic – it is the oldest massive modern migration from a Muslim country to Europe that arose as a result of an impact of colonialism on a colonized society. The objective of this paper is to examine the transformation of Algerian emigrants' habitus. It describes the changes in Algerian emigration from its beginnings to the present. That is how and why the emigrants' age, gender, social and family status, behaviour models, visions of their emigration, aspirations, destinations and reasons for emigration has changed. The text is based on social scientific sources and the author's own fieldwork in Algeria, the Czech Republic and France, as well.

Key words: International migration; migrants; Algeria; Europe; habitus changes
JEL : F22, F54, J15

1 ÚVOD

Imigrace z muslimských zemí se v současné Evropě stala jedním z nejžhavějších politických témat. Významně ovlivňuje výsledky voleb v jednotlivých

¹ PhDr. Tereza Hyánková, PhD. Katedra sociálních věd, Univerzita Pardubice, Studentská 95, 53210 Pardubice, Česká republika, e-mail: thyankova@upce.cz.

PhDr. Tereza Hyánková, PhD. je sociální antropoložka. Působí na Katedře sociálních věd Univerzity Pardubice v České republice. Zabývá se historií a současností alžírské migrace do Evropy, antropologií Magrebu, teoriemi migrace, etnicity, nacionalismu, transnacionalismu a antropologií kolonialismu, postkolonialismu a postkomunismu.

² Tento text vznikl s podporou Grantové agentury ČR; grant *From Algeria to the Future: Transnational Perspective on Kabyle Immigration to the Czech Republic*; č. P404/11P234.

evropských zemích, rozdílné názory na přístup k ní rozdělují Evropskou unii a strach z ní dokonce ohrožuje samotné principy, na kterých je Evropská unie postavená. Odborné studie a diskuze pomáhající porozumět otázce historie a současnosti migrace z muslimských zemí do Evropy jsou tak dnes potřebné více než kdy jindy.

Alžírskou migraci do Evropy lze přitom chápat v mnoha ohledech za symptomatickou - jedná se o nejstarší masívní moderní emigraci z muslimské země do Evropy. Vznikla stejně jako mnoho pozdějších migračních vln ze zemí „třetího světa“ do Evropy jako důsledek vlivu kolonialismu na kolonizovanou společnost. Následkem masívního vyvlastnění půdy ve prospěch evropských usedlíků byli alžírští venkované připraveni o svou ekonomickou nezávislost a byli nuceni nabízet svou pracovní sílu evropským kolonizátorům v kolonii a později i v metropolitní Francii. Alžírská pracovní migrace mužů přitom byla dlouhou dobu ve Francii podporovaná jako zdroj levné pracovní síly, přičemž si jak Alžírsko jako země emigrace, tak Francie jako země imigrace dlouhou dobu udržovaly mýtus návratu (cf Anwar 1979) - tedy přesvědčení, že se migranti po letech aktivního pracovního života v emigraci „vrátí zpátky domů“. Alžírskou emigraci do Evropy lze chápat jako migraci ideálního typu ve weberovském smyslu také z hlediska sociologického studia jednotlivých generací potomků migrantů a jejich přístupu k islámu.

Předložený text si klade za cíl představit čtenáři proměny habitus alžírských emigrantů. Habitus přitom chápu dle Bourdieua jako soubor dispozic získaných v procesu socializace. Je nevědomý a aktérem nereflektovaný. Podněcuje aktéry k určitému jednání a určuje schémata vnímání, myšlení a hodnocení. Je tedy strukturovaný i strukturující zároveň (Bourdieu 1972). V předloženém textu jsou ústřední tyto výzkumné otázky: Jaké byly příčiny počátku alžírské emigrace do Evropy? Jak se emigrace z Alžírska od svých počátků do dnešních dnů změnila - tedy jak se proměnily věk, gender a sociální a rodinný statut emigrantů, modely jejich chování, emigrantovy představy o emigraci, aspirace, destinace a důvody emigrace? A jaké faktory tyto změny ovlivnily?

Vycházím přitom jak z odborné literatury, tak z vlastních poznatků intenzivního terénního výzkumu uskutečněného ve Francii, v České republice a v Alžírsku. Terénní výzkum v České republice probíhal přerušovaně od roku 2000 do roku 2015, ve Francii v letech 2003, 2011 a 2012 a v Alžírsku v letech 2003 a 2011.

V České republice jsem uskutečnila množství neformálních i formálních nestrukturovaných, polostrukturovaných i strukturovaných rozhovorů. Zúčastňovala jsem se neformálních setkání alžírských imigrantů stejně jako oficiálních politicky orientovaných setkání. Během svého terénního výzkumu jsem také použila biografickou metodu - nahrávala jsem vyprávění životních příběhů několika respondentů se zaměřením na historii a vnímání jejich vlastní migrace. Většina rozhovorů probíhala ve francouzštině, některé v češtině.

Terénní výzkum v Alžírsku jsem provedla během dvou týdnů v zimě v roce 2003 ve městech Biskra, Constantine a Annaba a během třech měsíců v létě 2011 v Kabýlii ve vesnicích v regionu Timezrit a ve městě Béjaïa. Rozhovory probíhaly s muži a mladými ženami většinou ve francouzštině, se staršími ženami a s dětmi většinou v kabylištině. V kabylištině jsem byla schopná do určité míry porozumět mluvenému projevu, porozumění přitom záviselo na konkrétním mluvčím. Mé jazykové schopnosti v kabylištině stačily při běžné konverzaci, když jsem však realizovala polostrukturované rozhovory a biografická vyprávění, vždy jsem s sebou měla asistenta, který mi vše, čemu jsem nerozuměla, překládal do francouzštiny a komplikované otázky pokládal za mě. Při rozhovorech jsem se zajímala hlavně o vnímání emigrace různými věkovými, genderovými a sociálními skupinami. Realizovala jsem rovněž rozhovory s emigranty různých generací a jejich rodinami a zjišťovala jsem, jak emigrant svou emigraci prožíval a jak jeho nepřítomnost vnímali jeho blízcí. Pozorovala jsem také, jak probíhala interakce migrantů přijíždějících do Alžírka na dovolenou s jejich rodinou, přáteli a obyvateli vesnice.

Ve Francii jsem v roce 2003 pobývala osm měsíců. Během tohoto pobytu jsem uskutečnila množství neformálních i formálních polostrukturovaných rozhovorů s alžírskými studenty a s francouzskými studenty alžírského původu na univerzitě Aix-Marseille I. V několika případech jsem také použila biografickou metodu. V roce 2011 jsem během svého týdenního pobytu v Paříži a čtrnáctidenního pobytu v Marseille realizovala několik polostrukturovaných rozhovorů s příbuznými alžírských imigrantů žijících v České republice. V roce 2012 jsem během svého desetidenního pobytu v Paříži nahrála rozhovory s příbuznými kabylských imigrantů žijícími v České republice a také s imigranty, kteří čerstvě emigrovali do Francie a se kterými jsem ještě rok před tím dělala o projektu jejich emigrace rozhovor v Alžírsku. Během celého roku přitom probíhaly rozhovory po skypu s Alžířany žijícími v Alžírsku a ve Francii.

2 POČÁTKY MIGRACE - DŮVOD, DESTINACE A ÚČEL

Emigrace z Alžírka do Francie má své počátky v regionu Kabýlie. Fenomén emigrace je zde dodnes velmi silný. Jedná se o horský region na severovýchodě Alžírka, kde žije asi pětina obyvatelstva Alžírka (Chaker 1998). Mateřský jazyk obyvatel Kabýlie není na rozdíl od většiny Alžířanů arabština, ale jedna z variant berberských jazyků - kabyliščina (*taqbaylit*). Berbeři jsou přitom původní obyvatelé Maghrebu a žili zde před tím, než sem od 7. století začali pronikat Arabové z Egypta. Mnozí Berbeři byli postupem času arabizováni, Kabylové si svůj jazyk uchovali, i když i kabyliščina je silně ovlivněna arabštinou.

Důvodů, proč emigrace do Francie začala právě v Kabýlii, je několik. Vzhledem k tomu, že jde o horský chudý region s neúrodnou půdou, zde existovala již v předkoloniálních dobách sezónní migrace za prací. Její existence je doložena už ve

14. století (MacMaster 1997, s. 39-40). Muži odjížděli pracovat do velkých alžírských měst, například dělníci v tureckých manufakturách v Alžíru byli často právě Kabylové (Chaker 1998, s. 67). Kabylostí muži odjížděli z Kabýlie také za obchodem. Ve velkých alžírských, tuniských a marockých městech vyměňovali vlastní produkty (olivky, olivový olej, kůže, vlněné výrobky, vosk, šperky, zbraně) za věci, kterých bylo v Kabýlii nedostatek (obilí, textil). V předkoloniální Kabýlii také existovalo žoldáctví jako způsob přivýdělku. Kabylové se někdy nechávali najmout do armády osmanského Turecka zastupovaného v Alžíru dejem (Collet 1987).

Kolonizace Alžírsko začala v roce 1830; horskou a špatně přístupnou Kabýlii Francouzi dobyli až v 50. letech 19. století. Pro počátky emigrace do Evropy má zásadní význam rok 1871, ve kterém došlo v Kabýlii k povstání proti kolonizátorům. Povstání bylo Francouzi tvrdě potlačeno. Na Kabyly byl uplatněn princip kolektivní viny, takže veškeré obyvatelstvo Kabýlie muselo platit válečnou daň. Množství obyvatel bylo popraveno nebo vězněno a nejúrodnější půda byla konfiskována a přidělena francouzským kolonizátorům. Tyto změny způsobily hladomor. Muži tedy odjížděli hledat obživu jinde, zprvu do jiných regionů Alžírsko, kde se nechávali najímat na zemědělské práce u francouzských kolonizátorů a později do metropolitní Francie. Po událostech roku 1871 někteří Kabylové emigrovali z Kabýlie z politických důvodů; političtí migranti se přitom většinou uchýlili do sousedního Tuniska (Dirèche-Slimani 1997, s. 48).

Faktem je, že i v ostatních regionech Alžírsko kolonizátoři zabírali úrodnou půdu, hustota kolonizace na úrodných pláních přitom byla mnohem větší než v neúrodné horské Kabýlii. Znamenalo to však zároveň, že populace plání mohla pracovat u místních kolonizátorů, možností přivýdělku v Kabýlii bylo mnohem méně. Důvody, proč fenomén emigrace do Evropy začal právě v Kabýlii, vysvětlují Ath-Messaoud a Gillette několika faktory: organizací kabylské rodiny, geografickými a ekonomickými podmínkami (vlastnictví velmi malých pozemků, arborikultura, chov dobytka), demografickými faktory (silná hustota osídlení) a sociálními charakteristikami (silná integrace skupin) (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 28). MacMaster vysvětluje, že v silně kolonizovaných regionech Alžírsko byla sociální struktura příliš narušená. Došlo k masivnímu zabírání půdy, dislokaci kmenové společnosti a ke zmenšení, dezintegraci a zchudnutí rodin. To emigraci značně ztěžovalo. V Kabýlii ale nebyla rodinná soudržnost kolonizací významně oslabena a právě rodinná soudržnost byla pro realizaci počátků migrace klíčová (MacMaster 1997, s. 43).³

³ Statistiky z 20. let 20. století dobře ilustrují disproporce mezi západem a východem Alžírsko týkající se hustoty kolonizace regionu a míry emigrace. Zatímco na západě v départementu Oran bylo 35 Evropanů na 100 Alžířanů a jen 1, 6% všech emigrantů, na východě v départementu Konstantin bylo 8 Evropanů na 100 Alžířanů a 56% všech emigrantů (Rouissi 1983, s. 69).

Významnou úlohu v počátcích emigrace hrálo také otevření francouzských škol v Kabýlii v 70. letech 19. století. Vzhledem k velké hustotě obyvatelstva a neúrodné půdě nebyla Kabýlie středem zájmů kolonizátorů, kteří chtěli zbohatnout pěstováním obilí a vína. Zároveň byli Kabylové díky svému původu mnoha Francouzi chápáni jako bližší Francouzům než Arabové. Byli viděni jako lidé středomořské kultury v mnohém podobní jižním Evropanům. Přestože byli muslimové, fakt, že před islamizací praktikovali křesťanství, z nich v myslích některých vlivných Francouzů dělal vhodné adepty asimilace do francouzské společnosti. To vše bylo důvodem, proč právě v Kabýlii byly otevřeny první francouzské školy a proč zde byla po celou dobu kolonizace hustota francouzských škol ze všech regionů Alžírsku největší. Ath-Messaoud a Gillette přitom poukazují na podobnost a provázanost fenoménů skolarizace a emigrace jako nástrojů asimilační politiky (Ath-Messaoud, Gillette 1976). Colonna interpretuje vzdělávání Kabyľů v koloniálních školách jako výchovu budoucích pracovníků pro metropolitní Francii i potřeby kolonizátorů v Alžírsku (Colonna 1975). Lacoste-Dujardin se také věnuje provázanosti mezi koloniálním školstvím a počátky migrace. Během svého výzkumu zjistila, že migrace do Francie začala ve vesnici, kde se nacházela první sekulární škola v regionu (Lacoste-Dujardin 1976). Také během mého terénního výzkumu moji respondenti zmiňovali, že první členové rodiny, kteří na začátku 20. století emigrovali do Francie, chodili do francouzských škol. Agenti rekrutující levnou pracovní sílu pro práci ve Francii přitom vyhledávali ty, kteří dobře rozuměli francouzsky.

Migrace Kabyľů do metropolitní Francie započala tedy již v 70. letech 19. století, avšak protože její realizace byla dosti obtížná kvůli povinnosti složit poměrně vysokou kauci při výjezdu, nebyly odjezdy nijak početné. Administrativní výnos z ledna 1905 povolil Alžírčanům relativně svobodně cestovat do Francie, která se potýkala s nedostatkem pracovní síly. V důsledku toho se od roku 1905 stala emigrace významnější. Většina kabyľských migrantů přitom mířila do regionů Bouches-du-Rhône (především do Marseille), Pas-de-Calais a v menší míře do Paříže a Clermont-Ferrandu. Kabylové byli ve Francii zaměstnáváni v rafinériích, dolech, docích, zemědělství a chemickém průmyslu. Často byli do továren najímáni, aby překazili stávkou dělníků (nejčastěji Italů, Poláků a Španělů).

Výnos z roku 1905 byl kolonizátory kritizován. To předznamenávalo dlouhodobý spor mezi francouzskými metropolitními politiky a kolóny. Metropolitní politici příliv levné pracovní síly do Francie podporovali, kolóni se naopak odlivu pracovní síly z kolonie báli. Zároveň měli strach z toho, že se Alžírčani v metropoli příliš emancipují a po návratu budou mít tendenci zpochybňovat jejich autoritu. Alžírčani sice ve Francii pracovali na nejhorsích pozicích, jejich situace byla ale stále lepší než v kolonii; navíc ve Francii vydělávali mnohem více. Kolonizátoři se obávali i

toho, aby se ve Francii od dělnické třídy nenakazili „bacilem odborářství a komunismu“ (MacMaster 1997).

Ath-Messaoud a Gillette zmiňují údaje z roku 1912: Ve Francii pobývalo kolem 5000 Alžířanů, z toho 2000 v Marseille, kolem 1600 pracovalo v dolech a hutích v Nord-Pas-de-Calais a zbytek pracoval v pařížském regionu v rafinériích, na staveništích a v dopravních společnostech (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 27). V roce 1914 dle Chakera i MacMastera ve Francii žilo již kolem 13 000 Alžířanů (Chaker 1998, s. 67, MacMaster 1997, s. 3).

Během první světové války ve Francii nastal problém nedostatku pracovní síly kvůli mobilizaci francouzských mužů, proto vláda povolala kolem 80 000 alžírských pracovníků (Nogaro, Weil 1926, s. 25). Pařížská vláda se také rozhodla mobilizovat muže z kolonií, aby ve válce za Francii bojovali - mobilizovala 175 000 Alžířanů (Blanchard, Lemaire 2002, s. 117). Francie rekrutovala alžírské vojáky již před válkou. Nejdříve byla služba v armádě dobrovolná, od roku 1912 byla ale tříletá vojenská služba povinná (MacMaster 1997, s. 59). Ath-Messaoud a Gillette udávají počet 240 000 Alžířanů rekrutovaných pro vojenskou službu či práci ve vojenském průmyslu, což představovalo více než jednu třetinu všech alžírských mužů v produktivním věku (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 33).

Vojáci byli od života francouzských civilistů mnohem více izolováni než dělníci. V armádě existovala určitá segregace. Alžířani měli speciální uniformu, a když byla jejich jednotka na francouzském území, předpisy zabraňovaly kontaktu s místním obyvatelstvem. Z lazaretů, kde leželi ranění alžírští vojáci, byly odstraněny všechny francouzské zdravotní sestry, aby se předešlo jejich vztahům (MacMaster 1997, s. 60). Za Francii padlo v první světové válce 35 000 Alžířanů (Blanchard, Lemaire 2002, s. 117).

Po skončení první světové války byla většina Alžířanů repatriována a ve Francii zbylo jen několik tisíc Alžířanů (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 33). Kolonizátoři zároveň požadovali od francouzské vlády úplné zastavení emigrace. Alžírský koloniální systém byl segregáčnický a přísně dbal na udržování sociálních rozdílů mezi „domorodci“ a kolonizátory. Koloniální diskurz byl přitom paternalistický a zdůrazňoval potřebu „ochrany naivních domorodců“. Ti neměli být vystaveni svodům „civilizovaného světa“ a svobodě, na které nebyli podle kolonizátorů připraveni. Pod vlivem koloniálního lobby vytvářela metropolitní média stereotyp nebezpečných, necivilizovaných a špinavých Alžířanů (MacMaster 1997).

Poválečná rekonstrukce Francie způsobila poptávku po levné pracovní síle, francouzské firmy tak v Alžírsku rekrutovali zdravé a práceschopné muže od 13 do 40 let (MacMaster 1997, s. 87). Ath-Messaoud a Gillette ilustrují nárůst alžírské meziválečné migrace: V roce 1920 bylo zaznamenáno 21 000 odjezdů Alžířanů do Francie, v roce 1922 jich bylo 44 500 a v roce 1923 již 58 600 (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 34).

Na počátku druhé světové války byli Alžířani rekrutováni, aby pracovali ve francouzském průmyslu. V roce 1940 Ministerstvo práce rekrutovalo 3000 Alžířanů (MacMaster 1997, s. 179). Vichystický režim pověřil dvě soukromé společnosti rekrutováním Alžířanů. 19 000 jich pracovalo pro německou společnost Todt, 20 000 pro francouzské společnosti; 18 000 Alžířanů bylo ve vězení nebo v zajetí (Ath-Messaud, Gillette 1976, s. 39). Vylodění Spojenců v severní Africe v listopadu 1942 znamenalo pozastavení odjezdů do Evropy až do roku 1945. Zastavení migrace způsobilo zhoršení již existující krize v Alžírsku, a tak propukl hladomor a šířily se epidemie.

3 HABITUS EMIGRANTA PRVNÍ GENERACE

Alžířští dělníci žili ve Francii již v předválečném období ale i později v enklávách - segregovaných zónách. To bylo dáno několika důvody. Továrny, kde Alžířani pracovali, byly mnohdy na předměstí velkých měst a pracovníci byli ubytováni blízko továren. Alžířané intenzivně šetřili, a tak hledali co nejlevnější ubytování. Bydleli u francouzských nebo alžírských podnikatelů, kteří poskytovali stísněné prostory k přespaní; pracovníci se na jedné posteli často střídali. Když jeden vstával z postele a odcházel na směnu, druhý, kterému právě skončila, do ní uléhal. Důležitým rysem vzniku alžírských enkláv byla ale také alžírská auto-segregace. Alžířští migranti měli mezi sebou silné vazby a sdružovali se na základě příbuzenské a vesnické příslušnosti. Soudržnost a solidarita alžírských emigrantů byla velmi silná. Bylo například celkem obvyklé, že emigranti dávali ze svých výplat část do jakéhosi kolektivního fondu, a když bylo potřeba uhradit například repatriaci mrtvého kolegy, platil se převoz z kolektivního fondu. Život v komunitě přinášel i další výhody. Protože byla migrace cirkulační - neustále někdo z Alžírsko přijížděl a někdo do Alžírsko odjížděl - tak se k emigrantům dostaly zprávy z domova a rodinám v Alžírsku zprávy o jejich blízkých. Ten, který odjížděl, zase mohl sloužit jako posel, který přivázel do Alžírsko dárky, dopisy i úspory.

V rámci komunity alžírských emigrantů také fungovala sociální kontrola. „Nepřístupné“ chování bylo komunitou trestáno výstrahami i pokutami. O jejich udělování rozhodovala rada, která byla do jisté míry rekonstrukcí tradiční kabylské instituce zvané *djemâa*⁴. „Ztracené existence“ (nejčastěji alkoholici) byly z komunity vyloučeny. Tito muži většinou také přerušili kontakt se svojí rodinou v Alžírsku.

Přes solidaritu a pomoc v rámci komunity zakoušeli alžířští dělníci v emigraci četné strasti. Mezi ně patřily především nepohodlné ubytování a nebezpečná práce

⁴ *Djemâa* bylo shromáždění mužů vesnice, které činilo rozhodnutí týkající se nejrůznějších záležitostí vesnice - řešení konfliktů, slavení rituálů, pořádání slavností, oprava vesnických cest apod. Všichni muži na shromáždění měli právo vyjádřit svůj názor na probíranou záležitost a rozhodnutí se přijímala na základě demokratického hlasování.

v nezdravém prostředí. Mnoho emigrantů trpělo závažnými nemocemi a mnozí měli těžké, někdy i smrtelné úrazy. Emigranti se potýkali ale také se silným proti-alžírským rasismem. Navíc byli dlouhodobě odděleni od svých dětí a manželek. To znamenalo mimo jiné i to, že trpěli sexuální frustrací.

Pro pochopení proměn alžírské emigrace je důležité zmínit sociologické charakteristiky emigrantů a to, jak byla jejich emigrace chápána v samotné Kabýlii. Zpočátku emigrovali muži na limitovanou dobu. Emigrovat nemohl každý; vybírání byli spolehliví jedinci. Běžný věk se pohyboval mezi 35 a 45 lety⁵, většina z nich byla ženatých. V rámci rozšířené rodiny fungovala silná solidarita, právě ta emigraci umožnila - úspory celé rodiny byly investovány do emigrace vybraného člena rodiny, který v emigraci živil, aby maximálně ušetřil. Muži odjížděli vždy za určitým konkrétním účelem, zmiňovány jsou tyto: uživit rodinu, splatit dluhy, shromáždit peníze nutné pro koupi dobytka nebo půdy, stavbu domu či na ženění některého ze členů rodiny (Dirèche-Slimani 1997, s. 24). Sayad píše, že emigrace do Francie měla za cíl umožnit venkovské společnosti, aby se mohla zachovat (Sayad 1977, s. 62). Zemědělský a venkovský charakter emigrace se projevoval i v tom, že cyklus emigrace kopíroval cyklus zemědělského roku. Většinou se odjíždělo na konci podzimu či začátku zimy a přijíždělo v době sklizně.

Sayad píše, že emigranti byli „autentičtí nevykořenění“⁶ venkované, kteří ctili „tradiční“ kabylské venkovské hodnoty jako byly upřímnost, štedrost, velkorysost, pokora a autorita skupiny. Hlavní místo zaujímala v jejich životě *thamourt* (tzn. rodina, vesnice, vlast). Emigrant musel dokazovat, že stále ctí skupinu a je s ní solidární. Jako „dobrý emigrant“ byl chápán ten, který odolal svodům městského života a zůstal autentickým venkovanem (*bou-niya*) (Sayad 1977). Po návratu tedy emigrant musel demonstrovat svou „nezkaženost“. To znamenalo zajímat se o půdu, dobytek a komunitu. Neoblékal se jako v emigraci a dával si pozor na mluvu především na výpůjčky z městského jazyka a z francouzštiny (Sayad 1977, s. 63). V emigraci se měl správný venkovan držet zpátky a omezit kontakt s hostitelskou společností na minimum.

Emigrace byla zprvu chápána jako něco výjimečného, co nemělo trvat dlouho. I když existoval ideál co nejkratší migrace, krátký pobyt ve Francii ale mnohdy nestačil uspokojit veškeré rodinné potřeby, a tak se emigrant musel do Francie vracet. Docházelo k rotační migraci - k pravidelnému pohybu mezi Alžírskem a Francií. Pro tento typ migrace existuje v Alžírsku termín *norria*.

Především pro počátky alžírské emigrace se váže Khellilovo tvrzení, že je emigrace vždy pocíťována jako nutné zlo (Khellil 1979, s. 103). Emigrace nebyla něco,

⁵ Těsně před Druhou světovou válkou bylo kolem 70% Alžířanů ve Francii ve věku 35 až 45 let (Gessain, Sanson 1947, s. 170).

⁶ *Paysan empaysanné*; na toto téma také viz **Bourdieu, Sayad 1964**.

s čím se měl dotýčný chlubit. Velmi staří lidé, se kterými jsem hovořila, vzpomínali, jak v době jejich mládí emigranti neohlašovali předem po celé vesnici svůj odjezd a s komunitou se neloučili, ale odjížděli v noci či za úsvitu tak, aby je nikdo neviděl.

Emigrant první generace chápal svou emigraci jako oběť pro svou skupinu. Snažil se maximálně šetřit, aby se domů mohl vrátit co nejdříve. Veškeré úspory, které vnímal jako „peníze skupiny“ buď přivezl osobně a dal je k dispozici své rodině nebo je posílal po spolehlivých známých či příbuzných, které se z Francie vraceli dříve než on. Část těchto peněz často padla na splacení dluhu, protože se rodina mnohdy zadlužila jen proto, aby svého člena mohla do Francie poslat.

Rodinná soudržnost se projevovala i ve faktu, že emigrant nechával svou ženu a děti v Alžírsku u svých rodičů. V Kabýlii existuje tradiční patrilokalita - žena žije s manželem a dětmi u rodičů manžela. Když muž odjel, o jeho ženu a děti bylo postaráno, jeho žena a především její čest byla tedy „pod dohledem“.

4 HABITUS „NOVÉHO EMIGRANTA“

Po druhé světové válce potřebovala nadále Francie kvůli poválečné rekonstrukci levnou pracovní sílu. Od roku 1946 mohli Alžířani svobodně odjíždět za prací do Francie (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 39). Počet odjezdů z Alžírsku do Francie se zvyšoval: v roce 1947 šlo o 66 000 odjezdů za rok, v roce 1955 jich bylo již 194 000 (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 40).

Po válce se migrace v mnohém změnila. K jistým změnám docházelo již na konci 30. let 20. století, avšak brzdila je válka. Po válce se však projevil naplno. Šlo hlavně o následující změny (MacMaster 1997, s. 182):

1. Emigrace z Kabýlie byla sice stále dominantní, emigrovat začali ale i Alžířani z jiných regionů, hlavně ze silně kolonizovaných oblastí Oranu a Constantine, ze saharského jihu a většiny velkých měst.

2. Dříve emigrovali zemědělci s pevnými rodinnými vazbami, nově emigrovali i zchudlí a proletarizovaní jedinci, jejichž rodinné vazby byly mnohdy narušeny.

3. Začala i emigrace rodin.

Fakt, že k emigraci rodin začalo docházet i v regionech s narušenými rodinnými strukturami, zdůraznili dříve než MacMaster i Ath-Messaoud a Gillette. Popisují podobné transformační trendy jako MacMaster a také konstatují, že důvody odjezdu už nebyly konjunkturální, ale nově endemické, konstantní a strukturální. Emigrace přestala být provizorním východiskem situace a stala se dlouhodobým, někdy i definitivním řešením. To platilo nejen pro ty, kteří do Alžírsku vzali své ženy a děti, ale i pro ty, jejichž rodiny v Alžírsku zůstaly. Prodloužení pobytu ve Francii znamenalo „profesionalizaci“ emigranta. Ten svůj aktivní život začínal v emigraci a svůj status emigranta si udržel často po celý svůj život (Ath-Messaoud, Gillette 1976).

Hodnoty „autentického venkovana“ nemohly podle Sayada dlouhodobě odolávat vykořenění z emigrace. Nejdůležitějším zdrojem příjmů se staly peníze z emigrace. To změnilo rurální způsob života, hlavně místní ekonomiku a vnímání času, práce, výdělku, peníze, prestiže, autority a solidarity. Významné začaly být peníze v hotovosti, pracovní poměr a vzdělání (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 55). Sayad tvrdí, že emigrace urychlila proces vykořenění venkovanů (*dépaysannisation*)⁷, což změnilo původní podmínky emigrace (Sayad 1977, s. 65).

Khellil píše, že dříve byly v Alžírsku oceňovány především odvaha, čest a vědění; s novým typem emigrace začaly hrát důležitou úlohu peníze (Khellil 1979, s. 40). Bohatství „nového emigranta“ muselo být stavěno na odiv. Při návratu do Alžírska byl „dobře“ oblečen, tedy v evropském oblečení - v kravatě a obleku. Přivezl s sebou dárky a často po návratu do vesnice ostentativně utrácel. Při vyprávění o práci v emigraci nebyly příliš zmiňovány negativní stránky emigrace, ale spíše zdůrazňovány pozitivní věci, což sloužilo jako důkaz, že dotyčný v emigraci uspěl. To byl také důvod, proč v alžírské společnosti začal kolovat mýtus o blahobytném životě v emigraci (Khellil 1979, s. 82). Tento mýtus zase probouzel u mladých alžírských mužů přání také emigrovat, čímž se emigrace reprodukovala.

Emigrace se stala individuální věcí a jedinec už nebyl pečlivě vybírán rodinou. Pro některé emigrace znamenala osvobození od neúprosné kontroly komunity. Sayad tvrdí, že pro mnohé již nebyla důvodem emigrace pomoc rodině a komunitě, ale spíše touha emancipovat se od jejich omezování (Sayad 1977, s. 66).

V emigraci docházelo k větší konfrontaci s francouzskou společností. „Starý“ emigrant se dle Sayada značně auto-segregoval; „nový“ emigrant byl lépe integrovaný, měl s francouzskou společností bližší kontakt, to však také znamenalo i intenzivnější zkušenosti rasismu ze strany Francouzů (Sayad 1977, s. 72). Srovnání s francouzskou společností zároveň vyvolávala jistý odstup v pohledu na vlastní společnost, a tak „nový emigrant“ někdy zpochybňoval „tradiční“ způsob života.

Změnil se i vztah k penězům. Fakt, že emigrantovy peníze živily rodinu, změnil vztahy v rodině. Mladí emigranti již nectili autoritu staršího patriarchy, ale často požadovali vysvětlení, jak je s „jejich“ penězi nakládáno (Sayad 1977, s. 74). Zatímco emigrant první generace posílal veškeré uspořené peníze rodině a šetřil na úkor sebe, „nový emigrant“ rodině sice peníze posílal, avšak již ne všechny; posílal je pravidelně a částka měla pokrýt předem dohodnuté výdaje (Sayad 1977, s. 67). Kalkul zavedený emigrací i mezi těmi nejbližšími podkopával podle Sayada základy původní solidarity (Sayad 1977, s. 74), čímž došlo k tomu, že emigrace ničila sociální principy, které ji původně umožnily.

„Nový emigrant“ byl mladší než emigrant první generace. Zatímco v předvečer Druhé světové války bylo kolem 70% alžírských imigrantů mezi 35 až 45 lety

⁷ K procesu vykořenění alžírských venkovanů více viz **Bourdieu, Sayad 1964**.

(Gessain, Sanson 1947, s. 170), v roce 1954 imigranti ve věku mezi 35 a 45 lety tvořili jen 20% a mladší imigranti mezi 20 a 35 lety 60% imigrantů ve Francii.⁸ Mnohem více emigrantů bylo také svobodných. Důvodem byl nižší věk emigrujících, ale také fakt, že cílem mnohých byla svoboda a dobrodružství, a z toho důvodu se nehodlali před emigrací ženit (Sayad 1977, s. 66). Tito emigranti se většinou ženili později, než bylo dříve obvyklé, a tak se také posouval věk, kdy měli první dítě.

5 ZMĚNY ZPŮSOBENÉ ALŽÍRSKOU OSVOBOZENECKOU VÁLKOU

Už před alžírskou osvobozenou válkou (1954-1962) byla v Alžírsku bída, vysoká nezaměstnanost a hlad, válka ale vše zhoršila. Přes 3,5 miliónů alžírských venkovanů bylo nuceno opustit své domovy, což byla polovina rurální alžírské populace (MacMaster 1997, s. 202). Bourdieu a Sayad tvrdí, že násilné přesídlení a styk s peněžní ekonomikou měly na alžírské venkovany zničující vliv - změnily jejich návyky, narušily rodinnou strukturu a podlomily „tradiční“ hodnoty (Bourdieu, Sayad 1964). Otřesné podmínky života během války a rozvrat alžírské společnosti způsobily nárůst emigrace. Nejen muži odjížděli do Francie, aby unikli válce. Dahmani píše, že v některých kabylských vesnicích, kde před válkou komunita nesouhlasila s emigrací žen, byly ženy během války povzbuzovány, aby odjely se svými manželi do bezpečí (Dahmani 2012, s. 134).

Ve Francii byli za osvobozenou válku Alžířani vnímáni jako nepřátelé a setkávali se jak s tvrdou policejní represí, tak s xenofobními útoky. Genty zdůrazňuje, že alžírská osvobozená válka výrazným způsobem přispěla k utváření obrázku alžírského imigranta jako „asociálního elementu“ (Genty 2009, s. 213).

Ani po nezávislosti Alžírska emigrace do Francie neskončila. Byla sice vnímána jako znak koloniálního vykořisťování, ale nezávislé Alžírsko bylo příliš závislé na zdrojích, které z Francie od emigrantů do země plynuly. Po ničivé válce bylo zároveň v katastrofální ekonomické situaci. Oficiální statistiky udávají tato čísla: 350 000 Alžířanů ve Francii v roce 1962, 530 000 v roce 1968, 800 000 v roce 1972 a 845 000 v roce 1973 (MacMaster 1997, s. 189; Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 45-46). Ani Francie emigraci oficiálně nezastavila. MacMaster tvrdí, že to bylo z toho důvodu, že si Francie chtěla v Alžírsku zajistit postkoloniální ekonomickou dominanci, zvláště stála o monopol na těžbu a zpracování saharské ropy (MacMaster 1997, s. 203-204).

V 60. letech bylo Alžírsko ještě plně závislé na Francii, ale postupně se začalo osamostatňovat. V roce 1971 došlo k diplomatické krizi mezi oběma zeměmi, protože Alžírsko znárodnilo francouzské společnosti těžící alžírský zemní plyn. Snížily se obchodní aktivity mezi oběma zeměmi a alžírská vláda začala omezovat odjezdy

⁸ Les Français musulmans originaires de l'Algérie, Bulletin de statistique, n 391, 392, 29 oct. et 5 nov. 1955

kvalifikovaných dělníků ze země. Navíc vyhlásila program pro podporu návratu kvalifikovaných dělníků z Francie zpátky do Alžírska.

V roce 1973 zastavila alžírská vláda oficiálně jakoukoliv další migraci, důsledky tohoto rozhodnutí ale byly v rozporu s jejím očekáváním. Cirkulace mezi Alžírskem a Francií byla ztížena, a tak většina migrantů nechtěla riskovat, že se do Francie již nebude moci vrátit. Mnozí se tedy rozhodli ve Francii zůstat, někteří také do Francie dostat svou ženu a děti. Zastavení migrace tedy paradoxně způsobilo spíše její nárůst (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 46). Slučování rodin se od té doby stalo hlavním motivem alžírské emigrace do Francie (Ath-Messaoud, Gillette 1976, s. 48; Couëdel 2012).

V roce 1974 zastavila oficiálně alžírskou imigraci Francie a to kvůli zhoršeným vztahům mezi oběma zeměmi, ale také kvůli ekonomické a ropné krizi. Rasismus vůči Alžířanům se navíc ve francouzské společnosti stal palčivým společenským problémem a pro určitou část francouzské společnosti jedním z důležitých předvolebních témat. Právě na začátku 70. let založil Jean-Marie Le Pen, veterán z alžírské osvobozené války, krajně pravicovou a proti-imigrantsky orientovanou politickou stranu *Front National (Národní fronta)*.

Emigrace se tedy ve Francii ustanovovala v permanentní strukturu a přestala být migrací výhradně pracovní, mužskou a dospělou (Sayad 1977, s. 76-77). V roce 1977 žilo ve Francii 900 000 Alžířanů, z toho 550 000 mužů a 71 000 žen starších 16 let, zbytek tvořily děti mladší 16 let, což představovalo 30% alžírské populace ve Francii (Sayad 1977, s. 77).

Mezi Alžířany ve Francii se vytvořily pevné vazby solidarity, bez kterých by nebylo možné emigraci udržet. Alžírská komunita ve Francii měla již „své“ čtvrti, hotely, ubytovny, obchody a kavárny. Zároveň už bylo možné ve Francii najít partnera pro své děti z „vlastní“ komunity. Existovala přitom tendence endogamie v rámci skupiny alžírského nebo alespoň maghrebského původu, docházelo ale i ke sňatkům s Francouzi. Endogamie byla přitom silnější u žen než u mužů. Důležitou úlohu hrály předpisy islámu, podle kterých může muslim uzavřít sňatek s křesťankou či židovkou, muslimka pouze s muslimem. Důležitá byla ale i pravidla cti a logika tradiční patrilinearity magrebské společnosti - ženy se sňatkem stávají součástí manželovy rodiny. Pro velkou část rodičů nebylo problémem, pokud si jejich syn přivedl za nevěstu Francouzku, problematičtější to bylo v případě vztahu dcery s Francouzem. V roce 1973 se 52,7% Alžířanů žijících ve Francii oženilo s Francouzku, Francouze si však vzalo jen 15% Alžířanek žijících ve Francii (Sayad 1977, s. 79).

Většina alžírských do Francie přestěhovaných rodin tam už zůstala, přesto si mnohdy dlouho udržovaly mýtus návratu (cf Anwar 1979) do Alžírska, který se nikdy neuskutečnil. Emigranti pocítovali často potřebu demonstrovat svůj vztah Alžířsku a dokazovat záměr se tam navrátit. Častokrát to byla právě stavba moderního domu

v Alžírsku, která v demonstraci úmyslu návratu hrála důležitou funkci. Moderních, velkých a dobře vybavených, avšak prázdných domů je tak Alžírsko plné.

Mýtus návratu také ovlivnil výchovu dětí imigrantů. Ty byly vychovávány tak, aby je Francie „nezkazila“. Zároveň však vyrůstaly ve francouzské společnosti - prošly francouzským státním školstvím, ve kterém hraje výchova k národní hrdosti a sekulárním hodnotám Republiky důležitou úlohu. Mnohdy tak zažívaly problémy identity. Rodina od nich očekávala, že nezapomenou na své kořeny, francouzská společnost vyžadovala, aby se stali Francouzi, i když je zároveň jako Francouze plně nepřijímala. Těmto protichůdným nárokům mohly děti imigrantů jen těžko dostat. Uvnitř rodiny někdy vznikaly konflikty mezi generacemi. Děti magrebských imigrantů přitom byly a stále jsou sociálně stigmatizovány. Vyrůstaly většinou na sídlištích, kde je vysoká nezaměstnanost a kriminalita a nízká úroveň státních škol, což limituje možnost jejich pracovního uplatnění.

Situace byla komplikovaná i pro rodiče. Ti často trpěli tím, že se jim nepodařilo své děti vychovat podle „tradičních alžírských“ hodnot. V očích svých dětí byli přitom často vnímáni jako „zaostalí“. Navíc jejich děti byly svědky jejich sociálního ponížení. Rodiče byli většinou společností vysmíváni kvůli vykonávání stigmatizované práce, alžírskému přízvuku i neobratnému vyjadřování ve francouzštině.

V Alžírsku se v pohledu na děti emigrantů mísila podezřívavost, lítost i závist (Sayad 2006, s. 66). Dcery emigrantů často vzbuzovaly podezření, že je výchova ve Francii zkazila. O ctnosti a cudnosti dcery emigranta se tak pochybovalo mnohem více než o ctnosti a cudnosti jakékoli (jiné) Alžíranky. Z tohoto důvodu se rodiče snažili usilovně dokázat, že vychovávali dceru správně a že je dívka ctnostná.

Děti emigrantů se v Alžírsku často necítily doma a vnímaly nevráživost okolí. Odsuzován byl přitom nejen postoj Alžířanů k emigrantům, ale také chování mužů vůči ženám. V Alžírsku je jasně cítit, že venkovní prostor náleží mužům. Obtěžující pozornost mužů, na které nebyly dcery emigrantů z Evropy zvyklé, vzbuzovaly nepříjemné pocity. Mnohé děti emigrantů považovaly Alžírsko za zaostalé. Alžířané naopak cítili ze strany emigrantů nadřazenost a odstup.

5 SOUČASNOST

Celé Alžírsko a Kabýlie především byla fenoménem emigrace zásadně ovlivněna. V souvislosti s tím lze hovořit o kultuře emigrace, jak o ni píše Cohen (2004). Emigrace měla a má vliv na ekonomické chování, politické smýšlení i rodinné vazby. V Alžírsku vyrostlo několik generací dětí, které své otce vídaly jen o prázdninách a ženy, které žily většinu svého života bez manžela, což vzájemné vztahy významně ovlivnilo. Přestože nepřítomnost otce a manžela byla těmi, kteří v Alžírsku

zůstali, vnímána jako utrpení, i velká část současné generace mladých mužů touží z Alžírska odjet. Do dnešních dob v Alžírsku koluje mýtus o snadném životě v Evropě. Svůj původ má v tradici emigrace a diskurzu emigrantů opomíjející negativní stránky emigrace, v dnešní době je navíc přiživován sociálními sítěmi v čele s facebookem. Mladí Alžířani jsou silně frustrovaní ze současné politické situace v Alžírsku. Kvůli nepodařené politické transformaci na začátku 90. let, která skončila desetiletím brutálního terorismu, jehož oběti jsou odhadovány na 200 000 (Courier International 2016), jsou skeptičtí vůči možnosti jakékoliv pozitivní změny. Většina z nich je frustrovaná kvůli těžkostem spojeným s hledáním práce a bydlení, což jim ztěžuje možnost osamostatnit se od rodičů a oženit se. Velká část mladých Alžířanů je také sexuálně frustrovaná kvůli kultu panenství nevěst a poměrně vysokému věku ženichů. Obrázek sexuálně nevázané Evropy šířící se po internetu je pro sexuálně frustrované mladíky lákavý.

V současné době existuje tendence emigrace mladíků kolem dvaceti let, avšak ani emigrace starších svobodných mužů není výjimkou. To je dáno také tím, že velké části Alžířanů dnes trvá dlouhou dobu, než se jim vysněná emigrace podaří uskutečnit. Sňatek tak mnozí odkládají a upínají se spíše k představě, že víza nakonec získají a Alžírsko opustí. Existuje však určitá věková hranice, od které je chápáno jako nepatřičné začínat život v emigraci, což se pohybuje kolem čtyřicátého roku věku muže. Důležitý faktor je ale také rodinný stav a děti. Většina ženatých mužů s dětmi, byť jim mohlo být jen třicet, si nedokázalo představit odjet do ciziny s rodinou. Svůj sen o emigraci si tak dnes velká část alžírských mužů udržuje do doby, než se ožení.

Ideálem je dnes tedy emigrovat svobodný a oženit s Evropankou. To v sobě skrývá dvojitou výhodu - oženit se s Evropankou je prestižní záležitostí - Evropanka je kvůli svému světlému vzhledu chápána jako krásná, zároveň je mnohými Alžířany, především Kabyly, vnímána prestižně jako ta „civilizovaná“. Oženit se s Evropankou je však také nejsnadnější možností, jak získat v Evropě legální pobyt a časem také občanství dané země. Laffort poukazuje na to, že sňatek je také často voleným způsobem, jak svou emigraci uskutečnit. Někdy jsou za tímto účelem vyhledávány Evropanky - turistiky nebo ženy na sociálních sítích. Nejčastěji jsou k tomuto účelu voleni partneři magrebského původu, kteří mají francouzské občanství. Jde přitom jak o sňatky uzavřené z lásky, tak o sňatky uzavřené z rozumu s nadějí, že vztah bude fungovat, tak o fingované sňatky, jejichž cena se pohybuje mezi 5 000 a 7 000 Euro (Laffort 2013, s. 130).

Přání opustit Alžírsko je u většiny mladíků tak silný, že ve chvíli, kdy opakovaně neuspějí v žádosti o vízum do některé z evropských zemí, přicházejí na řadu i extrémnější způsoby realizace emigrace; tím je nelegální emigrace nazývaná *harraga*. To je termín pro migraci z Magrebu, kdy se jedinci bez dokumentů snaží na

nejrůznějších typech lodí a improvizovaných plavidel překročit Středozemní moře a dostat se do jižní Evropy.⁹

Emigrace žen je v Alžírsku mnohem méně rozšířená, ale existuje. Původně bylo nemyslitelné, aby žena odjízďela do ciziny. Zvláště během osvobozené války se ale odjezdy žen za jejich manželi staly častou praxí. Od 80. let se také rozšířil trend, kdy alžírské mladé dívky odjížděly studovat na vysokou školu do Francie. Po studiu se pak vracely zpátky do Alžírsku, někdy ve Francii zůstaly a našly si tam magrebského manžela. Mladé alžírské dívky odjíždějí do Francie studovat do dnešních dnů. Závisí přitom na rodině, zda dívce odjezd povolí a v odjezdu ji podporují. Poslat mladou svobodnou dívku do jiné země bez dozoru není samozřejmostí. Vzdělanější městské rodiny přitom jsou v tomto ohledu otevřenější než dělnické venkovské rodiny. Většina dívek přitom míří studovat do Francie, což je dáno jednak jazykovou otázkou, navíc Francie není vnímána jako *terra incognita*.

Emigrace do Francie je dodnes v Alžírsku chápána jako standardní, běžná a „normální“. Couëdel píše, že tradice emigrace z Alžírsku vytvořila na základě zkušenosti jak na makro-sociologické úrovni, tak na mikro-sociologické úrovni materiální a paměťové pojetí emigrace, které je pevně svázáno s Francií. Ta je v alžírském kolektivním vědomí totálně integrovaná, navíc je chápána jako něco, na co mají Alžířani nárok (Couëdel 2012, s. 192). V současné době přitom existují čtyři způsoby, jak z Alžírsku legálně do Francie odjet (Couëdel 2012, s. 189):

1. naturalizace; Alžířan může žádat o francouzské státní občanství, pokud má jednoho rodiče s francouzskou státní příslušností; v dnešní době se to týká velmi málo lidí
2. svatba s Francouzem/Francouzskou, kteří jsou velmi často potomci alžírských imigrantů
3. sloučení rodiny (*regroupement familial*)
4. studium ve Francii

U mladé generace je však zároveň emigrace do Francie právě díky své tradici, „normálnosti“ a početnosti, chápána někdy jako nepřilíš žádoucí a přežitá. V rozhovorech se přitom často objevovala věta: „*Francie je Alžírsko*.“ Ve Francii existuje nelichotivý stereotyp Alžířana a s tím spojené stigma a do určité míry i společenská kontrola mezi Alžířany. Collyer ukazuje, že teorie sociálních sítí v případě alžírské emigrace do určité míry selhává. Dokazuje, že mnoho Alžířanů, kteří mají rodinné vazby ve Francii, se rozhodlo emigrovat do Velké Británie právě proto, aby se osvobodili od příliš těsných vazeb k alžírské komunitě (Collyer 2005). Jako žádaná je

⁹ Přestože tento způsob nelegální emigrace existuje i v jiných částech světa, snaha o přeplutí Středozemního moře je nejčastější a zároveň nejvražednější. Dle statistik Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (*United Nations High Commissioner for Refugees*, UNHCR) se v roce 2014 pokusilo o toto přeplutí 207000 osob, z toho 3419 zemřelo (The UN Refugee Agency 2016)

v očích Alžíránů i migrace do frankofonní Kanady, Německa a skandinávských zemí. Alžírani dnes však emigrují do všech zemí Evropské unie včetně těch postkomunistických, důležitá přitom v žádosti o vízum není ani tolik destinace jako možnost zvýšit své šance z Alžírska vůbec odjet. Alžírani jsou totiž již delší dobu nejvíce odmítanými žadateli o vízum v schengenském prostoru, jak dokládá následující tabulka:

Tab. 1: Žádosti o vízum do zemí schengenského prostoru podle země původu za rok 2014

	Země	Počet žádostí o vízum	Procento odmítnutých
1.	Ruská federace	5 768 182	0,9%
2.	Čína	1 800 369	3,1%
3.	Ukrajina	1 387 086	2,0%
4.	Bělorusko	881 404	0,3%
5.	Turecko	813 339	4,7%
6.	Alžírsko	588 390	34,6%
7.	Indie	568 216	6,9%
8.	Maroko	434 652	14,5%
9.	Saudská Arábie	308 879	2,6%
10.	Spojené arabské emiráty	253 765	8,3%
11.	Velká Británie	236 181	4,0%
12.	Thajsko	219 015	3,9%
13.	Jihoafrická republika	172 200	1,4%
14.	Kuvajt	164 753	3,0%
15.	Írán	160 145	19,5%
16.	Egypt	156 995	13,4%
17.	Tunisko	152 038	13,5%
18.	Kazachstán	148 879	2,2%
19.	Indonésie	143 410	1,1%
20.	Kolumbie	133 200	4,5%

Zdroj: Zpracováno na základě údajů získaných z European Commission (2016)

6 ZÁVĚR

Vzhledem k alžírské historické zkušenosti se v Alžírsku stala emigrace běžným řešením nejrůznějších problémů. Touhu současných mladíků emigrovat přitom formuje a posiluje několik faktorů: více než stoletá tradice emigrace z Alžírska, mýtus o blahobytném životě v Evropě a v dnešní době i sociální média v čele s facebookem. Alžírani ale nejsou v současné Evropě vítanými migranty. Úlohu v tom hraje jak negativní stereotyp z koloniálních dob, tak novější stereotyp sociálně vyloučených přistěhovaleckých předměstí, která se stala symbolem neúspěchu francouzského asimilačního modelu a „problémů s imigranty z muslimských zemí“. Většina

populistických stran evropských zemí zařadila nevraživou islamofobii do svého diskurzu. Vzhledem k všeobecnému strachu ze současného světového islamistického terorismu oslovuje tato populistická politika čím dál více lidí. To zároveň vytváří a posiluje hranice mezi Evropany a muslimy (jakoby nebylo možné být Evropanem a muslimem zároveň) a stigmatizuje a vylučuje ze společnosti muslimy ať už čerstvě přistěhovalé nebo žijící v Evropě desítky let. Podobná stigmatizace a vytváření hranic tak zcela naplňuje sen islamistů o nesmiřitelném konfliktu civilizací a stigmatizované a vylučované muslimy zároveň žene do jejich náručí.

Fundamentalistický islám se stal odpovědí na nepřijetí evropskou společností, stigmatizaci a na krizi identity u mnohých potomků přistěhovalců druhé a třetí generace ještě před ustanovením tzv. Islámského státu a to nejen u Alžírčanů ve Francii. Také příslušníci druhé generace Turků v Německu se někdy hlásili k fundamentalistickému islámu v reakci na nepřijetí a diskriminaci německou společností (Schiffauer 2004). Významný počet mladých žen třetí generace tureckých imigrantů v Německu se rozhodlo nosit hidžáb proti vůli svých rodičů (Salvatore, Amir-Moazami 2002). Islám se v dnešní době stal symbolem opozice vůči západní, kapitalistické, konzumní a „nemorální“ společnosti. Právě stigmatizované jedince stíhané sociální nepřízní a trvale zakoušející pocit nedostatku respektu a pokoření snadno oslovují imámové placení Saudskou Arábií a islamistickými extremistickými hnutími. Ti poskytují marginalizovaným mladíkům přijetí v komunitě, pocit respektu, důstojnosti, důležitosti i zjednodušující nalezení viníků za jedincovy neúspěchy a pomoc v (znovu)nastolení smyslu života. Mladíci mnohdy s kriminální minulostí se tak stávají apoštoly brojící proti „zkaženému, promiskuitnímu a nevěřícímu“ západu. Takový je i příklad útočníků na pařížský satirický magazín Charlie Hebdo v lednu 2015, bratrů Kouachiových narozených ve Francii alžírské matce. Jednou z dvanácti obětí útoku byl přítom také šedesátiletý Kabyl Mustapha Ourrad, který z Alžírsko do Francie emigroval ve věku dvaceti let a pro Charlie Hebdo pracoval jako korektor.

Také v samotném Alžírsku oslovuje islamismus určitou část mladé frustrované populace. Ti kritizují stávající alžírský režim jako zkorumpovaný režim nevěřících. Ztotožňují se s ostatními muslimy napříč státy; muslimy přítom vnímají jako trpící na národní i mezinárodní úrovni. Příčinu tohoto globálního utrpení spatřují v západní „imperialistické“ politice a s tím souvisejícím zájmem o blízkovýchodní ropu. Obviňují Západ v čele se Spojenými státy a Izraelem za tristní situaci na Blízkém východě a z podpory prozápadních autoritářských režimů muslimských zemí.

Za alžírské osvobozené války byl islám sjednocující symbol v boji za národní zájmy proti francouzským kolonizátorům. V dnešní době je některými Alžírčany alžírský stát kritizovaný jako „málo islámský“, jinými jako „příliš islámský“. Tendenci kritizovat alžírský režim jako „příliš islámský“ mají především levicově zaměřeni jedinci a Kabylové. Politika nezávislého Alžírsko totiž do velké míry vyloučila Kabyly z projektu národní jednoty, ti se v reakci na to začali hlásit o svá

práva. V roce 2001 bylo přitom založeno Hnutí za autonomii Kabýlie (*Mouvement pour l'Autonomie de la Kabylie*, MAK), které původně požadovalo autonomii Kabýlie v rámci Alžírsko, v roce 2013 se přejmenovalo na Hnutí za sebeurčení Kabýlie (*Mouvement pour l'Autodétermination de la Kabylie*, MAK) a začalo požadovat samostatnost Kabýlie. MAK je přitom činný především v emigraci, zvláště ve Francii, Kanadě a Německu. Vyznává hodnoty demokracie po vzoru západních zemí s důrazem na sekularismus, svobodu slova a principy základních lidských práv a jako své největší nepřátele chápe islamisty.

Někteří Alžířani dnes z Alžírsko emigrují do Evropy, aby unikli před islamisty. Jiní Alžířani ve jménu „Alláha a všech trpících muslimů“ odcházejí do Sýrie bojovat za Islámský stát. Většina emigrujících alžířských mladíků ale nesleduje politické cíle, je „jen“ přesvědčena, že ve „svobodné, demokratické a prosperující“ Evropě se jim podaří žít svůj „normální“ život šťastněji a úspěšněji než v režimu nedemokratického Alžírsko, v jehož pozitivní proměnu již přestali věřit. To, jaký vztah budou mít k zemi imigrace, pak vedle analyzovaných v Alžírsku vytvořených dispozic bude do velké míry záviset také na tom, jak v ní budou přijímáni.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ANWAR, M. (1979): *The Myth of Return: Pakistanis in Britain*. London: Heinemann.
2. ATH-MESSAOUD, M. – GILLETTE, A. (1976): *L'immigration algérienne en France*. Paris: Éditions Entente.
3. BLANCHARD, P. – LEMAIRE, S. (2002): *Culture coloniale, la France conquise par son Empire (1873-1931)*. Paris: Éditions Autrement.
4. BOURDIEU, P. (2000 [1972]): *Esquisse d'une théorie de la pratique précédée de trois études d'ethnologie kabyle*. Paris: Édition du Seuil.
5. BOURDIEU, P. – SAYAD, A. (2007 [1964]): *Le déracinement. La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie*. Paris: Les Éditions de Minuit.
6. COHEN, J. H. (2004): *The Culture of Migration in Southern Mexico*. Austin: University of Texas Press.
7. COLLOT, C. (1987): *Les institutions de l'Algérie durant la période coloniale (1830-1962)*. Édition du CNRS.
8. COLLYER, M. (2005): „When do social networks fail to explain migration? Accounting for the movement of Algerian asylum-seekers to the UK.“ In *Journal of Ethnic and Migration Studies*, roč. 31, č. 4, str. 699-718.
9. COLONNA, F. (1975): *Instituteurs algériens, 1883-1939*. Paris: Presses de la fondation nationale des sciences politiques.

10. COUËDEL, R. (2012): „Les étudiants algériens en France: Étudiants étrangers ou immigrés?“ In CHACHOUA, K. (ed.): *L'émigration algérienne en France: Un cas exemplaire, En hommage à Abdelmalek Sayad (1933-1998)*. Alger: CNRPAH, str.187-206.
11. COURRIER INTERNATIONAL. (2015): Chronologie Algérie: 1954 - 2012. [Online.] In *Courrier International*, 2012. [Citováno 20. 8. 2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.courrierinternational.com/article/2012/03/15/algerie-1954-2012>>.
12. DAHMANI, F. (2012): „De la noria à l'émigration des femmes algériennes vers la France. Le cas de femmes d'origine rurale.“ In CHACHOUA, K. (ed.): *L'émigration algérienne en France: Un cas exemplaire, En hommage à Abdelmalek Sayad (1933-1998)*. Alger: CNRPAH.
13. DIRECHÈCHE-SLIMANI, K. (1997): *Histoire de l'émigration kabyle en France au XXe siècle*. Paris: L'Harmattan.
14. EMBER, M. – EMBER, C.R. – SKOGGARD, I. (eds.) (2004): *Encyclopedia of Diasporas, Volume II: Diaspora Communities*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
15. EUROPEAN COMMISSION. (2016) Migration and home affairs. [Online.] In *European Commission*, 2016. [Citováno 20. 7. 2016.] Dostupné na internetu: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-policy/index_en.htm
16. FERRÉOL, G. – BERRETIMA, A.-H. (eds.) (2013): *Polarisation et enjeux des mouvements migratoires entre les deux rives de la Méditerranée*. Bruxelles: Éditions EME.
17. GENTY, J.-R. (2009): *Les étrangers dans la région du Nord. Repères pour une histoire régionale de l'immigration dans le Nord Pas-de-Calais (1850-1970)*. Paris: L'Harmattan.
18. GESSAIN, R. – SANSON, R. (1947): *Documents sur l'immigration. Collection Travaux et documents de l'I.N.E.D.* Paris: Presses Universitaires de France.
19. CHACHOUA, K. (ed.) (2012): *L'émigration algérienne en France: Un cas exemplaire, En hommage à Abdelmalek Sayad (1933-1998)*. Alger: CNRPAH.
20. CHAKER, S. (1998): *Berbères aujourd'hui*. Paris: L'Harmattan.
21. KHELLIL, M. (1979): *L'exil kabyle*. Paris: L'Harmattan.
22. LACOSTE-DUJARDIN, C. (1976): *Un village algérien: Structures et évolution récente*. Alger: Société nationale d'édition et de diffusion.
23. LAFFORT, B. (2013): Diversification des destinations et nouvelles stratégies de départ en Méditerranée occidentale. In FERRÉOL, G. – BERRETIMA, A.-H. (eds.) *Polarisation et enjeux des mouvements migratoires entre les deux rives de la Méditerranée*. Bruxelles: Éditions EME.

24. MACMASTER, N. (1997): *Colonial Migrants and Racism. Algerians in France, 1900-62*. London: MacMillan Press.
25. NOGARO, B. – WEIL, L. (1926): *La main-d'oeuvre étrangère et coloniale pendant la guerre*. Paris: Presses Universitaires de France.
26. ROUISSI, M. (1983): *Population et société au Maghreb*. Tunis: Cérès Productions.
27. SALVATORE, A. – AMIR-MOAZAMI, S. (2002): „Transformation religiöser Traditionen in kolonialen, postkolonialen und europäischen Öffentlichkeiten.“ In *Berliner Zeitschrift für Sociologie* 3: 309-330.
28. SAYAD, A. (1977): „Les trois âges de l’émigration algérienne.“ In *Actes de la recherche en sciences sociales*, n° 15, janvier, 1977, str. 59 – 80.
29. SAYAD, A. (2006): *L’immigration ou les paradoxes de l’altérité. 2. Les enfants illégitimes*. Paris: Raisons d’agir.
30. SCHIFFAUER, W. (2004): „Turks in Germany.“ In EMBER, M., EMBER, C. R., SKOGGARD, I. (eds.). *Encyclopedia of Diasporas, Volume II: Diaspora Communities*, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, str. 1130 – 1140.
31. THE UN REFUGEE AGENCY. (2016) *Deadly Seas in 2014*. [Online.] In *The UN Refugee Agency*, 2016. [Citováno 20. 6. 2016] Dostupné na internetu: <http://unhcr.org/deadlyseas/>



VPLYV POLITICKÉHO LEADERSHIPU NA VZOSTUPY A PÁDY REPUBLICÁNSKEJ STRANY

THE INFLUENCE OF POLITICAL LEADERSHIP TO UPS AND DOWNS IN THE REPUBLICAN PARTY

*Veronika Džatková*¹

Alternovanie volebných víťazstiev Demokratickej a Republikánskej strany a následné ideologické rozdelenie politického spektra sa významne odráža nielen v zložení Kongresu, ale rovnako aj administratívy Bieleho domu. Cieľom predloženého príspevku je skúmať vzájomné prepojenie medzi rozsahom zastúpenia etablovaných konzervatívnych pilierov vo vybraných administratívach prezidentov a vzostupmi a pádmi Republikánskej strany. Výsledkom analýzy je zistenie, že pôsobenie politického lídra - prezidenta na ideologickú kompaktnosť a preferencie politickej strany je možné považovať za kľúčové pre volebný úspech republikánskeho prezidenta a zároveň aj renesanciu pravého politického spektra v USA.

Kľúčové slová: Republikánska strana, politický leadership, americká pravica, R. Reagan, G. W. Bush, prezidentské voľby

The alternation of democratic and republican election victories and afterwards the ideological division of political spectrum is reflected in the Congress structures and the White House composition as well. The aim of the article is to analyse the mutual connection between conservative pillars in particular administrations and the ups and downs of Republican Party. The benefit of paper is based on the finding that the impact of political leader - president on ideological compactness and preferences of political party could be crucial for the presidential election victory and the renaissance of right wing in the United States of America.

Key words: Republican Party, Political Leadership, American Right, R. Reagan, G. W. Bush, Presidential Election

JEL: F50, F52

¹ Mgr. Veronika Džatková, PhD. Katedra verejnej politiky a verejnej správy, Fakulta Verejnej správy, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Popradská 66, 04132 Košice, e-mail: veronika.dzatkova@upjs.sk

Autorka pôsobí ako odborná asistentka na Katedre verejnej politiky a teórie verejnej správy, FVS, UPJŠ v Košiciach. Doktorandské štúdium absolvovala v odbore Teória politiky na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB v Banskej Bystrici. V rámci vedeckovýskumnej činnosti sa venuje ideológii konzervativizmu, komparácii politickej participácie a občianskemu aktivizmu v podmienkach Spojených štátov amerických a Európy.

1 Úvod

Pri pohľade na priebeh vývoja politického systému v Spojených štátoch amerických je možné hovoriť o jeho unikátnom charaktere. Popri zdôvodneniach odvolávajúcich sa na špecifický vývoj vzniku krajiny, formovanie demokratického zriadenia či ukotvenie deľby moci sa predložený príspevok v dominantnej miere zameriava na jedinečnosť etablovania politických ideológií, ktorých existencia disponuje vplyvom nielen v rámci zloženia Kongresu, ale aj v spôsobe vedenia administratívy Bieleho domu.

Z hľadiska širokospektrálnosti uvedenej problematiky sa nasledovný obsah textu venuje politickému leadershipu v rámci Republikánskej strany², ktorá v porovnaní s Demokratickou stranou, inklinuje vo výraznejšej miere ku konzervatívnej ideológii.

Vzhľadom k uvedenej spojitosti je článok rozdelený do troch na seba naväzujúcich sekcií. Obsah prvej sa zameriava na priebeh vývoja Republikánskej strany, so zreteľom na dominantné fragmenty, ktoré sa podpísali pod jej súčasnú podobu. Využitím deskriptívnej a historickej metódy dochádza k definovaniu základných črt a špecifik politickej strany, na ktoré sa následne odvoláva druhá časť práce, zameraná na komparáciu vzájomnej spätosti medzi uplatňovaním konzervatívnych pilierov v Republikánskej strane a vzostupmi a pádmi prezidentských administratív.

Cieľom príspevku je pomocou aplikovania induktívneho a deduktívneho postupu analyzovať mieru odzrkadlenia princípov konzervatívnej ideológie počas funkčných období vybraných republikánskych prezidentov - R. Reagana a G. W. Busha a ich vplyv na preferencie GOP. Rovnako veľký priestor je venovaný skúmaniu politického leadershipu, pričom priebeh administratív vybraných lídrov podstúpi komparatívnej metóde, v rámci ktorej predstavuje hlavnú výskumnú otázku: Do akej miery je politický leadership zodpovedný za vzostupy a pády politickej strany? V danom kontexte sa hypotéza opiera o tvrdenie, že Republikánska strana disponuje potenciálom vlastnej renesancie po stmelení vnútornej roztrieštenosti charizmatickým lídrom, ktorý by adekvátnym spôsobom prepojil konzervatívne hodnoty so spôsobom vedenia administratívy. K záverečnej časti práce sa pripája diskusia, ktorá sa snaží

² Napriek skutočnosti, že Republikánska strana nie je striktno definovaná ako konzervatívna, vo svojom programe sa zasadzuje za princípy, ktoré sú signifikantné pre konzervatívnu ideológiu. Jedná sa predovšetkým o redukciu daní, ekonomickú slobodu a decentralizáciu moci. V náboženských otázkach sa zaoberá problémami súvisiacimi s povolením modlitieb na školách, zákazom uzatvárať manželstvá osobám rovnakého pohlavia či bojom proti zákonu povoľujúcemu umelé prerušenie tehotenstva. V posledných rokoch sa v rámci Republikánskej strany dostáva čoraz viac do popredia otázka národnej bezpečnosti a vedenia zahraničnej politiky (Wagner 2007).

hľadať východiská a možnosti riešenia aktuálneho stavu a za úlohu si kladie zodpovedanie čiastkových otázok: Aké sú dôvody dlhodobej krízy americkej pravice? Existujú možné alternatívy riešenia momentálnej situácie? Predstavuje Donald Trump republikánskeho prezidenta, ktorý by dokázal vyriešiť problémy amerických konzervatívov?

Aktuálnosť riešenej problematiky spočíva v tohtoročnom konaní prezidentských volieb, čo predstavovalo hlavný motív pre napísanie príspevku. Avšak problémy americkej pravice nie sú novým fenoménom objavujúcim sa pred voľbou prezidenta, práve naopak. Nejednotnosť pravicového spektra je sprievodným javom posledných dekád. V podmienkach zahraničnej proveniencie sa problematike sínusoidy vzostupov a pádov amerických republikánov venuje D.T. Critchlow (2007), K. L. Deutsch a E. Fishman (2010), M. D. Tanner (2007). V rámci Českej i Slovenskej republiky je uvedená téma výrazne poddimenzovaná, výnimku predstavujú práce R. Jocha (2003,2012), ktorý dôvod úpadku konzervativizmu odôvodňuje revolučnou transformáciou noriem a D. Škutová (2013), ktorá pripisuje pokles konzervatívnych myšlienok v spoločnosti tzv. aktuálne celospoločenskému krízovému stavu vo svete.

2 PRIEBEH VÝVOJA REPUBLIKÁNSKEJ STRANY V RÁMCI STRANÍCKEHO SYSTÉMU SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH

Odvolávajú sa na dôležitosť politických ideológií, je potrebné upriamiť pozornosť na minimálne dva exemplárne príklady, ktoré ovplyvňujú každého občana. Po prvé, v priebehu konania volieb kedy volič rozhoduje aj na základe politických ideológií t.j. ku ktorej ideológii sa viaže ním preferovaná politická strana, v kontexte príspevku hovoríme o voľbách do Kongresu v Spojených štátoch amerických. Po druhé, ideologické zaradenie disponuje opodstatnením aj pri výbere jednotlivca - politika, čiže aj v prípade voľby prezidenta. Vzhľadom k skutočnosti, že objekt záujmu predstavuje konzervatívna ideológia, bude pozornosť venovaná pozícii amerických republikánov v systéme politických strán.

Pri zameraní sa na historicko-teoretické východiská stranického systému v Spojených štátoch amerických, je nutné poznamenať, že už „*Otcovia zakladatelia nevideli vo svojej vízii dôležité miesto pre politické strany. Verili, že medzi civilizovanými ľuďmi možno dospieť k riešeniu problémov na základe diskusie. Súťaž medzi stranami, ktorá sa vzápätí objavila v deväťdesiatych rokoch osemnásteho storočia, vnímali ako niečo nechcené*“ (Kohutiar 1998, s.57). Konkrétnym a zároveň jedným z najznámejších príkladov negatívneho stanoviska voči stranickému systému je postoj J. Madisona, ktorý v Liste Federalistov č.10 vyjadruje kritiku voči skupine osôb zjednotenú spoločným záujmom, ktorý je v rozpore s právami iných občanov, či celej spoločnosti (Hamilton, Madison, Jay 1787, s.117). Rovnako aj G. Washington

upozorňoval na negatíva plynúce z možného rozdelenia spoločnosti - the violence of faction (Kulašik, 2007). Odmietavý postoj prvého amerického prezidenta voči objavujúcim sa politickým stranám bol podmienený skutočnosťou, že novovzniknutá federácia ešte nebola dostatočne etablovaná v rámci americkej spoločnosti. Napriek prvotným prekážkam, vplyv neskorších udalostí jednoznačne potvrdil pozitíva systému súťaživých strán v rámci politického systému, ktorý je v Spojených štátoch amerických ideologicky rozdelený medzi dve najdominantnejšie a zároveň jedny z najstarších politických strán vôbec, konkrétne Republikánsku a Demokratickú stranu.

Etablovanie Republikánskej strany v systéme bipartizmu vyplýva z dvoch markantných udalostí historického vývoja stranického systému v podmienkach Spojených štátov amerických. Prvú, predstavovala občianska vojna a s ňou spojené vyostrenie názorov v americkej spoločnosti. *„Zo stúpcov Únie sa na celé generácie stali republikáni a tí ktorí stáli na strane Konfederácie alebo boli proti vojne, sa stali demokratmi“* (Wilson 1990, s.84). Druhým medzníkom bola kandidatúra demokrata W. J. Bryana, ktorý disponoval dostatočnou voličskou základňou na juhu a juhozápade krajiny, oproti nízkej podpore v severovýchodnej časti Spojených štátov amerických. Kandidatúre W. J. Bryana je pripisovaný jeden z prvotných zdrojov nepokojov medzi severom a juhom, ktorý bol sprevádzaný prezidentovými vyjadreniami týkajúcimi sa rasového zloženia krajiny. Rozdelenie ovplyvňujúce organizáciu politických strán malo za následok vytvorenie systému, v ktorom nadobudla jedna politická strana dominantné postavenie v rámci istého štátu. Charakteristickými základňami Republikánskej strany sa stali štáty Massachusetts, New York, Pensylvánia, Wisconsin a naopak Demokratickej strany štáty Georgia, Mississippi či Južná Karolína.

V protiklade k tejto skutočnosti, spočívajúcej vo svojej bohatej histórii, nedisponujú politické strany v americkej spoločnosti dostatočne silným postavením. Dôvody vyplývajú na jednej strane z právnych predpisov, ktoré odobrali veľkú časť ich právomocí a na druhej strane zo straty voličskej identifikácie s politickou stranou. Je potrebné poznamenať, že v minulosti predstavovala politická príslušnosť k Demokratickej či Republikánskej strane záväzok, ktorý na seba nepreberali občania s ľahkomyselnosťou, ale s maximálnou vážnosťou a odovzdanosťou. Nasledovné, čoraz markantnejšie oslabenie straníckej identifikácie sa prejavovalo aj *„...stále intenzívnejšie sa objavujúcim nekonzistentným hlasovaním, čo znamená, že volič hlasuje v prezidentských voľbách za kandidáta jednej strany, zatiaľ čo vo voľbách do Kongresu hlasuje za kandidáta druhej strany“* (Wilson 1990, s.81). Za odôvodnenie vzniknutej situácie je možné považovať vtedajšie vytvorenie decentralizovaného systému vládnutia a zároveň v rovnakom čase sa odohrávajúcu decentralizáciu

politických strán,³ ktorá mala za následok nerovnomerné rozloženie vplyvu politických strán v jednotlivých častiach krajiny.

Pod modernú podobu Republikánskej strany sa signifikantným spôsobom podpísal *sociálny a fiškálny konzervativizmus*.

Ústredná myšlienka sociálnych konzervatívcov spočíva v ponímaní človeka ako sebeckej ľudskej bytosti, ktorú je potrebné morálne usmerňovať. Tieto myšlienky vychádzajú z učenia Biblie, na základe ktorej je človek už od narodenia hriešny a z toho vyplýva potreba nechať sa učiť a viesť pri prekonávaní vlastnej sebeckosti. Pre sociálnych konzervatívcov predstavuje potreba vedenia a poučovania, čo predstavuje dobro a čo zlo, neoddeliteľnú súčasť dobre spravovanej spoločnosti. Pokiaľ, na jednej strane predstavuje rodina základný predpoklad budovania morálneho poriadku, na druhej strane v rámci spoločnosti preberá túto úlohu štát. Neoddeliteľnou súčasťou línie sociálnych konzervatívcov bolo zasadzovanie sa za morálne a etické hodnoty a boj proti ich výraznému úpadku v posledných rokoch, ktorý sa prejavoval zvýšenou kriminalitou a enormným zvyšovaním počtu rozvodov. Na zamedzenie tohto trendu sa prívrženci sociálneho konzervativizmu rozhodli uskutočniť niekoľko krokov. Prvý z nich predstavoval boj za život nenarodených detí a zároveň snaha o zrušenie jedného z najkontroverzejších rozhodnutí Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických v spore Roe vs. Wade, na základe ktorého bolo schválené umelé prerušenie tehotenstva. Ďalšou ambíciou konzervatívcov bola ochrana detí pred nevhodnými a nemorálnymi vplyvmi či už z domáceho prostredia alebo z televízie a tlače. Vzhľadom k tomu, že deti trávajú väčšinu času v škole, jeden z nasledujúcich cieľov spočíval v propagácii morálnych hodnôt v rámci školského systému. Jedným zo zámerov bola aj snaha o zavedenie modlitieb na školách, ktorá sa stretla s odporom odvolávajúcim sa na I. dodatok ústavy Spojených štátov amerických. Vo všeobecnosti bola pozornosť upriamená na ochranu hodnôt v rámci celej spoločnosti, keďže podľa ich názoru, musí človek v priebehu celého svojho života čeliť mnohým nemorálnym nástrahám (Storey 2007).

Druhou líniou ovplyvňujúcou Republikánsku stranu predstavuje fiškálny konzervativizmus, ktorý sa vyvíjal paralelne so sociálnym konzervativizmom od 70. rokov minulého storočia. Napriek skutočnosti, že sa pokúšal presadiť úplne odlišné

³ Prvok decentralizácie zároveň predstavuje jeden z charakteristických znakov odlišnosti a jedinečnosti amerických politických strán v porovnaní s európskymi. Druhý bod unikátnosti amerického straníckeho systému je založený na existencii prísnych regulačných zákonov, ktoré obmedzovali pozíciu politických strán vo forme federálnych zákonov alebo zákonov jednotlivých štátov. Za najmarkantnejšie spomedzi nich sú považované zákony týkajúce sa určovania spôsobu výberu vlastných kandidátov politickej strany. „*Vo väčšine štátov USA nevyberajú kandidátov na jednotlivé volené funkcie vedúci predstavitelia strán, ale (na základe zákona) sami volíči vo voľbách*“ (Wilson 1995, s. 82). Posledným faktorom inakosti amerických politických strán je skutočnosť, že získanie väčšinového postavenia v rámci Kongresu sa automaticky neprejavuje dispozíciou výberu kandidáta na post hlavy štátu.

myšlienky, spoluvytváral nový základ pravice. Hlavnými motívmi a cieľmi, o ktoré sa fiškálny konzervativizmus usiloval bolo obmedzenie štátnej moci a podpora slobodného trhu ako základu pre prosperitu a rozvoj štátu. Typickým znakom fiškálneho konzervativizmu je zároveň aj presadzovanie zníženia daní, ktoré bolo naplno uskutočnené v priebehu funkčného obdobia prezidenta R. Reagana. Takéto riešenie je odôvodňované tým, že zníženie daní stimuluje ekonomiku, čím poskytne zdroj čistého príjmu, ktorý bude viesť k zvýšeniu dopytu, súťaživosti a v neposlednom rade k inováciám, ktoré následne povedú k vyššej produkcii a z nej vyplývajúcejmu zvýšeniu počtu pracovných miest. Popri spomínaných najmarkantnejších cieľoch predstavuje ambíciu prívržencov fiškálneho konzervativizmu dosiahnutie zmeny v oblasti sociálnej reformy, schválenie dodatku k ústave o vyrovnanom štátnom rozpočte alebo napríklad aj zníženie regulácií v rámci environmentálnej politiky (Storey 2007).

Pri genéze vývoja nesmieme opomenúť ďalší výrazný faktor ovplyvňujúci jej podobu a smerovanie, a tým je *zahraničná politika*. Predpokladom úspešnosti politickej strany je disponovať zrozumiteľnou a precízne vypracovanou agendou týkajúcou sa cieľov v rámci domácej a zahraničnej politiky, pričom ich vzájomné pôsobenie vyplýva z nasledujúcich faktorov. Prvým stanoviskom je formulácia postoja voči zahraničnej politike, ktorá je na jednej strane výsledkom kolektívneho rozhodnutia členskej základne politickej strany, na strane druhej dokáže svojim obsahom získať čo najväčšiu voličskú podporu. Politická strana zároveň venuje dostatočnú pozornosť tzv. nerozhodnutým voličom a ich „prilákaniu“ vo voľbách s cieľom posilnenia preferencií vlastnej strany. Vzhľadom na skutočnosť veľkej náročnosti pri dosahovaní jednotného politického stanoviska, dochádza v rámci politickej strany k rôznym vzájomným dohodám. Podstata konsenzu spočíva vo vzájomných ústupkoch pri dosahovaní cieľa, kedy jedna časť politickej strany urobí ústupok v rámci zahraničnej politiky a následne iná časť politickej strany vyjde v ústrety v rámci domácej politiky. Ďalší faktor predstavujú samotné podmienky vzniku kreovania vízie zahraničnej politiky. Inovatívne myšlienky vznikajú predovšetkým v čase keď sa politická strana nachádza v opozícii a svojím postojom sa chce výrazne odlišovať od iných politických strán. „*Pohnútky k uskutočneniu zmien sú vždy intenzívnejšie v prípade existencie reálneho dôvodu a nie iba reálnej príležitosti*“ (Dueck 2010, s.299). Z uvedeného vyplýva, že každá nová agenda vlády alebo zvoleného prezidenta vznikla v čase nachádzania sa na opačnom politickom spektre, ktorý v dominantnej miere charakterizuje kritizovanie úradujúcej vlády alebo prezidenta. Tretí faktor je založený na skutočnosti, že smerovanie zahraničnej politiky je výsledkom rozhodnutia v prezidentských voľbách, pričom ide o paradox, keďže zahraničná politika v minulosti nepredstavovala dominantnú časť v rámci predvolebných kampaní. Posledný znak je založený na jedinečnom postavení prezidenta v rámci politického systému Spojených štátov amerických. Jeho status mu

dovoľuje výrazným spôsobom ovplyvňovať smerovanie zahraničnej politiky a zároveň vykonávať aj unilaterálne politické rozhodnutia (Dueck 2010).

Vývoj Republikánskej strany prešiel od roku 1930 v rámci zahraničnej politiky značnými ideovými premenami, ktoré sa následne prejavili v odklone od izolacionizmu k internacionalizmu. Inými slovami vo vedení zahraničnej politiky prebehla transformácia od anti-internacionalizmu k internacionalizmu. Za pozornosť stojí administratíva prezidenta R. Reagana, ktorú charakterizovalo rázne preferovanie politického idealizmu. Pri špecifikovaní funkčného obdobia G. W. Busha,⁴ ale aj v prípade jeho otca G. H. W. Busha,⁵ je možné hovoriť o období eskalácie vplyvu tzv. republikánskych jastrabov, ktorí sa vo svojej vízii zasadujú za posilnenie vojenskej sily Spojených štátov amerických ako nevyhnutnej súčasť k uskutočneniu obrany a ochrany vlastnej krajiny. V tomto kontexte zohrali výrazný vplyv udalosti po teroristických útokoch z 11. septembra 2001. Dôležitý znak všetkých zástancov Republikánskej strany, či už v čase prevahy izolacionizmu alebo internacionalizmu, spočíva v silnom nacionalizme vyplývajúcom z ponímania Spojených štátov amerických ako krajiny s unikátnou a bezkonkurenčnou pozíciou vo svete, ktorá slúži ako prostriedok na dosahovanie slobody všade tam, kde dochádza k jej zamedzovaniu či odopieraniu.

Zmeny a transformácie v oblasti zahraničnej politiky odohrávajúce sa v rámci Republikánskej strany vo svojej podstate reflektovali tzv. vnútorný boj medzi konzervatívnym a umierneným krídlom americkej pravice. Pokým v 40. rokoch minulého storočia stála za iniciovaním zahraničnej intervencie a posilňovania vojenských jednotiek umiernená pravica, v súčasnosti prevzali na seba túto úlohu zástancovia konzervatívnejšieho spektra, ktorých typickými znakmi bol spomínaný vysoký stupeň nacionalizmu, ochrana vlastnej suverenity, nedôvera a nevôľa voči medzinárodným organizáciám a neoblomnosť a neústupčivosť v rámci uzatvárania diplomatických dohôd a záväzkov.

3 VPLYV KONZERVATÍVNYCH PREZIDENTOV R. REAGANA A G.W.BUSHA NA POZÍCIU REPUBLIKÁNSKEJ STRANY V SPOJENÝCH ŠTÁTOCH AMERICKÝCH

S cieľom zistenia miery prepojenia medzi konzervatívnymi hodnotami, vybranými prezidentskými administratívami a v konečnom dôsledku preferenciami GOP, bolo nevyhnutné určiť objekty výskumu a následne ich podrobiť komparácii. Zameranie sa na pravicové politické spektrum vyústilo do prvotnej selekcie

⁴ Pozri: C. Campell - B. A. Rockman, *The Bush Presidency First Appraisals*.

⁵ G. H. W. Bush pôsobil v poradí ako 41. prezident Spojených štátov amerických v priebehu rokov 1989 - 1993. Do Bieleho domu nastúpil ako erudovaný odborník s dostatočnými skúsenosťami, ktoré vyplývali z jeho osemročného pôsobenia vo funkcii viceprezidenta Spojených štátov amerických. Ako kandidát Republikánskej strany inklinoval k myšlienkam konzervativizmu a k pokračovaniu tzv. Reaganovho odkazu.

prezidentov Spojených štátov amerických. Z doterajšieho celkového počtu 44 prezidentov sa hlásilo k Republikánskej strane 22 funkcionárov. Druhú selekciu predstavuje časové hľadisko a vytýčenie obdobia od roku 1981, s ktorým je datovaný začiatok éry konzervatívcov. Zároveň, od daného roku dochádza k postupnému oživovaniu Republikánskej strany⁶ v Spojených štátoch amerických, ktorý je spojený s nástupom prezidenta R. Reagana do Bieleho domu. V tejto súvislosti predstavuje R. Reagan prvý objekt výskumu. Vtedajšiemu prezidentovi sa podarilo pozdvihnúť status Republikánskej strany a následne z nej vytvoriť stranu so silne etablovanou pozíciou, akou nebola od roku 1920. Takmer po tridsiatich rokoch kreovania konzervatívnej štruktúry, ktorá sa vyznačovala nielen politickým, ale aj kultúrnym a intelektuálnym charakterom, došlo k vybudovaniu pevnej konzervatívnej siete. Vstup R. Reagana do Bieleho domu bol sprevádzaný veľkou dávkou optimizmu a viery v lepšiu budúcnosť. Prezidentov prínos konzervatívnych ideí do Republikánskej strany, spočíval v posilňovaní ekonomiky a aktívnej antikomunistickej zahraničnej politike, čo sa v konečnom dôsledku podpísalo aj pod jeho volebné víťazstvo. Už v roku 1984 R. Reagan počas kampane v Ohio vyhlásil, že občania Spojených štátov amerických budú svedkami veľkého oživenia v rámci Republikánskej strany, pričom tento verejný sľub sa počas výkonu prezidentskej funkcie snažil poctivo naplniť. Za jeho úspešným uskutočnením stála výrazná popularita prezidenta, ktorá dopomohla k realizácii navrhovanej politiky v jednotlivých oblastiach, no najmä v ekonomickej, ktorej cieľom bolo zlepšenie statusu bežného občana Spojených štátov amerických v porovnaní s jeho statusom počas vlády prezidenta z Demokratickej strany.

Snahy republikánov a na druhej strane neúspechy demokratov pomáhali vytvárať vhodné podmienky pre renesanciu Republikánskej strany, pričom sa jednalo o skutočný vzostup straníckych ideí. R. Reagan bol považovaný za primárnu silu a pomoc pre Republikánsku stranu, ktorá bola doplnená evidentným záujmom samotného prezidenta vystupovať v zhode s ideálmi politickej strany. Úsilie vynaložené jednak na prezidentskú kampaň, ale rovnako aj na podporu Republikánskej strany vykresľujú R. Reagana ako výnimočného a neobyčajného prezidenta spomedzi jeho kolegov. *„Ako príklad je možné uviesť americkú štúdiu, podľa ktorej R. Reaganova popularita dopomohla k trom percentuálnym bodom v raste osôb identifikujúcich sa s podporou Republikánskej strany v roku 1980“* (Hudson - Davies 2008, s.157). Politológ Charles O. Jones, University of Wisconsin-Madison, o R. Reaganovej kampani povedal, že sa jedná o pravdepodobne jednu z najviac pro-

⁶ Pozri: D. T. Critchlow, *Conservative Ascendancy: How the GOP Right Made Political History*; C. Dueck, *Hard Line: The Republican Party and U. S. Foreign Policy since World War II*; Ch. Edwards, *Republicans Revolution 10 Years Later: Smaller Government or Business as Usual?*; J. Fried, *Democrats and Republicans: Rhetoric and Reality: Comparing the Voters in Statistics and Anecdotes.*; L. Maisel, *American Political Parties and Elections*; H.L.Wagner, *The History of Republican Party*.

stranícky zameranú kampaň, v ktorej bola hlavná pozornosť upriamená na jednotu republikánov. Vo svojej odhodlanosti a pomoci Republikánskej strane pokračoval aj naďalej, pričom v nasledujúcej kampani vedenej v roku 1986 navštívil 22 štátov, na ktorých vystúpil s prejavom dokopy 54 krát (Hudson - Davies 2008). Jeden z príkladov prezidentovej aktivity predstavovala operácia s názvom Open Door, ktorej cieľom bolo získanie si členov zo spektra Demokratickej strany. Aj napriek faktu, že táto akcia nebola úspešná do takej miery akú predpovedala, znázorňuje jednu z mnohých aktivít akými sa prezident R. Reagan snažil posilňovať členskú základňu Republikánskej strany. Viera amerických konzervatívcov v naplnenie vytýčených cieľov netkvela iba v priani, ale bola reflexiou na vyhlásenia týkajúce sa podpory fúzie zástancov sociálneho a ekonomického konzervativizmu.

Druhý objekt komparácie⁷ predstavuje prezident G. W. Bush a jeho vplyv na pozíciu Republikánskej strany v Spojených štátoch amerických, v rámci ktorého je možné sledovať tzv. vzostup, ale aj následný pád v rámci ôsmich rokov pôsobenia v prezidentskej funkcii. Ten je zároveň možný aplikovať jednak na samotnú reputáciu prezidenta, ale aj na preferencie Republikánskej strany. Obdobie prvých šiestich rokov administratívy G. W. Busha, bolo poznačené výrazne naklonenou verejnou mienkou voči jeho osobe, ktorá nasledovala po istej apatii z predchádzajúceho funkčného obdobia demokratického prezidenta B. Clintona. Zásluha G. W. Busha na vzostup Republikánskej strany spočíva najmä v oblasti posilňovania straníckej organizácie smerom zdola nahor. Nemalá podpora republikánskych voličov sa prejavila už vo voľbách, ktorých výsledky tvorili hlasy menšinového obyvateľstva hispánskeho pôvodu i kresťanských konzervatívcov. Samotný prezident sa pokladal za tzv. znovu narodeného kresťana, na znak čoho neváhal podporovať ciele rôznych kresťanských organizácií pôsobiacich na území Spojených štátov amerických. O úspešnosti myšlienky budovania republikánskej základne vypovedá aj skutočnosť kontinuálneho víťazstva republikánov vo všetkých úrovniach volieb v časovom horizonte od roku 2002 do 2004. Týmto spôsobom je pripisovaná G. W. Bushovi neoceniteľná zásluha pri posilňovaní členskej základne Republikánskej strany, ktorá sa následne odzrkadlila prevahou konzervatívnej ideológie v rámci Kongresu aj Bieleho domu. Zároveň je toto obdobie označované ako éra triumfálnej výhry prevahy konzervativizmu. Medzi jednu z prezidentových ambícií patrila snaha o transformáciu štátu blahobytu a to pomocou priamej federálnej podpory voči neziskovým organizáciám zameraným na podporu rôznych zdravotníckych a náboženských programov. Konkrétne išlo o „zničenie železného trojuholníka“ (R. Reaganovo pomenovanie), ktoré bolo založené na silných väzbách medzi liberálnymi predstaviteľmi Kongresu, federálnymi byrokratmi

⁷ V rámci vybraného obdobia 1981 - súčasnosť pôsobil vo funkcii prezidenta aj ďalší kandidát Republikánskej strany G.H.W.Bush. Jeho pôsobenie nie je zahrnuté do predmetnej analýzy z dôvodu nejednotnosti dĺžky funkčného obdobia v porovnaní s ostatnými objektmi analýzy.

a lobistickými skupinami, ktorí nezdíeľali R. Reaganovu víziu smerovania politiky. G. W. Bushovi sa zmenou ideologického zloženia Kongresu a vytvorením nových lobistických skupín podarilo preklenúť spomínané prepojenia a vytvoriť tak politiku zameranú na ním presadzovanú podporu sociálnych programov. V súvislosti s vyššie uvedenými skutočnosťami sa pripisuje vtedajšiemu prezidentovi zásluha na posilnení konzervatívnej ideológie, ktorá sa aj s pričinením reorganizácie súdneho systému podpísala pod zvýšené preferencie Republikánskej strany. Do oblasti posilňovania stránickej organizácie radíme aj úspech G. W. Busha spočívajúci v získaní viac ako milióna nových sponzorov a podporovateľov Republikánskej strany. V porovnaní s R. Reaganom, ktorý získal počas kampane približne 852 000 priaznivcov pre stranu, je úspech jeho nasledovníka oveľa markantnejší. „*V tomto ohľade sa prejavila Bushova akceptácia silného postavenia federálnej vlády v modernom štáte blahobytu, avšak dožadoval sa transformácie liberálneho štátu blahobytu na konzervatívny štát blahobytu*“ (Critchlow 2007, s. 287). V rámci neskoršej povojnovej kritiky konzervatívcov voči administratíve G. W. Busha sa objavila aj požiadavka eliminácie štátu blahobytu, s ktorou bol spájaný rast tzv. administratívneho štátu.

Udalosti súvisiace s ohrozenou bezpečnosťou Spojených štátov amerických bezprostredne po teroristických útokoch sa opätovne podpísali pod posilnenie pozície prezidenta. Pre americký ľud stelesňovala hlava štátu lídra, ktorý by v rámci výkonných právomocí mal disponovať schopnosťou ochrániť obyvateľov pred ďalším možným nebezpečenstvom. V konečnom dôsledku tieto domnienky vyplývali z mnohých prezidentových prejavov týkajúcich sa boja proti terorizmu. V priebehu prvých rokov administratívy tak neprestávala podpora vtedajšieho republikánskeho prezidenta. Je potrebné spomenúť skutočnosť, že zásluha za danú situáciu je pripisovaná aj ideologickému zloženiu Kongresu, v ktorom po prvýkrát od roku 1946 dominovali republikánski zástupcovia (Critchlow 2007). Na druhej strane neúspechy americkej vojny vedenej v Iraku a Afganistane, či nezvládnutie záchranných akcií po hurikáne Katrina, obrovský deficit verejných financií, no najmä absencia vybraných reforiem, ktoré by disponovali podporou republikánskej základne sa podpísali pod markantný zostup preferencií prezidenta G. W. Busha, ktorý sa výrazne odzrkadlil aj v oslabovaní pozície Republikánskej strany. Spomenuté neúspechy sa nespájali iba s negatívnym stanoviskom a kritikou medzi americkými voličmi, ale aj v rámci samotnej americkej pravice. Výsledky prieskumu verejnej mienky poukazujú na skutočnosť, že obyvatelia považujú prezidenta G. W. Busha za jedného z najviac nepopulárnych prezidentov v modernej histórii Spojených štátov amerických. Odvolávajúc sa na výsledky Inštitútu na výskum verejnej mienky - Gallup poll vyslovilo vtedajšiemu prezidentovi nedôveru 28 percent opýtaných. Paradoxom je, že v čase bezprostredne po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 dosahovala podpora prezidenta neveriteľných 90 percent (Graham 2010). Rovnako čelil kritike

a obvineniam zo strany ortodoxných republikánov zo zneužitia ich ideológie na presadenie vlastných politických cieľov.

4 SÚČASNÁ POZÍCIA AMERICKEJ PRAVICE

Dnešná charakteristika pravicového politického spektra sa vyznačuje zánikom súdržnosti medzi konzervatívami a Republikánskou stranou. V rámci jednej strany konzervatívneho spektra stoja libertariáni, ktorí preferujú individuálnu slobodu a sú odporcami štátnych zásahov. Na strane druhej sa nachádzajú paleokonzervatívci, ktorí pripisujú najmarkantnejší význam cnosti. Zároveň ako podporovatelia silnej vlády obhajujúcej poriadok a mravnosť majú do značnej miery záporný prístup k demokracii a ľudským právam. Ich kritika voči Otcom zakladateľom⁸ Spojených štátov amerických spočíva najmä vo vyčítaní dôvery voči ľuďom a nadmernej slobode. Rovnako aj skupina paleokonzervatívcov sa nachádza v istej tenzii s neokonzervativizmom. Ďalšími odlišnými zoskupeniami v spektre konzervatívnej ideológie sú ekonomickí konzervatívci a tzv. Nová pravica. Pokým sa ekonomický konzervativizmus zameriava na preferovanie liberálnej ekonomiky a zastáva skôr odmietavé stanovisko k štátnym zásahom, Nová pravica je charakterizovaná ako náboženská pravica, ktorá sa v priebehu rokov stala najaktívnejšou skupinou konzervatívnej ideológie v Spojených štátoch amerických (Kohutiar 1998). Rovnako je potrebné poukázať aj na napätie vo vnútri Republikánskej strany, ktoré je výsledkom nesúlady medzi tradičnými republikánmi a zástancami radikálnejších názorov.

Dôsledky spomenutých skutočností sa premietli aj do výsledku prezidentských volieb v roku 2012, v ktorých sa republikánskemu kandidátovi M. Romneymu nepodarilo poraziť demokrata B. Obamu,⁹ čím sa zároveň predĺžilo funkčné obdobie úradujúceho prezidenta a zároveň sa potvrdila úspešnosť tzv. Obamovej éry. Taktiež je dôležité poznamenať, že v rámci prezidentských volieb je veľmi náročné poraziť protikandidáta po jeho prvom volebnom období a v rámci histórie prezidentských volieb v Spojených štátoch amerických ide skôr o výnimku ako pravidlo.

Práve posledný fakt môže predstavovať komparatívnu výhodu a kľúčový faktor úspechu pre najbližšie prezidentské voľby v roku 2016. Pozitívny scenár vývoja pre amerických republikánov je podmienený *rekonštrukciou pravice*, ktorá je sprevádzaná aktuálnou potrebou Republikánskej strany „nájsť“ nového lídra strany,

⁸ Základná premisa Otcov zakladateľov (J. Adamsa, B. Franklina, A. Hamiltona, J. Jaya, T. Jeffersona, J. Madisona, G. Washingtona) spočívala v zdôraznení dôležitosti slobody, ktorá bude nezávislá od donucovacej štátnej moci a zároveň bude v súlade s morálnymi princípmi života.

⁹ V prezidentských voľbách z roku 2008 bola situácia opačná. B. Obamovi sa podarilo zvíťaziť vďaka stále pretrvávajúcej averzii obyvateľov Spojených štátov amerických voči G. W. Bushovi, na druhej strane republikánsky kandidát J. McCain nedisponoval schopnosťami výrazného politického lídra, ktorý by sa dokázal jasne presadiť a zároveň dištancovať od „imidžu“ svojho predchodcu.

pričom pozitívne prvky politického leaderstva skúmaných administratív R. Reagana a G.W. Busha môžu predstavovať potenciálny vzor.¹⁰ Na základe výsledkov analýzy administratív skúmaných prezidentov je zrejmé, že politický leadership sa výraznou mierou podpisuje pod úspech či neúspech politickej strany.

Aktuálny zostup pozície Republikánskej strany je výsledkom prílišného úzkeho vymedzenia sa ako strany „finančne zabezpečeného belocha, žijúceho v usporiadanej rodine a rešpektujúceho a vyznávajúceho svoju vieru“. Uvedená charakteristika odzrkadľujúca typickú skupinu voličov Republikánskej strany je v súčasnom demografickom zložení Spojených štátov amerických na ústupe a z toho rezultuje potreba zmeny resp. odpútania sa od takto ponímaného vymedzenia. Výsledky posledných štúdií poukazujú na stále rastúci trend podielu latinskoamerickej populácie. Ambíciou amerických republikánov by sa malo stať spomínané „roztrhnutie“ spojitostí určujúcich „typického voliča“ Demokratickej alebo Republikánskej strany. Takýmito väzbami prichádza americká pravica o tisíce voličských hlasov a bez zmeny v súčasnosti prebiehajúceho trendu je pravdepodobnosť opätovného vzostupu Republikánskej strany neistá.

Za východisko zo vzniknutej situácie je možné považovať akceptáciu vyššie uvedených pripomienok, dôsledkom ktorých sa s vysokou pravdepodobnosťou uskutoční zvýšenie preferencií politickej strany. Toto tvrdenie sa odvoláva na úspech administratívy R. Reagana, ktorý bol okrem iného zapríčinený prezidentovou schopnosťou presvedčiť zástupcov demokratov k odklonu od vlastnej strany. Rovnako bolo možné počas administratívy sledovať úspešné získanie si hlasov menšinového obyvateľstva, konkrétne išlo o 40 percent získaných hlasov voličov latinskoamerického pôvodu.

Ďalší dôvod potvrdzujúci úspešnosť predloženého „scenáru vývoja“ spočíva v religióznom charaktere menšiny. Latinskoamerická menšina, rovnako ako aj

¹⁰ Podľa Palmera (1986, s.123) je politické leaderstvo v prípade prezidenta definované nasledovne:

1. *prezident ako reprezentant politickej inštitúcie*
2. *tvorca rozhodnutí*
3. *manažér v rámci rozhodovacieho procesu a zároveň aj v samotnom vykonávaní exekutívy*
4. *politik - zahrňuje úlohu selektovania, motivovania, oceňovania i zbavovania funkcie ostatných politikov*
5. *rečník.*“

Pri charakteristike prvého vybraného prezidenta, R. Reagana bezpochybne prevyšuje piaty aspekt spočívajúci vo vynikajúcich komunikačných zručnostiach, prezentovaných v správnom čase. Na opačnej strane v prípade druhého objektu komparácie, G. W. Busha, jednoznačne prevyšujú manažérske schopnosti. Prejavy jeho administratívy mali výraznú podobnosť s prvkami obchodného riadenia, ktoré boli odzrkadľované dôsledným kontrolovaním, direktívnym prístupom a schopnosťou vyjednávať.

republikáni, zastávajú pozitívne stanoviská k otázkam náboženstva a viery v Boha. V priebehu posledných rokov je možné vo volebnou súboji medzi Republikánskou a Demokratickou politickou stranou bádať novú skutočnosť, podstata ktorej spočíva v premene volieb založených na súboji hodnôt, na voľby založené na súboji o priazeň menšín. Inými slovami sledujeme ako v Spojených štátoch amerických dochádza k prevahe demografického hľadiska nad ideologickým.

Súčasná pozícia Republikánskej strany, ako „outsidera“ v Bielom dome umožňuje dať do pozornosti inšpiratívny charakter nasledujúcich princípov (Dueck 2010):

- prijať zahraničnú politiku, ktorej zásady budú apelovať na zastavenie intervencie a na stiahnutie amerických vojakov zo zahraničných misií¹¹;
- začať preferovať realistickú zahraničnú politiku zdôrazňujúcu potenciál politickej moci, podporu národných záujmov a uvážlivú koordináciu použitia diplomatických a mocenský prostriedkov pri utváraní politických rozhodnutí;
- využiť svoj unikátny mocenský potenciál na obhajobu slobody a demokracie v krajinách, kde dochádza k ich odmietaniu;
- vytvoriť fúziu z jednotlivých tendencií v rámci strany s cieľom dosiahnutia voličskej podpory;
- vzhľadom k pretrvávajúcej averzii najmä voči zahraničnej politike G. W. Busha je nutná potreba vyhnúť sa podobným politickým „prešľapom“ a naopak inšpirovať sa konzistentnými administratívami prezidentov R. Reagana, D. Eisenhowera a T. Roosevelta.

5 ZÁVER A DISKUSIA

Nadobudnuté výsledky analyzovania postavenia Republikánskej strany a premien jej voličských preferencií v kontexte vplyvu vybraných administratív prezidentov Spojených štátov amerických, prispeli k nasledujúcim záverom. Na základe skúmania funkčných období prezidentov došlo k jasnej identifikácii konzervatívnych pilierov minimálneho štátu, vplyvu kresťanstva alebo aj intervenujúcej zahraničnej politiky. Použitím komparatívnej metódy bolo možné dospieť k stanovisku, podľa ktorého sa politický leadership v prezidentskej funkcii výraznou mierou podieľa na stúpaní a klesaní preferencií politickej strany. Pokým v prípade analýzy funkčného obdobia R. Reagana došlo k zisteniu, že sa jedná o charizmatického politického lídra s neopakovateľnou schopnosťou stmeliť rôznorodé

¹¹ Súčasní americkí zástancovia konzervativizmu a anti-intervencionizmu - T. Carpenter, Ch. Layne, Ch. Preble - poukazujú na riziká a nebezpečenstvá prílišnej americkej intervencie, pričom sa vo svojich tvrdeniach odvolávajú na odkaz R. Tafta.

názorové prúdy v rámci americkej pravice, ktorá sa následne odzrkadlila v pozitívnej akceptácii reforiem, ale aj v samotnom zvýšení voličskej podpory Republikánskej strany. V prípade G. W. Busha takáto charakteristika absentuje. Počas jeho pôsobenia v Bielom dome bolo možné bádať na jednej strane prvotný vzostup popularity prezidenta a Republikánskej strany vyplývajúci z proklamovaných konzervatívne zameraných reformných krokov v rámci domácej politiky, ale aj výrazným posilnením funkcie bezprostredne po teroristických útokoch z 11. septembra 2001. Na tomto mieste je dôležité podotknúť, že tie v dominantnej miere vychádzali z potreby existencie vedúcej osobnosti - politického lídra schopného obhajovať a ochraňovať záujmy Spojených štátov amerických. Na druhej strane dôsledky udalostí spojené s neúspešným vedením zahraničnej politiky, najmä neúspech vo vedení vojny v Iraku, disponovali tak výrazným vplyvom, že aj napriek prvotnej snahe a popularite prezidenta zaznamenala jeho pozícia a rovnako aj postavenie Republikánskej strany jeden z najmarkantnejších zostupov vôbec.

V kontexte vyššie uvedenej analýzy, hlavné faktory vzájomného spolupôsobenia politického lídra na kompaktnosť a preferencie politickej strany, je možné považovať za kľúčové aj pre volebný úspech republikánskeho prezidentského kandidáta a renesanciu pravého politického spektra v Spojených štátoch amerických. Uvedené tvrdenie zároveň potvrdzuje hypotézu týkajúcu sa znovuzrodenia Republikánskej strany po vzore R. Reagana.

Zostáva otázkou, ktorá bude zodpovedaná nasledovným vývojom udalostí, do akej miery dokáže Republikánsky kandidát a momentálne novozvolený prezident Spojených štátov amerických D. Trump oživiť americkú pravicu. V jeho (ne)prospech je deficit politických skúseností, absencia podpory konzervatívcov a modifikovanie amerického konzervativizmu nie k navrhovanej lepšej aplikovateľnosti konzervatívnych myšlienok na súčasnú spoločensko-politickú situáciu, ale smerom k priblíženiu sa aktuálnej európskej vetve konzervatívneho hnutia, ktorá je charakteristická výraznou mierou nacionalizmu.¹² Momentálna ideologická polarizácia krajiny predstavuje východiskový stav pre potvrdenie slov S. Huntingtona (1957), týkajúcich sa situačného charakteru konzervatívnej ideológie, ktorej miera artikulácie sa odvíja od aktuálnej spoločenskej situácie.

Na druhej strane, odvolávajúc sa na výsledky volieb, pod D. Trumpovo víťazstvo sa podpísal aj aspekt politického leadershipu vykazujúceho prvky manažéra prihliadajúc na jeho predchádzajúcu kariéru a zároveň prvky rečníka. V tejto súvislosti je pozornosť kladená na víziu sprevádzajúcu heslo prezidentskej kampane „Make America Great

¹² V tomto kontexte je dôležité zdôrazniť dlhotrvajúcu snahu o jedinečnosť a unikátnosť, ktorú si americkí pravičiarci uchovávali a ktorá ich signifikantne odlišovala od akéhokolvek iného konzervatívneho hnutia.

Uvedená charakteristika odzrkadľuje vtedajšie ponímanie zástancov konzervatívneho hnutia, ktorí jasne deklarovali jednu zo svojich premís - Amerika nie je Európa (Nash 2006).

Again“, ktorým sa snažil presvedčiť americkú spoločnosť o svojej schopnosti zabezpečiť lepšiu budúcnosť pre Američanov.

Spomínaná úspešnosť renesancie americkej pravice pod vedením D. Trampa bude do výraznej miery závisieť od nasledovných dvoch faktorov. Prvým je zloženie kabinetu etablovanými konzervatívnymi politikmi a druhý faktor, ktorý zostal do istej miery v tieni prezidentských volieb, spočíva vo víťazstve Republikánskej strany v oboch komorách amerického Kongresu. Následne efektívna spolupráca zložiek exekutívnej a legislatívnej moci predstavuje potenciál pre znovuzrodenie Republikánskej strany v najbližšej dekáde.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. CAMPBELL, C., ROCKMAN, B.A. (1991): *The Bush Presidency First Appraisals*. New Jersey: Chatham House Publishers, 1991. s.3-35. ISBN 0-934540-91-8.
2. CRITCHLOW, D. T. (2007): *Conservative Ascendancy: How the GOP Right Made Political History*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.s.184-295. ISBN 978- 3-631-57792-9.
3. DEUTSCH, K. L., FISHMAN, E. (2010): *Dilemmas of American Conservatism*. Lexington: University Press of Kentucky, 2010. s.29-47. ISBN 9780813173900.
4. DUECK, C. (2010): *Hard Line: The Republican Party and U. S. Foreign Policy since World War II*. Princeton: Princeton University Press, 2010.s.187-316. ISBN 9780691141824.
5. EDWARDS, CH. (2005): *Republicans Revolution 10 Years Later: Smaller Government or Business as Usual?* Washington D.C.: The Cato Institute, 2005. s.213-233. ISBN 9781930865693.
6. EDWARDS, M. (2008): *Reclaiming Conservatism: How a Great American Political Movement Got Lost - And How It Can Find Its Way Back*. Cary North Carolina: Oxford University Press, 2008. s. 109-157. ISBN 9780199714810.
7. FRIED, J. (2008): *Democrats and Republicans: Rhetoric and Reality: Comparing the Voters in Statistics and Anecdotes*. New York: Algora Publishing, 2008. s.259-282. ISBN 9780875866031.
8. GRAHAM, J. D. (2010): *Bush on the Home Front: Domestic Policy Triumphs and Setbacks*. Bloomington: Indiana University Press, 2010. s. 27-130. ISBN 9780253354365.
9. HAMILTON, A. - MADISON, J. - JAY, J. (2002): *Listy Federalistov*. Bratislava: Kalligram, 2002. s.116-118. ISBN 80-7149-455-0.
10. HUDSON, Ch. - DAVIES, G. (2008): *Ronald Reagan and the 1980s: Perceptions, Policies, Legacies*. New York: Macmillan Palgrave, 2008. s. 145-167. ISBN 978-0-230-60302-8.

11. HUNTINGTON, S. P. (1957): Conservatism as an Ideology. In *American Political Science Review*, no. 51, 1957. s.454-473.
12. HUNTINGTON, S. P. (2004): *Who Are We?* New York: Simon and Schuster, 2004. s.338-366. ISBN 978-0-684-86669-7.
13. JOCH, R. (2012): Američtí republikáni aneb Demografický vývoj jako výzva. In *Mezinárodní politika*, 2012, roč.36, č. 12/2012, s.8-11. ISBN 80-86228-04-5.
14. KOHUTIAR, J. (1998): *Na západ od západu*. Bratislava: Caris spol. s.r.o., 1998. s. 57-63. ISBN 80-88743-22-2.
15. KULAŠIK, P. (2007): *Politológia*. Hlohovec: Efekt Copy, 2007.s.109.ISBN 978-80-969820-8-0.
16. MAISEL, L. S. (2007): *American Political Parties and Elections*. North Carolina: Oxford University Press, 2007. s.45-87. ISBN 019531226.
17. NASH, G.H. (2006) : *The conservative intellectual movement in America Since 1945*. Wilmington: ISI Books, 656s. ISBN 978-1-933859-12-5.
18. PALMER, J. L. (1986): *Perspectives on the Reagan yeras*. Washington D. C.: The Urban Institute, 1986. s.91-143. ISBN 0-87766-403-X.
19. ŠKUTOVÁ, D. (2013): Smerovanie konzervativizmu. In *Volby 2012: Kam kráčaš demokracia?* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. s. 301-315. ISBN 978-80-8152-030-3
20. STOREY, W. (2007): *US Government and Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2007. s. 167-204. ISBN 978 0 7486 3429 4.
21. TANNER, M. D. (2007): *Leviathan on the Right: How Big-Government Conservatism Brought Down the Republican Revolution*. Washington D. C.: The Cato Institute, 2007. s.53-61. ISBN 9781933995281.
22. WAGNER, H. L. (2007): *The History of Republican Party*. New York: Chelsea House Publishers, 2007. s. 90-101. ISBN 978-0-9710-9417-4.
23. WILSON, F. G. (1990): *The Case for Conservatism*. New Jersey: Transaction Publishers, 1990. s. 49-75. ISBN 0-88738-322X.



GOMBÁR, EDUARD DĚJINY LIBYE.

GOMBÁR, EDUARD HISTORY OF LIBYA.

Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015, 249 s.

ISBN: 978-80-7422-363-1

Karol Sorby¹

Profesor Eduard Gombár, dlhoročný pracovník a bývalý riaditeľ Ústavu Blízkeho východu a Afriky Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe si vytýčil neľahkú úlohu, keď sa rozhodol napísať monografiu o dejinách Líbye. Jeho ucelený výklad dejín tejto severoafrickej krajiny sa začína predhistorickým obdobím a pokračuje až do súčasnosti. Je to nepochybne výsledok úspešnej symbiózy učiteľskej a výskumnej práce na univerzite. Čitateľ je aj svedkom intímnej znalosti skúmaného regiónu, ktorá vyplýva z jeho častých kratších i dlhších pobytov vo väčšine krajín Blízkeho a Stredného východu a severnej Afriky. Autor je navyše popredným českým odborníkom v oblasti islámskych dejín.

Jadrom práce je výklad politického, spoločenského a hospodárskeho vývinu daného regiónu, ktorý bol spočiatku kolonializovaný a ovládaný rozličnými vonkajšími mocnosťami (napr. Grékmi a Rimanmi) a stal sa od konca siedmeho storočia nášho letopočtu – po tom ako msa stal súčasťou veľkej islámskej ríše – súčasťou arabského kalifátu reprezentovaného viacerými dynastiami. Po porážke mamlúckeho sultanátu na Blízkom východe a začlenení Veľkej Sýrie a Egypta do zostavy Osmanskej ríše na začiatku šestnásteho storočia, postihol podobný osud aj územie Kyrenajky a Tripolska (s. 64). Proces úpadku Osmanskej ríše, ktorý sa začal koncom sedemnásteho storočia autor považuje za nezvratný, napriek úprimným snahám rozličných vládcov zavádzať modernizačné reformy. Autor výstižne poukázal na zásadné príčiny tohto neželaného vývoja. Situácia sa ďalej zhoršila po udalostiach, ktoré postihli krajinu v prvej polovici dvadsiateho storočia. V rokoch 1911 až 1927 v krajine zúrila vojna, prostredníctvom ktorej sa Taliansko usilovalo upevniť svoju

¹ prof. PhDr. Karol Sorby, DrSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: karol.sorby@euba.sk.

koloniálnu nadvládu (s. 83). Napriek skromnej britskej a francúzskej pomoci po roku 1943, keď tieto dve mocnosti spoločne riadili Líbyu, líbyjské hospodárstvo, v zásade obmedzené na základné životné potreby, sa snažilo oživiť po troch desaťročiach talianskej fašistickej kolonizácie a ďalšej skaze, ktorú spôsobili tri bojov roky počas druhej svetovej vojny.

Počas povojnových rokov sa však hospodársky obraz Líbye úplne zmenil, keď krajina začiatkom šesťdesiatych rokov vstúpila do éry ropy. Politická situácia sa zmenila v septembri 1969, keď monarchia dynastie Idrisovcov, ktorá vládla krajine od nadobudnutia nezávislosti koncom roku 1951, bola nečakane zvrhnutá vojenským prevratom. Sprisahancami boli mladí dôstojníci armády, ktorých viedol kapitán Mu'ammara al-Qaddāfi, silno ovplyvnený panarabskou ideológiou egyptského prezidenta Džamāla 'Abdannāšira. Vodca povstania, povýšený na plukovníka, odvtedy formoval jeden z najzvláštnejších politických systémov na svete a pomocou ropného bohatstva krajiny sa pokúsil vydobýť pre Líbyu medzinárodné postavenie v modernom svete (s. 139). Túto štyridsaťročnú epochu, počas ktorej bola Líbya najbohatším africkým štátom, ukončili v roku 2011 udalosti „arabskej jari“, keď po vyprovokovanej vzbure „nespokojných živlov“ proti režimu líbyjská armáda snažila obnoviť poriadok v krajine. Na stranu povstalcov sa postavili západné mocnosti, ktoré využitím rezolúcie BR OSN o zavedení bezletovej zóny nad Líbyou, nasadením vlastného letectva rozdrvili režim Mu'ammara al-Qaddāfiho a uvrhli krajinu do stavu permanentného chaosu.

Práca je rozdelená do šestnástich kapitol. 1. Pravek a starovek; 2. Rímske a byzantské obdobie; 3. Začiatky arabskej vlády; 4. Obdobie raného stredoveku; 5. Územie Líbye počas vrcholného stredoveku; 6. Kyrenajka a Tripolsko pod osmanskou nadvládou; 7. Talianske Tripolsko a Kyrenajka; 8. Líbya a projekt Veľkého Talianska; 9. Britsko-francúzska okupácia a nezávislosť Líbye; 10. Líbyjská monarchia, 1951 – 1969; 11. Diktatúra Mu'ammara al-Qaddāfiho; 12. Zahraničná politika al-Qaddāfiho; 13. Hospodárstvo a kultúra za al-Qaddāfiho; 14. Líbyjská občianska vojna roku 2011; 15. Česko-líbyjské vzťahy; 16. Záver; Poznámky a Dodatky.

Profesor Eduard Gombár vo svojom výklade majstrovsky skĺbil problémy týkajúce sa vnútorného vývoja (nacionalizmus a modernizácia) s vonkajšími tlakmi ovplyvňujúcimi tento vývoj, napr. politiku európskych mocností, do plynulého a vyváženého textu. Autor osvetľuje mnohé málo známe témy, napr. projekt „Veľkého Talianska“ počas obdobia od roku 1933, keď bol generálnym guvernérom Líbye taliansky maršal Italo Balbo (s. 97). Autor spojil požiadavku predložiť spoľahlivú, faktickú správu o dejinách tejto časti Afriky s potrebou poskytnúť úvod do rozličných názorov na povahu regionálneho vývoja počas skúmaného obdobia. Autorovo hodnotenie historických udalostí je nestranné a on ostro odhaľuje zjavné i skryté záujmy mocností, ktoré vo vlastnej historiografii (napr. britskej, francúzskej alebo talianskej) často ohľaduplne o istých veciach mlčia, alebo sa snažia vylepšiť ich „úpravou“ skutočností.

Kniha je vybavená veľmi užitočnými doplnkami obsahujúcimi základné údaje, chronologický zoznam významných udalostí, prehľad dynastií, vládcov, guvernérov a predsedov vlád počas jednotlivých historických období, mapami a spoľahlivým registrom. Hoci zoznam prameňov a literatúry je obmedzený len na vybrané diela,

predstavuje tvorivé a široké využitie primárnych aj sekundárnych zdrojov, a kniha môže poslúžiť ako spoľahlivý sprievodca tak historikom, ako aj ostatným záujemcom o dejiny. Aj keď je zrejmé, že syntetická práca tohto typu nemôže poskytnúť odpoveď na každú otázku, ktorú môže vyvolať, poskytuje solídny základ pre ďalšie štúdium. Čitateľ po prečítaní knihy jasne pochopí základné tendencie historického vývoja. Kniha poskytuje výborný základ pre študentov dejín islámu a je významným príspevkom pre štúdium dejín Blízkeho východu a severnej Afriky pre českých a slovenských čitateľov. Autor, ktorý nám poskytol fascinujúci obraz historickej kontinuity a zmien, sa svojej úlohy zhostil veľmi úspešne.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12., 15.3., 15.6. a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **http://fmv.euba.sk/casopisy/casopis_mv/**. Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12., 15.3., 15.6. a 15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (**mv.fmv@euba.sk**) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at **<http://fmv.euba.sk/journal.html>**, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations 4/2016

Ročník XIV.
Volume XIV.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XIV., 4/2016.

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Eudmila LIPKOVA University of Economics in Bratislava, Slovakia

Kedakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR	University of Malaya, Malaysia
Doreen BEKKER	Rhodes University, South Africa
Alexandru BURIAN	Moldavian Association of International Law, Moldova
Eva CIHELKOVA	Pan-European University, Slovakia
Alan V. DEARDORFF	University of Michigan-Ann Arbor, USA
FABIAN Attila	University of West Hungary, Hungary
Tatiana FILOSOFOVA	NRU Higher School of Economics, Russia
Francis GEMENNE	Sciences Po, France
Otmar HÓLL	University of Vienna, Austria
Edward H. HUIJBENS	University of Akureyri, Iceland
Maria Teresa INFANTE Caffi	University of Chile, Chile
Sid Rohaini Binti KASSIM	University of Malaya, Malaysia
LI Hsi-Mei	Chinese Culture University, Taiwan
Klavdij LOGOŽAR	University of Maribor, Slovenia
Stanislav MRAZ	College Danubius, Slovakia
Julija NESTERENKO	Russian State University for the Humanities, Russia
Rebecca NEUMANN	University of Wisconsin-Milwaukee, USA
Jan OSTOJ	Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
Hakan G. SICAKKAN	University of Bergen, Norway
Karol SORBY	University of Economics in Bratislava, Slovakia
František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovakia
Pavel ŠTURMA	Charles University in Prague, Czech Republic
Chong-Ko Peter TZOU	Tamkang University, Taiwan
Harun U?AK	University of Nigde, Turkey
Jolita WEINHARDT	Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Samuel GODA University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky
EV 4785/13.

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)

ISSN 1339-2751 (online)